

Aile ve Toplum

EĞİTİM KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

Üç Aylık Dergi
Ekim-Kasım-Aralık 2010
Yıl: 11 • Cilt: 6 • Sayı 23
ISSN: 1303-0256

- Evlilikte Etkili İletişim ve Problem Çözme:
Bir Toplum Merkezindeki Kadınlarla Gerçekleştirilen Grup Çalışması
- Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri
- Cinsel Sağlık Eğitiminin Önemi
- Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen
Sosyalizasyon Süreci
- Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve
Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar
- Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları
- Doğal Gebelikler ile İnfertilite Tedavisi Sonucu Oluşan
Gebeliklerde Psiko-Sosyal Bakım Gereksinimleri
- Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programının Romantik İlişkiler
Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve
Çatışma İletişim Tarzları Üzerine Etkisinin İncelenmesi

**T.C. BAŞBAKANLIK
AİLE VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINIDIR**

Sahibi

Başbakanlık Aile ve Sosyal
Araştırmalar Genel Müdürlüğü Adına
Doç. Dr. Ayşen GÜRCAN

Editör

Dr. Nesrin TÜRKARSLAN
(ntaslan@yahoo.com)

Ed. Yrd.

Doç. Dr. Emine ÖZMETE
Doç. Dr. Melek ARDAHAN
Yrd. Doç. Dr. Hatice DEMİRBAŞ
Yrd. Doç. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Yayın Kurulu

Mesut TAŞÇI
Eğitim, Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanı
Dr. Dursun AYAN

(Uzman)

Sadık GÜNEŞ

(Uzman)

Ahmet Rasim KALAYCI

(Uzman)

Mehmet Emin SEZGİN

(Uzman)

Aile ve Toplum Dergisi ULAKBİM veri tabanında taranmaktadır.

Adres

Tunus Caddesi No: 24 06680 Kavaklıdere-ANKARA
Tel: (0.312) 416 80 00 • Faks: (0.312) 419 29 70

www.aile.gov.tr

Aile ve Toplum Dergisi'nde yayınlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

Aile ve Toplum Dergisi üç ayda bir yayınlanır.

Baskı ve Tasarım

Afşaroğlu Matbaası

Kazım Karabekir Cd. Altıntop İşhanı No: 87/7 İskitler / ANKARA

Tel: (0.312) 384 54 88

Tel & Faks: (0.312) 384 54 98

E-mail: farukafsar@gmail.com

25.03.2011

Prof.Dr. Rengin AKBOY	Dokuz Eylül Ü. Eğitim Bi. Bl.Psi. Dan. ve Reh. ABD Bşk.
Prof.Dr. Gönül AKÇAMETE	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof.Dr. Aliye Mavili AKTAŞ	Selçuk Üniversitesi, Konya Sağlık Y.O. Müdürü
Prof.Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Böl.
Prof.Dr. Emine AKYÜZ	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Fatma ALİSİNANOĞLU	Gazi Ü. Gazi Eğitim Fak. Okul Öncesi Eğit. ABD
Prof.Dr. Neriman ARAL	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Çocuk Gel. Bl.
Doç.Dr. Melek ARDAHAN	Ege Ü. Hemşirelik Y. O. Halk Sağlığı Hemşireliği
Prof.Dr. Çiğdem ARIKAN	Selçuk Üniversitesi, Konya Sağlık Y.O.Sosyal Hizmet Böl. Öğr.Ü.
Doç.Dr. Fatma ARPACI	G.Ü. Mesleki Eğitim Fak. Aile Ekonomisi Eğitimi A.B.D.
Prof.Dr. Hediye ARSLAN	Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Müdürü
Doç.Dr. Metin ARSLAN	Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İbrahim ARSLANOĞLU	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Ayten EREN ARTAN	İzzet Baysal Ü.Eğitim Fak.
Prof.Dr. Sevil ATAÜZ	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Selahattin AVŞAROĞLU	S.Ü.Ahmet Keleşoğlu Eğt. Fak.Özel E. Bl. Z. Eng. Öğrt.
Prof.Dr. Orhan AYDIN	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Aynur Bütün AYHAN	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Böl.
Yrd.Doç. Dr. Melike TÜRKAN BAĞLI	Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Eğitim Psik. ABD
Prof.Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN	H.Ü. Edebiyat Fak. Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Gülen BARAN	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Böl.
Prof.Dr. Handan ASUDE BAŞAL	Uudağ Ü. Eğit. Fak. İlköğr. Bl.Okul Ön. Eğitimi ABD.
Prof.Dr. Pınar BAYHAN	H.Ü. Sağlık Bilimleri Fak. Çocuk Gelişimi Böl. Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Ayşe BEŞER	Dokuz Eylül. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu
Doç.Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU	H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Sema BUZ	H.Ü. İ.İ.B. Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Prof.Dr. Latife BIYIKLI	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Kamil Ufuk BİLGİN	TODAİE Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Işıl BULUT	Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak. Sos. Hiz. Bölüm Bşk.
Prof.Dr. Esra BURCU	H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Ayda BÜYÜKŞAHİN	A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Psikoloji Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Saynur CANAT	A.Ü. Tıp Fakültesi Ergen Psikiyatrisi Bölüm Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Ayşe CANATAN	Gazi Ün. Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü
Doç.Dr. Özlem ÖNTAŞ CANKURTARAN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Funda Pınar ÇAKIROĞLU	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Beslenme ve Diyetetik Böl.
Prof.Dr. Bülent ÇAPLI	A.Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Nilgün ÇELEBİ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İhsan DAĞ	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. İlgin GÖKLER DANIŞMAN	Maltepe Ü. Fen-Edebiyat Fak.Psikoloji Böl. Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Hatice DEMİRBAŞ	Başkent Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Nükhet DEMİRTAŞLI	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Beylü DİKEÇLİGİL	Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü
Doç.Dr. Zait DIRİK	Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İsmail DOĞAN	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yıldırım B. DOĞAN	A.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Zehra DÖKMEN	A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü
Prof.Dr. Necate BAYKOÇ DÖNMEZ	Hacettepe Ü. Sağlık Bil. Fak.Çocuk Gel. ve Eğit. Bl.
Yrd.Doç. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN	Kırıkkale Ü. Sağlık Bil. Fak.
Prof.Dr. Veli DUYAN	A.Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yıldız ECEVİT	O.D.T.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Şafak ERGÜL	Ege Ü.Hemşirelik Y.O Halk Sağ.Hemşireliği ABD
Doç.Dr. Sibel ERKAL	H.Ü.İİBF. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
Prof.Dr. Şengül HABLEMİTOĞLU	Ankara Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı
Yrd.Doç.Dr. Ayşe Sezen BAYOĞLU	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hiz. Böl.
Prof. Dr. Özgün BENER	Hacettepe Ü. İ.İ.B.F. Aile ve Tüketici Bilimleri Böl.
Yrd.Doç.Dr. Elif GÖKÇEARSLAN CİFÇİ	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hiz. Böl.
Doç.Dr. Rüstem ERKAN	Dicle Ü. Edebiyat Fak. Sosloji Böl. Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Ali ERYILMAZ	Osman Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.
Prof.Dr. Gelengül HAKTANIR	Ankara Ü.Eğt. Bil. Fak.İlköğrt. Böl. Okul Öncesi Eğit.ABD
Doç.Dr. Zeynep HAMAMCI	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hiz. Böl.

Doç.Dr. Erdal HAMARTA	S. Ü. Eğitim Fak. Eğitim Bil. Reh. ve Psi. Danışmanlık ABD
Prof.Dr. Mübeccel GÖNEN	H.Ü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Firdevs GÜNEŞ	Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Sınıf Öğretmenliği ABD
Doç.Dr. Hüdayar CİHAN GÜNGÖR	
Prof.Dr. Tülin GÜNŞEN İÇLİ	H.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Figen GÜRSOY	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Böl.
Prof.Dr. Gülden GÜVENÇ	Okan Ü. Fen-Edebiyat Fak. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Sunay İL	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Zafer İLBARS	A.Ü. D.T.C.F. Sosyal Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Emel İRGİL	Uludağ Ü. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı A.B.D.
Prof.Dr. Sibel KALAYCIOĞLU	O.D.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı
Prof.Dr. Emine Gül KAPÇI	Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Eğitimde Psi. Hizmetler Böl.
Doç.Dr. Ayten KAPLAN	H.Ü. Ankara Devlet Konservatuarı Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ahmet KARAARSLAN	Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof.Dr. Velittin KALINKARA	Pamukkale Üniversitesi Denizli Meslek Yüksek Okulu
Doç.Dr. Nilay ÇABUK KAYA	Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğr. Fak. Kurumlar Sos. ABD Bşk.
Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Efser KERİMOĞLU	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölüm Başkanı
Prof.Dr. Şermin KÜLAHOĞLU	Uludağ Ü. Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Bölümü
Yrd.Doç.Dr. Andaç DEMİRTAŞ MADRAN	
Prof.Dr. Duyan MAĞDEN	H.Ü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ferhan ODABAŞI	A.Ü. Eğitim Fak. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Böl.Öğr.Ü.
Prof.Dr. Hülya OKUMUŞ	Dokuz Eylül Ü. Hemşirelik Y.O. Doğum ve Kadın Hst. Hemşireliği
Prof.Dr. Selahattin ÖĞÜLMÜŞ	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Psikolojik Dan. ve Rehberlik Bl. Bşk.
Yrd.Doç.Dr. Şevket ÖKTEN	Harran Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bl. Bşk.
Prof.Dr. Alev ÖNDER	M.Ü. Atatürk Eğt.Fak. İlköğretim Bl. Okul Ön. Öğret. A.B.D. Öğr. Ü.
Prof.Dr. Esra ÖMEROĞLU	G.Ü. Mesleki Eğitim Fak. Okulöncesi A.B.D. Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Cengiz ÖZBESLER	Başkent Ün. Sağlık Bilimleri F. Sos.Hiz. Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Arif ÖZER	Gazi Ü. Meslek Eğit. Fak. Eğitim Bil. Böl. Reh. ve Psi. Dan. ABD
Prof.Dr. Ayşe ÖZFER ÖZÇELİK	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Beslenme ve Diyetetik Böl.
Prof.Dr. Havva Neşe ÖZGEN	Okan Ü. Fen-Ed.Fak.Sosyoloji Bl.
Doç.Dr. Emine ÖZMETE	Ankara Ü.Sağlık Bil. Fak.Sosyal Hiz. Bl.
Doç.Dr. Yasemin ÖZKAN	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hiz. Böl.
Prof.Dr. Süheyla ÖZSOY	Ege Ü. Hemşirelik Y.O. Halk Sağlığı Hemşireliği ABD
Yrd.Doç.Dr. Candan ÖZTÜRK	Dokuz Eylül Ü. Hemşirelik Y.O. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ABD
Doç.Dr. Reşat PEKER	Uludağ Ü. Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Bölümü
Yrd.Doç.Dr. Eda PURUTÇUOĞLU	Ankara Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hiz. Böl.
Yrd.Doç.Dr. Gülcem SALA RAZI	Doğu Akdeniz Ü. Sağlık Bil. Fak.
Prof.Dr. Işık SAYIL	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ümran SEVİL	Ege Ü. Hemşirelik Y.O. Doğum ve Kadın Sağlığı Hast.Hem. ABD
Doç.Dr. Seher SEVİM	Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Reh. ve Psik. Danışmanlık ABD
Öğr.Gör.Dr. Onur SUNAL	Başkent Ü. Ticari Bilimler Fak. Bankacılık Böl.
Prof.Dr. Metin Saip SÜRÜCÜOĞLU	A.Ü. Sağlık Bil. Fak. Beslenme ve Diyetetik A.B.D. Başkanı
Doç.Dr. Fatih ŞAHİN	Başkent Ü. Sağlık Bil. Fakültesi Sosyal Hizmet Bl.
Prof.Dr. Ahsen ŞİRİN	Ege Üniv. Hemşirelik Y.O. Kadın Sağlığı ve Hast.Hem. A.D.
Yrd.Doç.Dr. Ebru TANJU	Başkent Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ayla BAYIK TEMEL	Ege Üniversitesi Hemşirelik Y.O. Halk Sağlığı Bl. Başkanı
Prof.Dr. Günsel TERZİOĞLU	H.Ü.İ.İ.B.F. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölüm Başkanı
Prof.Dr. Mahmut TEZCAN	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Gülay TOKSÖZ	A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU	Selçuk Üniv. Edebiyat Fakültesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji
Prof.Dr. Sevda ULUĞTEKİN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ozana URAL	Marmara Ü. Atatürk Eğitim Fak. Dekan Yardımcısı
Prof.Dr. Hamza UYGUN	H.Ü. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Aynur UYSAL	Ege Ü. Hemşirelik Y. O. Halk Sağlığı Hemşireliği
Prof.Dr. Serhat ÜNAL	H.Ü. Tıp Fakültesi Dekanı
Doç.Dr. Nurhan ÜNÜSAN	S.Ü. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak.İlköğretim Bl.Okul Ön. Öğrt.
Prof.Dr. Canan YERTUTAN	H.Ü.İİBF. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
Prof.Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK	A.Ü. EBB. Eğt. Hiz. A.D. Reh. ve Psi. Danış. Böl. Öğr. Üyesi

Evlilikte Etkili İletişim ve Problem Çözme: Bir Toplum Merkezindeki Kadınlarla Gerçekleştirilen Grup Çalışması.....	9
Arş. Gör. Rumeysa AKGÜN - Öğr.Gör. Gonca POLAT ULUOCAK	
Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....	23
Arş. Gör. Seda ATTEPE	
Cinsel Sağlık Eğitiminin Önemi	29
Dr. Elif GÜRSOY - Yrd. Doç. Dr. Nimet Sevgi GENÇALP	
Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci	37
Doç. Dr. Yasemin ÖZKAN - Yrd. Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU	
Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar	47
Sosyal Hiz. Uz. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU	
Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları	57
Öğrt. Gör. Dr. Onur SUNAL	
Doğal Gebelikler ile İnfertilite Tedavisi Sonucu Oluşan Gebeliklerde Psiko-Sosyal Bakım Gereksinimleri.....	75
Uzm. Hem. Hacer ATAMAN - Prof. Dr. Hediye ARSLAN	
Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programının Romantik İlişkiler Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Çatışma İletişim Tarzları Üzerine Etkisinin İncelenmesi	87
Şenol Duran - Doç. Dr. Zeynep HAMAMCI	
Yayın Kuralları	101

Evlilikte Etkili İletişim ve Problem Çözme: Bir Toplum Merkezindeki Kadınlarla Gerçekleştirilen Grup Çalışması

Arş. Gör. Rumeysa AKGÜN*

Öğr.Gör. Gonca POLAT ULUOCAK*

Öz

Evlilik ilişkisi içerisindeki çiftlerin en çok yakınlıkları problemlerin kaynaklarına inildiğinde, çatışma çözme ve problem çözümü gibi iletişim odaklı becerilerinin eksikliği göze çarpmaktadır. Çiftlerin yaşadıkları duygusal ve davranışsal problemler, herhangi bir yardım almadıkları takdirde, evliliklerini olduğu kadar yaşam doyumlarını da etkilemekte, dolayısıyla yaşam kalitelerini de düşürmektedir. Bu çalışma eşler arasındaki iletişimsizlik ve problemlerden kaynaklanan sorunlara çözüm bulmaya çalışarak kişilerin evliliklerinden aldıkları doyumunu artırmak amacıyla yapılan bir grup çalışmasını içermektedir. Bir Toplum merkezinde gerçekleştirilen grup çalışmasına 23 ile 49 yaşları arasında ev hanımı olan 12 kişi katılmıştır. On iki oturum süren çalışmada evlilik yaşam ölçeği ve evlilikte sorun çözme ölçeği kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Gecekondu, kadın, eşler arası iletişimsizlik, problem çözme, grup çalışması.

Abstract

Effective Communication and Problem Solving For Marriage: A Group Work with Women in a Community Center

In marriage, by going behind to problems, it appears that the lack of the communication-based ability on problem solving and conflict resolution are most of the complaining challenge of couples. Emotional and behavioral problems which experienced by couples, if they do not receive any support, effects either their marriage or life satisfaction; that is why their life quality decreases. This study includes a group work that aspire after trying to solve communication based problems between the couples and to increase marital satisfaction. 12 housewives, whose ages differ between 23 and 49, were joined to group study that conducted in a Community Center Marriage Life Scale and Marital Problem Solving Scale were applied in the study which includes 12 sessions of group work.

Key Words: Slum, woman, lack of communication between couples, problem solving, group work.

(*) Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın en temel birimi ailedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda da aile işlerliği olan bir kurumdur. Aileyi oluşturan bireyler de birbirlerine karşı sorumlulukları olan kişilerdir. Bu sistem bireylerin sosyal yaşamlarında ve ilişkilerinde sağlıklı olabilmeleri için düzgün bir şekilde işletilmesi ve ortaya çıkan aksaklıkların düzeltilmesi gerekmektedir. Hızlı bir değişimin yaşandığı günümüz dünyasında yaşam şartları ve şekli de hızlı bir şekilde değişmekte ve kentler aile yapısının işlemekte zorlandığı alanlar haline almaktadırlar. Kırsal alanda ailelerin karşılaşacağı sorunlar ile kentsel alandaki ailelerin karşılaşacağı sorunlar farklıdır. Hızlı değişim süreci kendisini kentte güçlü oranda hissettirmekte bu durum eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde sorunlar yaşamalarına sebep olmaktadır.

Kent ailesinin yaşantısında en önemli stres faktörlerinden biri şüphesiz göç olgusudur. Ülkemizde özellikle ekonomik amaçlı gerçekleştirilen ve kırdan kente doğru bir yol izleyen iç göçlerin kent ailesi üzerinde önemli etkileri olduğu düşünülmektedir. Kentsel yaşama uyum sağlamaya çalışan ailelerde bu değişim, aile yapısını, aile içi ilişki tarzlarını, rolleri, eşler arası ya da ebeveyn-çocuk arasındaki tutumları kapsamaktadır (Keats, 1996,s.58). Ailedeki sınırların değişmesi, aile parçalanmaları ve ayrılma problemleri bu süreçte yaşanan önemli sorunlardır (Baptiste, 1993,s.345).

Türkiye’de yapılan iç göçler kırdan kente olmaktadır. İnsanlar daha iyi bir yaşam, daha iyi bir iş bulabilmek için köyden kente göç etmektedirler. Yaşanan bu göç ile birlikte insanların yaşamında olumlu olumsuz birçok değişiklik meydana gelmektedir. Bu değişikliklerin temeli ise ailede yaşanmaktadır. Düzenli bir geliri olmayan ve şehre iyi yaşamak için gelen aile ekonomik durumları ol-

madığı için bir dairede oturamamakta ve gecekonduda inşa etmektedir. Böylece kendilerinden sonraki gelen hemşehrileri de onların yanına yerleşerek köydeki kültürlerini devam ettirmektedirler. Köy kültürünün devam ettirilmesinin yanında aile üyelerinin bazıları asimile olmakta buldukları şehrin kültürüne adapte olmaktadır. İş bulma sorunu, eskisinden kötü hayat şartları ve yaşanan kültür şoku aile üyeleri arasında özellikle eşler arasında sorunlara neden olmaktadır. Kadınların şehir hayatına alışmaya başlaması, artık eşlerinin her söylediğini kabul etmemeleri ve değişim çabası içinde olmaları eşlerin yaşadığı diğer sorunlardandır. Bir diğer sorun alanı ise erkeklerin şehirdeki bakımlı kadınları görüp kendi eşlerini beğenmemeleri bu nedenle onlara kendilerini değiştirmeleri konusunda baskı yapmaları ya da şehirde tanıştığı bir kadın ile birlikte yaşama veya eşinin üzerine kuma getirmesi eşler arasında yaşanan önemli problemlerden birisidir. Bu sorunlarla baş edemeyen aileler ya boşanmakta ya da hayatlarına huzursuz bir şekilde devam etmektedirler. Fakat gecekondu bölgelerinde ve geri kalmış bölgelerde kadınlar çoğunlukla boşanmayı düşünmemektedirler. Bu durum onlar için sıradanlaşmakta ve yaşamaları gereken bir süreç olarak düşünülmektedirler.

Kent yaşamında ise kadınlar kendilerini geliştirip ekonomik yönden güçlendikçe kocaları ile olan sorunlar ve şiddet karşısında yaşananları sineye çekmeyip boşanma yoluna gitmektedirler.

Bir diğer sorunsal alan da eşlerin duygularını ve sorunlarını paylaşamamaları, eşlerin her birinin kendi anlam dünyaları içerisinde anlamaya çalışmamalarıdır. Bunun sonucu olarak da eşler birbirlerine yabancılaşmaktadır.

Aile yapısını tehdit eden bu yaşantının sorunsuz bir şekilde üstesinden gelinmesinde eşler arası etkili iletişim ve problem çözme kapasitelerine

işlerlik kazandırmak önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmada iletişim ve etkili iletişim, evlilikte etkili iletişim ve iletişim problemlerini çözme becerilerini geliştirme, evlilikte problem çözme konuları üzerinde durulacaktır.

Göç Olgusunun Meydana Getirdiği Sorunlar ve Evliliklere Etkisi

Göç, insanların çeşitli nedenlerle(savaş, ekonomik) buldukları yerlerden başka yerlere geçici veya sürekli olarak taşınmalarıdır.

Özellikle köyden kente yapılan göçler beraberinde pek çok sorunu da getirirler. Bu sorunlardan ilki kent yaşamına adapte olamama sorunudur. Köydeki insanların alışkanlıkları ve davranışları şehirdekiler ile aynı olmadığı için köyden kente göç eden aileler kültür şoku yaşarlar. Bunun dışında Nüfusun dağılışımda dengesizlik olur. Kentte oluşan yoğunluk sağlık, eğitim, konut gibi ihtiyaçların giderilmesinde aksaklıklara sebep olur bunun dışında kente gelirken ekonomik yönden iyi olacaklarını düşünen insanlar iş bulmada zorlanırlar. İş bulsalar dahi gündelik ve niteliksiz işlerde çalışırlar. Ekonomik yönden sıkıntı yaşayan aile bireyleri arasında sürtüşmeler olur ve bunlar zamanla aile içi şiddete kadar gider. Bunun dışında çarpık kentleşme, çevre sorunları, trafik sorunları ortaya çıkar.

Köyden kente göç eden ailelerin yaşadıkları sorunları evliliklerinde de sorunlar yaşamalarına neden olur. Aile içi şiddet bunun en önemli sonucudur. Bunun dışında kadınlar eve para getirebilmek için gündelik işlerde çalışmaya başlarlar. Kadının eve para getirdiğini gören erkek zaten iş bulamıyorum düşüncesiyle çalışmayı iyice bırakır. Ev içinde yaşanan bu huzursuzluklar çocukları olumsuz yönde etkiler. Düzenli gelirleri olmadığı için okuyamayan çocuklar bazen kendi istekleri bazen de babalarının zorlaması ile mendil satma, ayakkabı boyama

gibi işlerde çalışarak eve gelir getirmeye çalışırlar. Ayrıca bu çocuklar şehirdeki kötü düşünceli insanlara da çabuk kanabilirler.

Toplum merkezileri genel itibari ile göç bölgelerinde, geri kalmış bölgelerde bölgeyi ve bölge halkını kaldırmak amacıyla kurulmuş yerlerdir. Bu nedenle toplum merkezinde yapılacak olan çalışmalar o bölge insanının gelişimi için çok önemlidir. Evlilik ile ilgili yapılan çalışmalar insanların daha bilinçli olmasını ve yaşadıkları sorunları birlikte çözmelerini sağlayacaktır. Böylece çocukları ile de daha fazla ilgileneceklerdir. Bu çocukların kayıp kuşak olmasını, kötü alışkanlıklar edinip, suça yönelmelerini engelleyecektir. Çünkü yapılan araştırmalar gecekondu bölgelerindeki çocukların suça yöneliminin daha fazla olabileceğini göstermiştir. Bu çocuklar kendilerine yakın davranan, para veren kişilere karşı çabuk kanabilmektedirler.

Sosyal hizmetin amacı bireyi çevresi ile birlikte ele alıp onu değiştirmektir. Bu nedenle aileler ile ilgili yapılan çalışmalar çocukları ve o aileye yakın olan diğer aileleri de etkileyecek dolayısıyla yaşanan sorunlar daha da azalacaktır.

İletişim ve Etkili İletişim

Bir süreç olarak iletişim, bir mesajın bir göndericiden bir alıcıya aktarımını kapsar. Toseland ve Rivas'a (2001) göre, iletişim algılarının, düşüncelerin ve hislerin bir gönderici tarafından dile ve diğer sembollere dönüştürülmesini, dilin ve sembollerin sözlü, sözsüz veya sanal olarak aktarımını ve mesajın alıcı tarafından çözülmesini kapsar(Garvin, Gutierrez, Galinsky,2004). Etkili iletişim ise bir mesajı karşı tarafa doğru biçimde aktarma ve karşı tarafın da mesajı doğru olarak algılamasıdır.

Evlilikte Etkili İletişim ve İletişim Problemlerini Çözme

Eşler arası problemlerin nedenlerine bakıldığında pek çoğunun iletişimin sağlıklı olmamasının

dan kaynaklandığı görülür. Bir eşin söylediğini diğer eş farklı algılar. Bu durumda çözecekleri sorunları çözemedikleri gibi üstüne yeni sorunlar çıkar. Eşler arasında etkili iletişimin olmamasının sebebi her bireyin kendi düşüncesini savunması ve bunu karşı tarafa kabul ettirmeye çalışmasıdır. Örneğin; karı-koca bir konuyu tartışırken birisi diğerinin konuşmalarını dinlemek yerine kendi söyleyeceklerini düşünür. Bu durumda da eşinin söylediğini yanlış anlar ve aralarında yeni tartışmalar ortaya çıkar. Bir başka iletişimi olumsuz etkileyen faktör bireyin ya saldırgan ya da pasif olmasıdır. Yani ya düşüncelerini bağırarak aşırı bir tepkiyle anlatır ya da pasif olmasından dolayı düşüncelerini net olarak ifade edemez. Bu durumda da karşısındaki birey onun düşüncelerini açık bir şekilde anlayamaz.

Eşler arasında yaşanan iletişim problemlerini çözmek için çiftlerin ilişkilerindeki aksayan yönlerin olumlu olumsuz taraflarını konuşması gerekir. Bunun için her iki tarafın en çok rahatsız olduğu konudan başlamak gerekir. Bireyler toplum içinde eşlerini eleştirmemeli ve gerek duydukları alanda eşlerinden yardım almaktan kaçınmamalıdır. Eşler her konuda anlaşmaları gerekmediğini ve karşısındaki bireyin farklı bir insan olduğunu kabul etmeleri gerekir.

Bunların dışında eşler söyledikleri şeylerde tutarlı olmalı ve söyledikleri bir şeyi bir başka gün değiştirmemelidirler. Ayrıca eşler birbirlerine geri bildirimde bulunmalıdırlar. Karşısındaki kişinin düşüncelerini anlayıp anlamadıklarını test etmelidirler.

Evlilikte Problem Çözme

Evlilik, tarihsel süreç içerisinde 4000 yıllık yeni bir toplumsal kurumdur. Doğada olmayan, insanın kurduğu bir kültür kurumudur. Her kültür olayı gibi zamanla gelişen, değişen, yeni biçimler alabilen, kadın ve erkeğin birlikteliği ile gerçekleşen, en kü-

çük toplum birimidir. İnsanın kurduğu her yapı gibi, evliliğin de zamanla aksayan, düzeltilmesi gereken yönleri vardır (Özügurlu, 1999).

Aile içi çatışma konuları, içerikle ilgili konular (ev işlerinin paylaşımı, para v.b.) ve ilişkiyle ilgili konular (aşk, güç, ebeveynlik v.b.) olmak üzere de gruplanabilir. Araştırmalar genelde, arkadaşlar, din ve kıskançlıktan kaynaklanan çatışmaların zaman içinde azalma gösterdiğini, cinsellik, iletişim ve eğlence ile konulardan kaynaklanan çatışmaların ise, zaman içinde artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (Segrin, 2004; akt: Canel,2007).

Bu problemlerin kaynağına bakıldığında çiftlerin ya iletişimlerinin yetersiz olduğu ya da etkili problem çözme kapasitelerinin eksik olduğu görülür. Etkili problem çözme kapasitesi problemlerin net bir şekilde tanımlanıp ortaya konması, bu problem için alternatif çözüm yollarının tartışılması ve her iki taraf için uygun olan çözüm yolunun uygulamaya geçirilmesidir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ankara İl Müdürlüğü'ne bağlı Mamak Belediyesi Toplum Merkezi'nden hizmet alan kadınlarla gerçekleştirilen grup çalışmasının evlilik yaşam doyumu ve problem çözme açısından etkili olup olmadığının ortaya konulmasıdır.

YÖNTEM

Model

Çalışma, ön test-son test modeli ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gerçekleştirilen grup çalışmasının toplum merkezinden hizmet alan kadınların evlilik yaşam doyumu ve problem çözme becerileri açısından etkililiği ortaya konmak istenmiştir.

Grup çalışması

Bu grup çalışması Şubat 2009 ve Mayıs 2009 tarihleri arasında Mamak Toplum merkezinden hiz-

met almaya gelen 12 üyenin katıldığı 12 haftalık bir çalışmadır. Çalışma her hafta 2 saat süren toplantılardan oluşmuştur.

Veri Toplama Araçları

1.Grup Öncesi Değerlendirme Formu:

Araştırma kapsamına giren grup üyelerinin yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, eşinin eğitim düzeyi, kaç yıllık evli olduğu, çocuk sayısı, mesleği, çalışıp çalışmadığı, eşinin mesleği, eşinin çalışıp çalışmadığı, evlenme biçimi ve kaç yaşında evlendiği gibi sorulardan oluşan bir formdur. Bu formun amacı grup öncesi üyeleri daha yakından tanımak ve bu değişkenlere göre evlilik ilişkilerinin ve problem çözme becerilerinin hangi aşamada olduğunu belirlemektir.

2.Evlilik Yaşam Ölçeği

Evlilik yaşam ölçeği eşlerin evlilik ilişkisinden sağladıkları genel doyum düzeylerini ölçmek amacıyla Tezer (1986) tarafından geliştirilmiştir. 10 sorudan oluşan 5'li dereceleme tipi bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10'dur. 50 Ölçeğin geçerliğini belirlemek amacıyla, ölçek evli ve boşanmış bireylere uygulanmış ve grupların ölçekten aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur ($t=6.23$, $p<0.01$). Bu bulgu ölçeğin dış ölçüte göre geçerliliğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. Ayrıca, ölçeğin bireylerin sosyal beğenirlik yönelimlerinden etkilenip etkilenmediklerini anlamak için sosyal beğenirliği ölçmek amacıyla geliştirilen Kişisel Davranış Anketi puanları ile karşılaştırma yapılmıştır. Sonuçlar Evlilik Yaşam Ölçeğinin bireylerin sosyal beğenirlik yönelimlerinden çok az etkilendiğini göstermiştir ($r=0.21$). Bu bulgu da ölçeğin geçerliğine dolaylı kanıt olarak gösterilmiştir (Tezer,1986, akt: Güven,2005).

Ölçeğin test-tekrar test yöntemi ile belirlenen güvenilirlik kat sayısı 0.85, Cronbach Alfa iç tutarlılık

katsayısı ise erkek grubunda 0.88, kadın grubunda 0.91 olarak bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Tezer, 1986, akt: Güven, 2005).

3.Evlilikte Sorun Çözme Ölçeği

Evlilikte sorun çözme ölçeği, evli bireylerin evlilikte karşılaştıkları problemleri çözme becerilerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla (Marital Problem Solving Scale) Baugh, Avery ve Sheets-Hawoth tarafından geliştirilmiş, 9 maddelik 7 dereceli bir ölçektir. Orijinal çalışmada ölçeğin iç tutarlılığı .95; test-tekrar test korelasyon katsayısı .86 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. Ölçüt geçerliği için Çift Uyum Ölçeği ile olan korelasyonuna bakıldığında ise iki ölçek arasındaki korelasyonu .61 ($p<.001$) olarak bulunmuştur.

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları Hünler ve Gençöz (2002) tarafından yapılmıştır. Orijinal formunda 7 dereceli olarak değerlendirilen ölçek, cevaplanmasının kolay olması bakımından 5 basamaklı değerlendirme ölçeğine dönüştürülmüştür. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 45 en düşük puan ise 9'dur. Yüksek puan, bireyin kendini evlilikte problem çözme becerileri açısından başarılı algıladığını göstermektedir. Pilot çalışmada ölçeğin iç tutarlılığı .88 olarak bulunmuştur ($p<.001$) (Hünler ve Gençöz, 2003, akt: Güven, 2005).

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Evlilik Yaşam Ölçeği ve Evlilikte Sorun Çözme Ölçeği grup öncesinde ve grup sonrasında uygulanmıştır. Araştırma verileri SPSS 11.5 programında analiz edilmiştir ve minimum anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

Şüphesiz ele alınan konu evlilikte iletişim ve problem çözme olduğundan, eşlerin gerçekleştirilen çalışmaya birlikte katılmaları çalışmanın etkililiği açısından önemli ve gereklidir. Ancak gerçekleştir-

len bu çalışmaya yalnızca kadınlar dahil edilmiştir. Bunun en önemli nedeni, toplum merkezlerinden hizmet alan erkeklerin oranının oldukça düşük olması ve eşlere ulaşmada zorluk yaşanmasıdır. Söz konusu grup çalışmasının yalnızca kadınlarla yapılması bu çalışmanın bir sınırlılığını oluşturmaktadır.

GRUP ÇALIŞMASI YAPILAN BÖLGENİN ÖZELLİĞİ

Ankara'nın Mamak ilçesi yaşam standartları bakımından diğer ilçelere oranla daha düşük bir gelir seviyesine sahiptir. Aynı zamanda gecekonduların yaygın olduğu bir bölgedir. Kırdan gelen göçler bu bölgede yoğunlaşmış ve kırsal aile yaşamından kentsel bir yapıya hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Eğitim seviyesi ve ekonomik durum olarak da aileler standartların altında bir yaşam

sürmektedirler. Bundan dolayı eşler yaşamlarında iletişime gereken önemi vermemektedir. Yaşanan bu iletişim sorunları eşler arasında bir takım problemlerin yaşanmasına neden olmakta ve bu durum eşlerin evlilikten aldıkları doyumunu azaltmaktadır.

Çalışma Grubu

Ön test-son test modelini temel alan bu çalışma yaşları 23–49 arasında değişen ve ev hanımlarından oluşan 12 kişilik grup çalışması bir toplum merkezinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonlarına doğru 3 üye toplum merkezindeki diğer kurslara devam etmek için, bir üye de rahatsızlığı olduğu gerekçesi ile grubu tamamlayamadan bırakmıştır. Çalışma grubunun sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Grup Üyelerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Kaç yıllık evli
34	K	İlköğretim	14
27	K	İlköğretim	5
25	K	İlköğretim	4
34	K	Lise	9
49	K	İlköğretim	35
26	K	Lise	6
41	K	İlköğretim	22
28	K	İlköğretim	4
28	K	Üniversite	5
23	K	Lise	4
32	K	Lise	16
24	K	İlköğretim	2

Kadınların yaş ortalamaları 30.92 (s.s.7.69)'dir. Kadınların tamamı gelir düzeylerini orta düzey olarak belirtmişlerdir. Kadınların çoğunluğun (n=7) ilköğretim mezunu olduğu, 4'ünün lise mezunu olduğu, 1'i ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Kadınların çalışma durumuna bakıldığında, tamamının ev hanımı olduğu öğrenilmiştir.

Grup Süreci ve Grup Oturumlarının Özeti

Grup üyeleri ile 12 oturum gerçekleştirilmiştir. Gruplarda etkileşimi artırmak ve üyelerin kendilerini daha iyi ifade edip konuları kavramaları amacıyla çeşitli oyunlar oynanmıştır. Her toplantı 90 dakika ile 120 dakika arası sürmüştür. Grup süreçlerinin özetleri aşağıda verilmiştir:

1.Oturum:

Bu grup oturumunda öncelikle tüm katılımcılara, grup içerisinde hitabeti kolaylaştırmak ve görsel olarak üyelerin birbirlerinin isimlerini daha iyi hatırlamaları için isimlerini yazmaları ve masalarının üzerine koymaları için kâğıt ve kalem verildi. Lider kendisini ve neden böyle bir çalışma yapmaya karar verdiğini anlattı. Grup üyeleri de kısaca isimlerini, kaç yıllık evli olduklarını eşlerinin ne iş yaptığını ve çocuk sayılarını söylediler. Üyeler kendilerini tanıttıktan sonra grup kurallarının belirlenmesi aşamasına geçildi.

Grup kurallarının kararlaştırılmasından sonra grubun günü ve saati konuşuldu. Bunun ardından üyelere eşlerine götürmeleri için mektup verildi. Bu mektup üyelerin eşlerinin gruba katılmasından haberdar olmalarını amaçlamak ile birlikte yapılacak olan çalışmalarda eşlerinin katılması için bilgilendirme notunu içermektedir. Mektupların verilmesinin ardından üyelere gruptan beklentileri ve bu beklentileri gerçekleştirmek için üyelerin kendilerine düşen görevlerin neler olduğunu yazmaları

istendi. Bu konuşmanın ardından grup sonlandırıldı.

2.Oturum

Bu oturumda ilk olarak geçen hafta içinde neler yaptıkları soruldu. Bu arada gruba gelen yeni üyeler kendilerini tanıttılar. Ardından grup üyelerine verilen mektuplar toplandı ve eşlerinin tepkileri soruldu. Üyelerin bir kısmı eşlerinin gönüllü olarak yardım etmeyi istediğini söylerken bir kısmı da üyelerin konuşup rahatlaması için eşlerini gönderdiğini söylediğini ifade etti. Ev ödevlerinden sonra sırayla bütün üyelerin eşleri ile kimin aracılığı ile tanıştıklarını, nerede tanıştıklarını, nasıl tanıştıklarını, hangi mevsimde tanıştıklarını, kaç yıllık evli olduklarını, kaç yaşında evlendiklerini söylediler. Üyelerin çoğu eşleri ile severek evlendiğini söylemiştir. Üyeler arasında eşi ile kaçarak evlenen bir üye de vardır.

3.Oturum

Oturumun açılışında ilk olarak üyeler ile geçen hafta yapılan grup çalışmasını ve eşlerine gönderilen mektup konuşuldu. Üyelerin bir kısmı eşlerinin yardımcı olacaklarını söylerken bir kısım eşlerinin mektupları imzalamakla birlikte kendilerinden başka bir şey istenmemesini söylemişlerdir. Bazı üyelerin eşleri ise mektubu hiç imzalamamıştır. Ev ödevlerinin ardından en son katılan üyeler ile birlikte üyelerin birbirlerini daha iyi tanımaları amacıyla müzikli tanışma oyunu oynandı. Tanışma işlemi bittiğinde üyeler kimler ile tanıştıklarını anlattılar. Tanışma aşamasından sonra üyelerin eşleri ile nasıl tanıştıkları konusuna devam edildi. Üyelere ev ödevi olarak grup çalışmasında yapılanların mektuplaştırılması, grup çalışmasından beklentilerini gerçekleştirmek için kendilerine düşen görev ve grup çalışmasında konuşmak istedikleri konuları ödev verildi.

4.Oturum

Bu oturumun başında bazı üyelerin grubu bıraktığı öğrenilmiştir. Oturumda ilk olarak üyelere gözlerini kapatmaları söylenmiştir. Ardından yeşillikler içinde oldukları ve bir tepeye tırmandıklarını düşünmeleri istenmiştir. Yanlarında birisinin olup olmadığı konusu kendilerine bırakılmıştır. Tepede bir şeyler gördükleri ve sonra aşağı indikleri söylenmiştir. Ardından üyelere buraya dönmek isteyenlerin gözlerini açmaları söylenmiştir. Bütün üyeler gözlerini açtıktan sonra nerede olduklarını paylaşmaları istenmiştir. Üyeler genel itibari ile tepeye yalnız çıktıklarını söylemişlerdir. Bir üye tepeye çıktığını çıktığı zaman çok rahatladığını sorunlarından kurtulduğunu ve tekrar aşağı indiğinde sorunlarına geri döndüğünü söylemiştir. Tepeye eşi ile çıktığını söyleyen tek bir üye vardır.

İsınma egzersizinin ardından üyelere biraz süre verilmiş, evliliklerinin dünü, bugünü ve yarını hakkında düşünmeleri ve 3 sıfat bulmaları istenmiştir. Süre bitiminde düşüncelerini paylaşmak isteyenlere sorulmuştur. Bir üye geçmişinin karanlık olduğunu, bugününün iyi olduğunu ve geleceğinin daha iyi olacağını düşündüğünü söylemiştir. Diğer üyelere genel itibari ile geçmişlerini kötü bugünlüklerinin iyi geleceklerinin daha iyi olmasını istediklerini söylemişlerdir. Özellikle yeni evli üyelerin karamsar olmaları grubun en yaşlı üyesi olan aynı zamanda da kayınvalide olan üyeyi üzmüş ve neden bu kadar karamsar olduklarını kendisinin de birtakım şeyler yaşadığını ama karamsar olmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine genç evlilerden birisi kendisine evliliğinin 30 yıl öncesine gitmesini ve 30 yıl önceki halini düşünmesini istemiştir. Bunun üzerine grubun en yaşlı üyesi birtakım sıkıntılar olacağını fakat böyle karamsar olmamaları gerektiğini söylemiştir. Bunun ardından üyelere evliliklerinin dünü, bugünü ve yarını ile ilgili

3 nesne getirmelerini ve ev ödevlerini unutmamalarını söyleyerek grup bitirilmiştir.

5.Oturum

Bu oturumda ilk olarak üyelere çantalarındaki herhangi bir nesneyi masanın üzerine koymaları istendi. Üyeler masanın üzerine bir nesne koydular. Ardından üyelere sırayla kalkıp seçtikleri nesnenin kendileri için ne anlam ifade ettiğini söylemeleri istendi. Üç üye telefonlarını koydular. Telefonlarını koymalarının sebebinin eşlerinin doğum günlerinde kendilerine aldıkları hediye olduğunu söylediler. Bir üye kızının kimliğini koydu. İlk annelik duygusunu tattığı için kızının kimliğini koyduğunu söyledi. Bir diğer üye kızının tokasını koydu. Kızının saçlarının kısa olduğu için saçlarının uzayıp uzamayacağını sorduğunu bu yüzden kızının tokasını koyduğunu söyledi.

Bu paylaşımlardan sonra üyelere evliliklerinin dünü, bugünü ve yarını ile ilgili nesne getirip getirmedikleri soruldu. Bazı üyeler getirmişti, bazıları ise sözlü olarak ifade etti. Grubun en yaşlı üyesi dününü gecekonduya benzettiğini ve sıkıntılar çektiğini, bugününü apartmana benzettiğini çocuklarının büyüüp evlendiğini yarınının ise mezar olduğunu söyledi. Yeni evli olan bir üye kendisini tencereye eşini de tencerenin kapağına benzetti. Altlarındaki ateş yandıkça evliliklerinin olgunlaştığını söyledi. Bir başka üye geçmişinin tuz gibi olduğunu söyledi. Geçmişte sıkıntılar yaşadığını, bugünün şeker gibi olduğunu yarının da şeker ve tuz karışımı tatlı güzel olmasını istediğini söyledi.

Bu konuşmaların yarınlarının iyi olması için kendilerine düşen görevleri düşünmeleri istendi. Ayrıca üyelere evliliklerindeki on önemli şeyi yazmalarını aynı şekilde eşlerini de evliliklerinde buldukları on önemli şeyi yazmaları ve bunları kapalı zarfa koyarak getirmeleri istenerek grup bitirildi.

6.Oturum

Oturumda ilk olarak evliliklerindeki 10 önemli şeyler konuşuldu. Bir üye çocuğunun ve eşinin evliliğindeki en önemli şey olduğunu söyledi. Eşinin ise 10 maddeye de "eşim" yazdığını söyledi. Genel olarak eşler evliliklerindeki 10 önemli şeylere sevgi saygı olduğunu söylemişler. Eşlerinin kendileri için söyledikleri ise iyi bir anne, iyi yemek yapan, iyi arkadaş, iyi dinleyici olduğunu söylemişler.

Evliliklerinde üyelerin eşlerinin üzerilerine düşen görevleri yazmaları ve ortak olarak eşlerin üzerlerine düşen görevleri yazmaları istenerek grup bitirildi.

7.Oturum

Bu oturumda evlilikte yaşanan problemler ile ilgili paylaşımlarda bulunuldu. Yapılan araştırmalar üyeler ile tartışıldı. Yapılan araştırmalar konuşulurken aslında her ailede sorun olduğu fakat bunu sevgi saygı ve iletişim olduğu sürece eşler arası sorun çözmenin daha rahat olduğu konuşuldu.

8.Oturum

Grup oturumunda ilk olarak evlilikte bireylerdeki farklılıkların evlilik yaşantısındaki etkisi konuşuldu. Üyeler evlilikteki eşlerin farklı özelliklerinin olmasının evliliğe canlılık getirdiğini bütün özellikleri aynı olsaydı monoton bir hayatlarının olacağını söylediler. Bunun ardından üyelere eşlerinin kendilerinde sevmedikleri özelliklerini yazmaları istendi ve kendilerine 5 dakika süre verildi. Sürenin sonunda paylaşımlar alındı. Bir üye eşinin kendisini yumurta kapıya dayanmadan bir şeyler yapmasını istediğini söyledi. Bir başka üye eşinin kendisinin sinirli olmasını eleştirdiğini söyledi. İki üye eşlerinin, kendilerinin çok konuşmalarından şikâyetçi olduğunu söyledi.

Bunun ardından üyelere eşlerinin hoşlanmadıkları yönleri soruldu. Bu soru karşısında üyeler çok

fazla düşünmediler. Eşlerinde hoşlanmadıkları pek çok şeyin olduğunu söylediler. Genel olarak üyeler eşlerinin eve geç gelmesi çocukları ve kendileri ile ilgilenmediğini söylediler.

Son olarak grup üyeleri ile eşlerinin hangi davranışlarına karşılık kendilerinin hangi davranışı değiştirebilecekleri soruldu. Bunun ardından üyelere eşleri ile bu konuları konuşmaları ve eşlerinin hangi davranışı değiştirebileceklerini sormaları istendi. Bu konu ile ilgili son olarak hoşlanmadıkları bir davranışlarını değiştirmeye çalışmaları ve bunu yazmaları istendi.

Bu çalışmanın ardından tahtaya üyelerin söylediği sorunlar yazıldı. Daha sonra üyeler aralarından birisini seçerek rol oyunu yaptılar. İlk olarak kadınların ortak sorunu olan eşlerin eve geç gelmesi ve kendileri ile ilgilenmemesi sorunu ile ilgili rol oyunu yapıldı ve üyeler ile bu konuda konuşuldu. Üyeler oyundan memnun kaldıklarını söylediler.

9.Oturum

Bu oturumda üyelere evliliklerini bir heykele benzetse neye benzetirdi diye soruldu. Bir grubun sessiz üyesi evliliğini ağaca benzetti. Ağacın her mevsim farklı olduğu gibi evliliğinin de sürekli değiştiğini söyledi. Bir diğer üye evliliğini güle benzetti. Grubun en çok konuşan üyesi evliliğini nara benzettiğini söyledi. Acısı ile tatlısı ile içinde birçok şeyi barındırdığını söyledi. Grubun en yaşlı üyesi evliliğini özgürlük heykelindeki meşaleye benzetti. 34 yıl boyunca evliliğinin özgür olduğunu söyledi.

Bu uygulamanın ardından üyelere evliliklerini bir oyuna benzetse nelere benzetirdi diye soruldu. Grubun en yaşlı üyesi evliliğini saklambaca benzettiğini söyledi. Grubun sessiz üyesi evliliğini horona benzettiğini söyledi. Nasıl horonu bilmeyen oynayamaz ise evliliğin de kurallarını bilmeyen insanların yapamayacağını söyledi. Bir başka üye

de evliliğini horona benzettiğini söyledi. Tepine tepine bir şeyler yapılmaya çalışıldığını söyledi.

Daha sonra üyelere ip dağıtıldı ve ipleri olabildiğince çekmeleri istendi. Bazı üyeler elleri acıdığı için ipi bıraktılar. Üyelere ellerinin acımaması için ne yapmaları gerektiği soruldu. Üyeler ipleri gevşetmeleri gerektiğini söylediler. Üyelere bu durumda iplerin sınırlara benzediği söylendi. Üyeler eşleri ile bu ipler gibi gerildiklerinde sorunları çözediklerini, sadece kendilerini üzeceklerini söylediler. Eşleri ile yan yana olup konuştuklarında sorunları daha rahat çözecekleri söylendi. Son aktivite olarak üyeler evliliklerindeki problemleri söylediler ve buna karşın neler yapılabilir konuşuldu.

10.Oturum

Bu oturumda üyelerle, kendilerine piyango çıcarsa ne yapacakları konuşuldu. Bir üye çocuğu ve eşi ile birlikte ormanlık bir alanda şelalenin karşısında oturup kitap okuduğunu söyledi. Bir başka üye çocuğunu güvenli bir yere bıraktıktan sonra eşi ile kumsala gittiğini orada deniz kenarında olduğunu söyledi. Bu paylaşımların ardından iletişim konusu konuşuldu. İletişim engelleri ve iyi bir iletişimin nasıl olduğu konuşuldu.

11.Oturum

Bu toplantıda üyelerden gözlerini kapatmaları ve kendi çocukluklarını düşünmeleri istendi. Ailelerinin kendilerine kızdığına ya da güzel bir şey yaptıklarında ailelerinin neler söylediğini düşünmeleri istendi. Bu uygulamanın ardından üyeler gözlerini açtılar ve paylaşımları soruldu. İki üye babalarının kendilerine kızmadığını söyledi. Diğer üyeler de daha çok annelerinin kendilerine kızdığını söyledi. Grubun en yaşlı üyesi babasının ilk ve son kez kendisini evlendikten sonra kendisini dinlemeden dövdüğünü sonra babasının kendisine sormadığı için çok pişman olduğunu söyledi.

Bu paylaşımların ardından üyeler gözlerini tekrardan kapattılar ve bu çocuklarının kendilerinden ne istediğini ve kendilerinin çocuklarına karşı davranışlarını düşündüler. Bir üye kızına yaptığı resimler güzel olmasa bile güzel dediğini kızının kötü olduğu söylendiği zaman küstüğünü ve ağladığını söyledi. Bunun üzerine bu davranışın doğru olup olmadığı soruldu. Üyeler her davranışı her hareketi onaylamanın çocuk için iyi olmadığını söylediler.

Ardından üyelere çocuklarına masal anlatıp anlatmadıkları soruldu. Grubun en yaşlı üyesi torununa masal anlattığını böylece onun hayallerini ve duygu dünyasını anlayabildiğini söyledi. Diğer üyeler de çocuklarına masal anlattıklarını söylediler.

12.Oturum

Bu son oturumda ilk olarak üyelere eşlerinin kendilerine dönüp birden kendilerini sevdiğini söylemeler ne yaparlardı diye soruldu. Ardından eşlere karşı sevgi sözcükleri söylemenin ne gibi değişikliklere neden olacağı konuşuldu. Üyeler eşlerinin kendilerine sevdiklerini söylediklerinde çok mutlu olduklarını söylediler. Bu konuşmanın devamında eşlerine karşı hediye almanın, sevdikleri yemeği yapmanın, güzel giyinmenin önemli olup olmadığı konuşuldu. Bir üye eşinin bir yere mi gittin diye sorduğunu söyledi. Bir başka üye eşinin kendisinden güzel giyinmesini beklediğini söyledi. Bundan sonra üyelerin eşlerine karşı hediye almalarının, onlar için özel olarak giyinmenin evliliklerini canlandırdığı ve romantizmi artırdığı konuşuldu.

Bunun ardından üyeler gözlerini kapattılar ve beş yıl sonrasını düşündüler. Neler değiştiğini hayal ettiler. Gözlerini açtıklarında üyeler 5 yıl sonra çocuklarının büyümüş olacağını, başka çocuklarının da olacağını, evliliklerinin daha iyi olduğunu söylediler.

Bu konuşmaların ardından üyeler birbirleri hakkında kısa bir değerlendirme yaptılar. Genel olarak herkes birbiri için olumlu şeyler söyledi.

BULGULAR VE YORUM

Toplum merkezinden hizmet alan kadınlarla gerçekleştirilen grup çalışmasının öncesinde, temel sosyodemografik özelliklerin yanı sıra, evlilik yaşamlarına ilişkin bilgiler alınmıştır. Buna göre kadınların evlilik süresinin ortalama olarak 10.50 yıl (ss.9,830) olduğu görülmüştür. Çocuk sayısı ortalaması ise 2.00(ss.1.12)'dir. Kadınların en az 1, en fazla 4 çocukları bulunmaktadır. Evlenme biçimleri açısından kadınların çoğu (n=7) anlaşarak evlen-

diklerini, 5'i ise aile ve arkadaşların tanıştırmaları ile evlendiklerini ifade etmiştir. Kadınların evlendikleri yaş ortalaması 20.50 (ss.2.46)'dir.

Grup çalışmaları sırasında ele alınan konular çerçevesinde kadınların evlilik yaşamına ve evlilikte sorun çözme becerilerine ilişkin farkındalıklarının artması amaçlanmıştır. Grup **uygulaması öncesi ve sonrası karşılaştırıldığında, birçok üye için olumlu yönde değişim sağlandığı görülmektedir.** Grup çalışmasının başlangıcında ve sonunda katılımcıların evlilikte yaşam ölçeği ve evlilikte sorun çözme ölçeği sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Evlilik Yaşam Ölçeği ve Evlilikte Sorun Çözme Ölçeği Sonuçları

KATILIMCI NO	Evlilik Yaşam Ölçeği Öntest Puanı	Evlilik Yaşam Ölçeği Sontest Puanı	Değişimin yönü	Evlilikte sorun çözme Öntest Puanı	Evlilikte sorun çözme Sontest Puanı	Değişimin yönü
1.Katılımcı	33	.		38	.	
2.Katılımcı	35	35	=	36	45	+
3.Katılımcı	36	25	-	25	31	+
4. Katılımcı	39	38	-	22	37	+
5. Katılımcı	37	44	+	21	37	+
6. Katılımcı	28	26	-	25	25	=
7. Katılımcı	32	.		32	.	
8. Katılımcı	28	.		19	.	
9. Katılımcı	27	26	-	27	30	+
10. Katılımcı	23	31	+	38	36	-
11. Katılımcı	29	.		36	.	
12. Katılımcı	35	39	+	25	29	+

Görüldüğü gibi, bireysel olarak katılımcıların öntest-sontest puanları arasında genel bir artış söz konusudur. Puan ortalamaları açısından grubun değerlendirilmesi Tablo 2'de görülebilmektedir.

Tablo 2: Üyelerin Aldıkları Puanlara Göre Öntest-Sontest Ölçek Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek	Öntest					Sontest				
	Sayı	Min.	Maks.	Ort.	s.s.	Sayı	Min.	Maks.	Ort.	S.s.
Evlilik yaşam ölçeği	12	23	39	31,83	4,821	8	25	44	33,00	7,091
Evlilikte sorun çözme ölçeği	12	19	44	29,75	7,771	8	25	45	33,75	6,251

Tablo 2'de de görüldüğü gibi, üyelerin evlilik yaşam ölçeği puan ortalamaları grup öncesinde 31.83 iken, grup sonrasında 33.00'a yükselmiştir. Evlilikte sorun çözme ölçeği puan ortalamaları da grup öncesinde 29.75 iken, grup sonrasında 33.75'e yükselmiştir. Söz konusu değişimin, grup oturumları süresince üyelerin evliliğin doğası ve kuralları, eşler arası dinamikler, sorun çözme becerilerinin önemi gibi pek çok konuyu tartışma ve kimi zaman daha deneyimli üyelerden farklı bir bakış açısı kazanma deneyimi edinmelerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Grup oturumlarının, üyelere yeni beceriler kazandırma açısından sınırlılığa sahip olduğu kabul edilmekle birlikte, üyelerin evlilik yaşamlarında var

olan duruma yönelik farkındalık kazanmaları ve diğer üyelerle deneyim paylaşımında bulunarak yeni bakış açıları kazanmaları, ölçek puanlarında var olan artışı açıklayabilmektedir.

Brander ve diğ.,(2002,s.48), grup çalışmasının iletişim becerileri ve işbirliğini artırıcı rolüne dikkat çekmiştir (akt. Baykara-Acar, 2004,s.179). Grupta ele alınan konudan bağımsız olarak salt grup içi iletişimin sağlanmış ve sürdürülmüş olmasının bu anlamda bireylerin iletişim becerilerine olumlu katkıda bulunduğu söylenebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu çalışma bir toplum merkezinde etkili iletişim ve problem çözme adı altında ve 12 üyenin

katılımı ile 12 hafta süren bir grup çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Üyeler toplum merkezinden hizmet alan kadınlardan oluşmaktadır. Üyelerin katılımı gönüllülük esasına dayanmaktadır. Grup çalışmasına katılan üyelere evlilikte sorun çözme ölçeği ve evlilik yaşam ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışmanın amacı, çalışmanın evlilik yaşam doyumu ve problem çözme açısından yararlı olup olmadığını ortaya koymaktır.

Yapılan grup çalışmasında evlilikte çatışma çözme, karşılaşılan problemleri çözme, evlilikte iletişim gibi konular işlenmiştir. Uygulanan ölçeklerde grup sonunda anlamlı bir gelişme olduğu görülmüştür. Üyelerin bazıları eşleri ile iletişim kurmaya başlarken, bazı üyeler kendilerini daha rahat ifade etmeye başlamış, bir kısmı da grup içinde daha kontrollü konuşmaya başlamıştır. Grup üyelerinin genel olarak gruptan yarar sağladığı söylenebilir.

Yapılan bu grup çalışması ile birlikte grup çalışmalarının yararlı olduğu görülmüştür. Özellikle kente uyum sağlamaya çalışan, farklı sorunlara çözüm bulmaya çalışan gelişmemiş bölgelerdeki sosyal hizmet birimlerinde bu tür çalışmaların yapılmasının yararlı olduğu düşünülmektedir.

Evlilik kurumu ile birlikte insanlar bir aile oluştururlar. Oluşan bu aile toplumun en temel birimidir. Dolayısıyla ailede olan sorunlar toplumu da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle hem sağlıklı bireylerin yetişmesi için hem de toplumda mutlu ve başarılı insanların sorun çözebilen ve sağlıklı iletişim kurabilen insanların olması için evlilik birliği gerçekleşmeden önce bireylerin mutlaka evlilik okulundan mezun olmaları, evlilik ile ilgili kurslara katılmaları ve bu kursların yaygınlaşarak zorunlu hale gelmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Canel, N.A (2007) Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erkan, R, M. Y. Erdoğan (2006) Aile ve toplum dergisi,Cilt: 3, Sayı 9

Garvin D. C., Gutiérrez M.L., Galinsky J.M (2004) Handbook Of Social Work With Groups, The Guilford Press, New York London.

Güven, N (2005) İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve Evlilikte Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Do-

yumu İle İlişkisi, yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Johnston,K (2005) How To Make A Marriage Last, Coping With Marriage Problems,Visionary Publications,Inc.

Keats, D. (1996). Culture and The Child: A Guide for Professionals in Child Care & Development. USA:John Wiley.

Baptiste, D. (1993). Immigrant Families, Adolescents and Acculturation. Ed: B. Settles, D. Hanks. M. Susman, Families on the Move, Migration, Immigration, Emigration and Mobility. USA: The Haworth Press

Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Arş. Gör. Seda ATTEPE*

Öz

Ölüm, bireylerin yaşamlarında kaçınılmaz olarak yer alan bir olgudur. Her birey yaşamının bir evresinde mutlaka ölüm ile karşı karşıya kalmaktadır. Aile özelinde ise anne baba kaybı önemli bir yaşam olayı olarak yer almaktadır. Bu bağlamda, çocukların ölümü anlamlandırılmaları ve kayıptan doğan yas duyguları ile baş etmeleri çocuklar için zorlu bir süreç oluşturmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle gelişim dönemlerine göre çocukların, ölümü nasıl algıladığına yer verilecektir. Daha sonra, anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anne baba kaybı, yas, çocuk.

Abstract

The Effects of Parental Lost on Children

Death is an inevitable phenomenon in the lives of individuals. Every person exposures death in any stage of life. Especially in family, parental loss take place as an important life event. In this context, the meaning of parental lost and how to cope with grief experiences becomes a challenge for children.

In this study, firstly the children's perception of death according to different developmental stages will be presented. Then, by explaining the impact of parental lost on children, how to deal with children who lost his/her parents will be emphasized.

Key Words: Parental lost, grief, child.

(*) Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

Giriş

Anne baba kaybı, çocuklar için zorlu bir yaşamı beraberinde getiren bir yaşam olayıdır. Anne baba kaybı yaşayan çocuklar pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Anne baba kaybı yaşayan çocuklar fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan zarar görmektedir. Bu sorunlar, çocukların tüm yaşamlarını etkileyebilecek boyutlara ulaşabilmektedir.

Anne baba, çocuklar için güven ve destek sağlayan, bakan, büyüten kişilerdir. Bu kişilerin kaybı durumunda çocuğun hayatı birçok açıdan etkilenmektedir. Çocukların anne ya da baba kaybıyla yaşamlarında meydana gelen değişikliklere uyum sağlaması her zaman çok kolay olmamaktadır. Çocukların bireysel özellikleri, içinde yaşadıkları çevre ve bu çevreye ilişkin kültürel örüntüler, kaybın nasıl gerçekleştiği de bu noktada çocuğun uygun biçimde ele alınması açısından önemlidir.

Ölüm, çocuklar için anlaşılması zor bir kavramdır. Çocukların anne ya da babasının kaybı çocuğun yaşamına yeni zorluklar getirmektedir. Kaybı izleyen süreçte çocuklar bir yandan ölüm olayını anlamlandırmaya çalışırken, diğer yandan da anne ya da babanın kaybını kabullenmeye ve değişen yaşam durumlarına uyum sağlamaya çalışmaktadırlar.

Çocukların anne baba kaybı ile baş etmelerinde, çevrelerinde bulunan yetişkinlerin kayıp karşısında sergiledikleri tepkiler çocuğun yeni yaşam durumuna uyumu açısından önemlidir. Yetişkinlerin, çocukların ölümü büyüklerden farklı olarak algıladıklarını bilmeleri ve çocukların kendileri ile benzer şekilde yas tutamayacaklarının farkında olmaları gerekmektedir. Bu noktada yetişkinlerin bir yandan kendi yas süreçleri ile ilgilenirken diğer yandan da çocukların duygularının farkında olmaları ve bunu önemsemeleri beklenmektedir. Görüldüğü gibi anne baba kaybı sadece çocukları etki-

lemekle kalmamakta, aynı zamanda yetişkinlerin yaşamını da büyük ölçüde etkilemektedir.

Çocukların ölümü algılamaları yaşlarına ve gelişim dönemlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar çocukların anne baba kaybını anlamlandırmalarında ve anne baba kaybı ile başa çıkma süreçlerinde etkili olmaktadır. Çocukların bireysel ve gelişimsel özelliklerine göre kayba nasıl tepki vereceklerinin bilinmesi, yas sürecinde çocuklara nasıl davranılacağına ilişkin bilinmesi açısından önem taşımaktadır.

Gelişim Dönemlerine Göre Çocukların Ölümü Algılayışı

Çocukların ölümü algılayışı, çocukluk çağı boyunca gelişen bilişsel olgunlukları ile paralel gelişmektedir. Çocukların kayba vereceği tepki, buldukları duygusal ve bilişsel gelişim dönemiyle bağlantılıdır (Dyregrov, 2008: 15). Anne babanın kaybına bebeklerin bile tepki gösterdiği bilinmektedir. Ancak bebeklerin algılama düzeyleri sınırlı olduğu için ölüm ve geçici ayrılıklar onlar için aynı anlama gelmektedir (Wolff, 1986). Bakım veren kişinin bebeğin yanından ayrılması, bebek için o kişinin gittiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle bebekler için annenin kaybı ile annenin kısa süreli yanından ayrılması eşdeğer olmaktadır.

Doğumdan sonraki ilk yıllarda bebeğin temel ihtiyaçları -yeme, içme, fiziksel koruma, sevgi ve sıcaklık- anne ve baba tarafından karşılanmaktadır. Bu ihtiyaçlarının karşılanması halinde bebek, güven duygusu geliştirmekte ve kendisine bakım verenlere güvenmektedir. Bakım veren kişinin yokluğu durumunda bebeğin bu temel güven duygusu sarsılmakta ve çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimi sekteye uğramaktadır (Granot, 2005). Bu dönemde özellikle annenin kaybı, çocuğun tüm yaşantısını etkileyebilecektir, babanın kaybını ise bebek annesinin yaşantıları aracılığıyla yaşayacaktır.

Bebeğin dünyayla ilk ve en önemli ilişkisi anne baba aracılığı ile kurulmaktadır. Bu ilişki, bir kayıp ile kesildiğinde, bebeğin daha sonraki ilişkilerini de etkileyecektir (Granot, 2005). İlk 6–9 ay arasında bebek annesini tanır ve annenin kaybindan sonra yerine geçerek kendisine bakan kişiyi kabullenebilir. Ancak 9 aydan sonra bebek eğer ölen anneyle çok iyi bağlar oluşturmuşsa yerine geçecek kişiyi çok çabuk protesto edebilir veya kabullenmeyebilir (Yıldız, 2004: 133). Görülmektedir ki, bebeklerin yaşadıkları kayıp yaşamlarının ilk 9 ayından sonra, tüm yaşamlarını etkileyecek boyutlara ulaşabilmektedir.

Bowlby (2005), annesinden ayrıldığında küçük çocukların tepkilerini üç evrede gözlemlemiştir. Bu tepkiler altı ay ile üç yaş arasında gözlemlenebilir. İlk evre karşı çıkma dönemidir. Bu dönemde çocuk annesinden ayrıldığında acı ve öfke gösterir, haykırarak ağlayabilir ve annesinin dönmesini ister. Başkaları tarafından avutulamaz. Bu dönemde eğer anne geri dönerse çocuk önce öfkesini sürdürür ve belirli bir süre geçtikten sonra rahatlayabilir. İkinci evre umutsuzluk evresidir. Bu evrede çocuk annenin döneceğinden umudunu kesmiştir, bekleyişi sona ermiştir. Annenin yokluğunda başka insanlarla iletişim kurmaya başlamıştır. Annenin bu dönemde ortaya çıkması durumunda, onu eskisi gibi kabullenebilmesi için zamana ihtiyacı olur, önce öfke gösterip sonra aşırı sokulgan olabilir, anne nereye gitse ardından gitmek isteyebilir. Üçüncü ve son dönem kopma dönemidir. Çocuk annesini unutmuş görünür, başka şeylerle ilgilenmeye başlar. Annesi geri dönerse anneyi tanımaz. Bowlby bu döneme ulaştığında çocuğun savunmasız ve incinebilir bir duruma geldiğini söylemektedir.

Annenin uzun süreli yokluğu ya da ölümü sonucunda, bebekte ağlamalar, tedirginlik, uyku bozuklukları görülebilmektedir. Anne yoksunluğu denilen

bu durum çocuğun annenin yokluğuna karşı çocukların geliştirdiği tepkileri ve yas tutma sürecini ifade etmektedir. Anne yoksunluğunun en belirgin ortaya çıktığı yerler yatılı kurumlar olmaktadır. Yatılı kurumlarda kalan çocuklarda gelişim gerilikleri gözlenmektedir. Öztürk (2001)'e göre uzun süreli anne yoksunluğu (hospitalizm ya da yuva hastalığı olarak da adlandırılabilir), ilk yaşlarda ailelerinden ayrılarak çocuk yuvasına verilen ya da uzun süre hastanede kalan çocuklarda görülen bir sendromdur. Anne ya da anne yerine geçen bir yetişkin ile teke tek ilişkiden yoksun olan çocuklar, duygusal ve duyuşal beslenmeden de yoksun kalarak, gelişim gerilikleri göstermektedir. Özellikle hem anne hem baba kaybı yaşayan çocukların yuvaya bırakılması durumunda çocuklar bu sendromu gösterebilmektedir.

Beş yaş öncesi dönemde çocukların düşüncesi benmerkezcidir, bu nedenle olayların insanlar tarafından kontrol edildiğine inanma eğilimi göstermektedirler. Ölüm olayını da insanların kontrolünde olan bir olay gibi algılayarak ölümü uykuya, yolculuğa benzetebilirler ve ölen insanların geri dönebileceğine inanabilirler. Beş yaşından önce ölümün sürekli ve geri dönmez bir olgu olduğu çocuklar tarafından kavranamaz (Yörükoğlu, 1986; Worden, 2001). Bu yaştaki çocuklar ölümün bir son olduğunu anlamazlar. “Babamın mezardan gelmesine yardım edemez miyiz?” ya da “Benim kız kardeşim ne zaman geri gelecek?” tarzında sorular sorarlar. Vücudun ve vücut parçalarının nasıl çalıştığını anlamazlar, ölüm onlar için geri dönülebilir bir süreçtir, bir kişinin sonsuza dek gittiğini kavrayamazlar (Dyregrov, 2008: 15). Çocuklar beş yaşına kadar bir kişinin sonsuza dek yok olduğunu, geri gelmeyeceğini düşünemez. Onun başka bir yerde yaşamını devam ettirdiğine inanabilir.

Yapılan çalışmalar, normal zeka seviyesindeki çocukların beş yaş civarında ölümü geri dönüle-

mez, evrensel, bir nedeni olan ve kalıcı ayrılıklara yol açan bir olay olduğunu anladıklarını göstermektedir. Yine bu yaşlardaki çocuklar ölen bir kişinin artık hareket edemeyeceğini, hissedemeyeceğini, göremeyeceğini, koklayamayacağını, tat alamayacağını, konuşamayacağını ve tüm diğer vücut fonksiyonlarının son bulduğunu anlayabilmektedir (Rutter ve Taylor, 2002).

Okul dönemine gelindiğinde çocuklar zaman kavramını öğrenmiştir. Soyut düşünme yeteneği kazandıklarından ölüm kavramını algılayabilirler. Ölümün geri dönülmez bir şey olduğunu anlayabilir ancak kendinin ölebileceğini kavrayamazlar. Bu dönemde çocuklar yetişkinlere benzer şekillerde yas tutabilir, üzüntü yaşayabilir. Aileden birisinin kaybının, üzüntü veren zorlu bir süreç olduğunu bilir. Ağlama, uyku ve yemek alışkanlıklarında değişiklikler meydana gelebilir. İçre çekilme, saldırganlık, alt ıslatma gibi davranış problemleri görülebilir. Anne ya da babanın ya da çocuğun çevresindeki yetişkinlerin onun tepkilerinin geçici olduğunu bilmesi gerekmektedir (Dyregrov, 2008; Granot, 2005; Yıldız, 2003). Okul çağı çocukları, ölümün bir son olduğunu bilmekle birlikte, ölüm kavramını kişiselleştirmemiştir. Bir başka deyişle, ölümün ne olduğu bilirler fakat kendilerinin ölebileceğini kavrayamadıkları için hayaletlerin, yaratıkların, meleklerin ölümle ilişkili olduğunu düşünürler. Ölümün nasıl gerçekleştiği ile ilgilenmeye başlarlar. Somut göstergelere ihtiyaç duyarlar.

Okul çağında anne baba kaybı yaşayan çocuklarda görülen sorunlar; okul başarısında değişiklik, çok çabalmasına karşın düşük başarı, okula gitmeyi, uyumayı, akranlarıyla oynamayı şiddetle reddetme gibi sorunlar olabilmektedir. Ayrıca, aşırı hareketlilik, düzenli oyunlarda sürekli hareket etme, huzursuzluk, anksiyete ve fobiler ortaya çıkabilir.

Ergenlik döneminde ölüm kavramı soyut biçimde kavranır. Ergenler, tehlikeli durumlar sonucu ölebileceklerini bilirler. Ölüm kavramı daha somut bir hal alır, bir kaybın uzun dönemli etkilerini anlamaya başlarlar (Dyregrov, 2008). Ergenlik döneminde gençler, yaşamın anlamını sorgulamaya başladıklarından, anne baba kaybı ile karşılaştıklarında bu kaybın ne olduğu, nasıl gerçekleştiği ve bu kaybın hayatını nasıl şekillendireceği konusunda tam bir anlayışa sahip olmaktadır (Granot, 2005).

Ergenlik döneminde anne baba kaybı yaşayan gençler bir yandan ergenlik döneminin özellikleri ile baş etmeye çalışırken diğer yandan da kayıpla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Granot (2005)'a göre ergenler bir kayıpla karşılaştıklarında bunu önemsemiyormuş gibi görünebilirler, bunun nedeni ergenlerin güçlü görünmek istemeleridir. Böyle bir durumda ergenler genellikle iki paralel düzeyde yaşarlar: Görünen düzeyde normal hayatlarına devam ederler; gizli kalan düzeyde ise kayıpla ilgili yoğun duygular yaşarlar.

Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Kayıp, bireylerin yaşamında önemli yer tutan bir yaşam olayı olarak değerlendirilmektedir. Olumsuz bir yaşam olayı olarak değerlendirilen kayıp, özellikle kaybedilen kişi anne ya da baba olduğunda çocukların ruh sağlığını etkilemektedir. Çocukluk çağındaki yakın kaybının depresyon ile ilişkili olabileceği saptanmıştır. Ebeveyn kaybı ruhsal bir travma olarak ele alınmaktadır. Ebeveyn kaybı yaşayan çocukların psikolojik, davranışsal ve duygusal açıdan savunmasız hale geldiği söylenmektedir (Uluğ, 2008).

Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri büyük ölçüde çocuğun yaşı ile ilintilidir. Küçük bir çocukken anne baba kaybı yaşamak öncelikle bakım veren kişinin ve bağlanma figürünün kaybı

demektir. Ayrıca anne baba kaybı yaşayan çocukların gündelik yaşamları da değişmektedir, belki bir akraba yanına yerleşme ya da üvey anne baba, üvey kardeşler ile yaşamaya başlanmaktadır (Nolen-Hoeksema ve Larson, 1999).

Bir ebeveynin kaybı ile kalan ebeveynin de evin düzeni ile ilgili tüm sorumluluklar kendisine kalmış olduğundan bunlarla fazla meşgul olacağı için ya da belki de sadece kendi yası ile meşgul olacağı için aslında çocuk, her iki ebeveynini birden kaybetmiş sayılabilir (Uluğ, 2008). Ebeveynlerin bu dönemde çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için çocukların tepkilerini bilmeleri ve sorularına hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Eğer ebeveynlerden biri kaybedilmişse çocuğa verilen bakım ve ilgi de genellikle daha az olmaktadır.

Çocukların ve yetişkinlerin yas duyguları birbirinden farklı olmaktadır. Granot (2005)'a göre eğer ebeveynlerden biri ölmüşse kalan ebeveyn çocuğun da kendisi ile benzer bir yas süreci yaşayamayacağını bilmelidir. Yetişkinler yası daha yoğun yaşarken, çocuklar daha kısa sürede ilk şoku atlatabilmektedir. Bu farklılıklardan dolayı yetişkin ile çocuk arasında "uyumsuzluk" doğabilmektedir. Yetişkinin çocuktan kendi tepkilerine benzer tepkiler vermesini beklememesi gerekmektedir. Çocuğun kayıpla baş ederken birincil örneği ve desteği de kalan ebeveynidir. Kalan ebeveyn, kendi duygularını tanıyıp ve acısını ifade ederse, çocuğa da duygularını ifade etmede örnek oluşturur.

Ölüm olayı çocuğa aktarılırken bunu çocuğun anne ya da babası ya da çocuğa duygusal olarak yakınlığı olan biri olmasına özen gösterilmelidir. Söylenen yer çocuk için önemli olmaktadır, bu nedenle sakin bir odanın bulunması, çocuğun oturtulması önerilmektedir. Çocuğa ölenin kim olduğu ve nasıl öldüğü doğrudan söylenmemelidir, bilinen gerçekleri içermelidir ve en önemlisi çocuğun verece-

ği tepkilere hazırlıklı olunmalıdır. Çocuk birden bire ağlamaya, bağırmağa başlayabilir ya da sadece oturarak anlam vermeye çalışabilir (Granot, 2005; Dyregov, 2008).

Çocukla konuşurken ölen kişi hakkında "uyuyor", "yolculuğa çıktı", "başka bir dünyaya gitti", "cennette", "bize yukarıdan bakıyor" gibi ifadeler kullanılmamalıdır, ruh gibi soyut kavramlara yer verilmemelidir. Bu, yolcululuğa çıkan ya da uyuyan herkesin öldüğü gibi bir his yaratabilir ya da karmaşıklık getirir. Ölüm çocuk için uzağa gitmek, hasta olmak, yaşlı olmakla karıştırılmamalıdır (Granot, 2005: 30).

Çocuğun cenazeye götürülmesinde bir sakinca bulunmadığı söylenmekle birlikte bu olaya çocuğun hazırlanması gerekmektedir (Granot, 2005). Güvendiği bir yetişkinin yanında olması ve duyguların ifade edilmesine izin verilmesi bu aşamada önemli olmaktadır.

Anne baba kaybının çocuklar için doğurduğu önemli sonuçlardan biri de, çocukların kurum bakımına alınmasıdır. Böyle bir durumda kurumda çalışan profesyonellerin de çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için çocukların bireysel ve gelişimsel özelliklerini dikkate alarak, çocuklarda yas tepkilerine duyarlı olması gerekmektedir. Çocukların kayıpla baş etmesinde iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, çocuğun duygularını dile getirmesine yardımcı olunmasıdır. İkincisi ise çocuğun bulunduğu gelişim dönemine uygun açıklamalar yapılmasıdır.

Sonuç

Önemli bir yaşam olayı olan anne baba kaybı, bireylerin yaşamında her zaman karşılaşılabilecekleri bir durum olmakla birlikte, çocuklar için daha kritik bir hal almaktadır. Anne baba kaybı yaşamış ve yas sürecindeki çocukların doğru bir şekilde ele

alınması gerekmektedir. Bunun için yaşına ve gelişim dönemine uygun açıklamalar yapılması gerekli olmaktadır. Bu süreçte çocuğun kendini ifade etmesinin sağlanması, duygularının açığa çıkarılması, yaşına uygun açıklamalar yapılması şarttır.

Çocuğun çevresindeki yetişkinlerin yas belirtilerine duyarlı olması ve gerekli görüldüğü takdirde profesyonel meslek elemanlarından yardım alınması yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Bowlby, John. (2005). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*, Routledge, USA.

Dyregrov, Atle. (2008). *Grief in Children A Handbook for Adults*, Jessica Kingley Publishers, USA.

Granot, Tamar. (2005). *Without You : Children And Young People Growing Up With Loss And Its Effects*, Jessica Kingley Publishers, USA.

Nolen-Hoeksema, S. ve Larson, J. (1999) *Coping with Loss*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.

Rutter, M. ve Taylor, E.A. (2002). *Child and Adolescent Psychiatry*, Blackwell Publishing, USA.

Öztürk, Mualla. (2001). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları içinde "Çocukluk Çağı Ruhsal Sorunları ve Bozuklukları"*, Yenilenmiş 8.Basım, Nobel Tıp Kitapevleri, Ankara.

Uluğ, Özlem Şeyda. (2008). *Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Düzeyine Ebeveyn Kaybının ve Anne Baba Ayrılığının Etkisi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi (Yüksek Lisans Tezi).

Wolff, Sula. (1986). *Problem Çocuklar ve Tedavi (Çocuk ve Stres)*, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.

Worden, William J. (2001) *Children and Grief: When a Parent Dies*, Guilford Press, New York.

Yıldız, S. A. (2004). "Çocuk, Ölüm ve Kayıp", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 11, 125-144.

Yörükoğlu, Atalay. (1986). *Çocuk Ruh Sağlığı Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Cinsel Sağlık Eğitiminin Önemi

Dr. Elif GÜRSOY*

Yrd. Doç. Dr. Nimet Sevgi GENÇALP**

Öz

Cinsel sağlık eğitimi doğumla başlayan ve tüm yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Cinsel sağlık eğitiminin temel amacı cinsel sağlığı korumaktır. Cinsel sağlığın korunması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi bireylerin cinsellik ve cinsel sağlık konusunda bilinçlenmelerine bağlıdır. Bilinçlenme ailede başlar, okul öncesi, okul ve okul sonrası gibi yaşamın her döneminde gereksinime uygun geniş kapsamlı cinsel sağlık eğitimiyle sağlanır. Dünyanın birçok ülkesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sistemli bir cinsel sağlık eğitimi bulunmamaktadır. Bunun temelinde cinsel sağlık eğitiminin gençleri cinsel ilişkiye teşvik edeceği kanısı olduğu düşünülmektedir. Oysa araştırmalar kapsamlı bir cinsel eğitimin; cinsel ilişkiyi ertelediği, cinsel ilişki sıklığını azalttığı, gençlerin cinsel yolla bulaşan hastalıklardan daha iyi korunduğu ve daha olumlu arkadaşlık ilişkileri kurduğunu göstermektedir. Ayrıca bu eğitimin bireyin fiziksel, duygusal ve cinsel gelişimini anlamasına, güvenli ve sağlıklı cinsel davranış geliştirmesine yardımcı olmakla birlikte başkalarının görüşlerine, davranışlarına ve yaşam şekillerine, saygılı olma bilinci kazandırdığı bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsel eğitim, cinsel sağlık, üreme sağlığı, çocuk eğitimi.

Abstract

The Importance of Sexual Health Education

Sexual health education is a process starting with birth and continuing throughout the life of the individual. The main aim of sexual health education is to protect and maintain sexual health. The protection, development and sustainability of the sexual health, depend on the individuals becoming conscious about sex and sexual health. Consciousness begins within the family, in every period of life like pre-school, school and after school, it is gained by a comprehensive sexual health education appropriate to the necessity. In most other countries in the world especially in the developing ones a systematic sexual health education does not exist in Turkey. The main reason for this is that sexual education is thought to encourage adolescents to have early sexual experience. However, research on this subject indicates that comprehensive sexual health education delays sexual intercourse, decreases sexual intercourse frequency, protects teenagers against sexually-transmitted diseases and helps them to have better relationships with other. Besides this, it is known that sexual health enables individuals to comprehend their own physical, emotional and sexual developments, helps them to develop safe and healthy sexual behaviours, as well as teaching them to respect the behaviours and lifestyles of other people.

Key Words: Sexual education, sexual health education, sexual and reproductive health.

(*) Sağlık Bakanlığı, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü.

(**) Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü.

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), cinsel sağlığı “cinsel yaşamın bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal açıdan bir bütün olarak ele alınması yoluyla kişilik, iletişim ve sevginin olumlu yönde zenginleştirilmesi ve güçlendirilmesi” olarak tanımlamaktadır (Özcebe 2007; İKGV 2003; Sezgin 1998). Başka bir tanıma göre cinsel sağlık; cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH)’ dan korunmak, üremeyle ilgili sorunlardan uzak, doğum kontrolü, istenmeyen gebelikleri önlemek ve cinsel işlevin fizyolojisine uygun sıkıntısız ve istismardan uzak olumlu deneyimler yaşayabilmektir. Bunların sağlanabilmesi için cinsel sağlığın korunması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Cinsel sağlığın korunması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi kapsamlı bir cinsel sağlık eğitimi ile mümkündür. (Özcebe 2007; Çok 2004; Gendel and Bonner 1992). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Cinsel Bilgi ve Eğitim Konseyi (SIECUS 1996-Sexuality Information and Education Council of United States)’ne göre cinsel sağlık eğitimi (CSE); yaşam boyu süren bilgi alma, tutum, inanç ve değerler kazanma sürecidir. CSE bireyin, özel yaşantısında olduğu kadar aile ve toplum yaşantısında da mutlu olmasını, erken yaşlardaki gebelikleri, düşükleri, CYBH ve HIV/AIDS’i önlemek, doğru ile yanlış, sağlıklı ile hastalıklı arasında seçim yapmanın inceliklerini kavratmak, sorumlu cinsel davranışların ve ilişkilerin güzelliklerini öğretmeyi amaçlar (Özcebe 2007; Çok 2004; Sağlık Bakanlığı 2005; Taşçı 2002).

CSE’ nin gerekliliği ve içeriği ilk kez 1995 yılında IV. Dünya Kadın Konferansı’nda gündeme gelmiştir. Konferansta katılımcı ülkelere cinsel sağlık eğitiminin yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması önerilmiş ve Türkiye’nin de içinde yer aldığı birçok ülke de bu kararları yerine getireceğini taahhüt etmiştir (Sağlık Bakanlığı 2005; Akın 2007). Bu taahhüt kapsamında Sağlık Bakanlığı,

Milli Eğitim Bakanlığı ve bazı ulusal ve uluslararası sivil kuruluşlar bir takım programlar ve eğitimler başlatmışlardır. Bu programlar ülke açısından CSE’inde atılmış önemli adımlardır. Ancak bu eğitimlerin içeriği incelendiğinde daha çok CYBH, Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması gibi konuları kapsadığı görülmüştür. Ayrıca bu çalışmalar, sürekliliği olmayan ve proje kapsamındaki çalışmalar olduğu için devamlılığı olamamıştır. Bugün halen CSE örgün eğitim içerisinde yer almamaktadır. Cinsel ve üreme sağlığının geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi için en kısa sürede ülkemizde CSE’nin örgün eğitim içerisinde verilmesine acil bir gereksinim olduğu bir gerçektir. Bu gerçeklikten yola çıkarak CSE’ nde başarılı olan ülkelerin (Portekiz, Hollanda, Danimarka, İsviçre gibi) eğitim modelleri incelenmeli ve ülkenin şartlarına ve gereksinimlerine uygun bulunan modellerden yararlanılmalıdır. Hangi model seçilirse seçilsin önemli olan CSE’nin örgün eğitim içerisinde bağımsız ders olarak verilmesi gerekliliği karara bağlanmalı ve yasal bir zemine oturturulmalıdır. CSE’ nin modelinin seçimi kadar cinsel eğitim verecek kişilerin seçimi ve eğitimcilerin eğitimi oldukça önemlidir. Bu nedenle eğitimcilerin eğitimi ve seçimi de iyi planlanmalıdır (Özcebe 2007; Akın vd. 2006; Çok 2004).

Dünya’da Cinsel Sağlık Eğitiminin Durumu:

Dünyadaki cinsel eğitim anlayışının özellikle gelişmekte olan ülkelerde; “cinsel perhizi” teşvik eden, cinsellikten uzak durulmasını salık veren ve cinsel davranışa yönelik anti politika çalışmalarını yürüten ya da “sorun” çıktığında sorunla mücadele etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Bunun temelinde ise CSE’ nin gençleri erken ve yanlış cinsel ilişkiye yönlendireceği kaygısı yattığı bilinmektedir. (Sungur 2003; Nicoll et al. 1999; Shah 2004; Anna 2006). Oysa yapılan çalışmalar bu kaygının yerinde olmadığını göstermektedir. Gölbaşı’nın çalışmasında belirttiği gibi; 1993 yılında DSÖ tarafın-

dan organize edilen bir araştırmada cinsel eğitim programlarıyla ilgili çoğunluğu ABD' de yapılan 19 araştırma sonucu; eğitimin sanıldığı gibi gençleri yanlış cinsel ilişkilere özendirici olmadığını tam tersine gençleri daha sorumlu ve doğru davranışlara yönlendirici rol oynadığını ortaya koymuştur (Gölbaşı 2002). Dünya'da 41 ülkede 317 bin kişi arasında yapılan araştırma sonuçlarına göre ise; katılımcıların % 98'i gençlerin 16 yaşından önce okullarda cinsel eğitim alması gerektiğini ifade etmiştir (Yıldırımkaaya 2006).

Dünya'da cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda yapılan çalışma sonuçları da CSE' nin önemini ve aciliyetini ortaya koymaktadır. Çünkü; her yıl dünyada yaklaşık 15 milyon adölesan gebe kalmaktadır. Bu gebeliklerin üçte ikisini planlanmamış gebelikler oluşturmaktadır. Her yıl güvenli olmayan 20 milyon düşük vakasının %25'ini 15-19 yaş grubu kızlar oluşturmaktadır. İlk cinsellik yaşı giderek düşmektedir. Her yıl bir milyonun üzerinde genç (15-24 yaş) CYBE ile enfekte olmaktadır. Dünyadaki cinsel yolla bulaşan enfeksiyon vakalarının üçte biri adölesanlar arasında görülmekte olup her gün yaklaşık yarım milyon genç insan bu enfeksiyonlara yakalanmaktadır. Dünyada yılda 2.4 milyon yeni HIV enfeksiyon vakası görülmektedir. Bu vakaların yaklaşık yarısını 10-24 yaş grubu gençler oluşturmaktadır (Akın 2007; Çetinkaya vd, 2007; Yıldırımkaaya 2006).

Dünya için özellikle gelişmekte olan ülkeler için ayrı bir ekonomik ve sosyal soruna dönüşen bu risklerden korunmak, sadece doğru bilgi ve olumlu davranışlarla mümkündür. Bunun en etkili, ucuz ve ulaşılır yolu ise CSE' nin örgün eğitim içerisinde verilmesidir.

Birçok ülkede cinsel sağlık göstergeleri iç açıcı olmamakla birlikte CSE' nde başarılı olan bazı ülkeler (Portekiz, Hollanda, Finlandiya, Danimarka,

İsviçre gibi) de vardır. Hollanda da cinsel eğitimin genel felsefesi öğrencilere cinselliği öğretmek değil, cinsellik hakkında konuşabilmek ve cinselliği tartışabilmektir. 1993'e kadar okul müfredatlarının zorunlu bir parçası olmayan cinsel eğitim, okulda bazı derslerin içine entegre edilmiştir. Öğretmenler öğrencilerin cinsellikle ilgili öğrenmek istedikleri bütün konuları anlatmakta özgürdür. Derslerin içeriğini öğrencilerin soruları belirlemekte, homoseksüalite ve mastürbasyon dahil tüm konular açık bir şekilde tartışılmaktadır (Gölbaşı 2002; Haznedaroğlu 2002; Sungur 2003).

Finlandiya'da da 1970'lerde cinsel eğitim konusunda önemli hamleler yapılmış ve iyi sonuçlar alınmıştır. Ülke düzeyinde; hamilelik, CYBH'dan korunmak anlamına gelen güvenli seks ve cinselliğin, olumlu yönde gelişimi için halk sağlığı ve okul hemşireleri yetiştirilmiş, cinsel sağlık merkezleri kurulmuştur. En önemlisi de sağlık eğitimi dersi içerisine cinsel eğitim entegre edilmiştir. 1994 yılına kadar iyi giden hizmetler 1994'ten sonra ülkenin ekonomik bunalıma girmesiyle bu alandaki hizmetlerde de gerilemeler olmuştur. Durumu farkeden Finlandiya'da cinsel eğitim "sağlık eğitimi" dersi içine entegre edilmiş ve 2005 yılında ülke programına yerleştirilmiş ve okullarda zorunlu ve bağımsız ders haline getirilmiştir (Anna 2006).

İngiltere ve ABD' de ise durumun bu kadar iç açıcı olmadığı bilinmektedir. Medyanın ve halkın yoğun ilgisine karşın cinsel eğitim" İngiltere ve ABD' nde de yeterince başarıyla yürütülememiştir. Her iki ülkede de 2000 yılına kadar cinsel eğitimle adölesan gebeliklerin sayısında yarı yarıya bir düşüş hedeflenmiş, ancak bu gerçekleştirilememiştir. ABD'de her on ergenden birinin erken gebelik sorunu ile karşılaşması, cinsel eğitimin başarısızlığını gösteren en önemli bulgulardan biridir (Keçe 2008; Anna 2006).

Türkiye’de Cinsel Sağlık Eğitiminin Dünü Bugünü: Türkiye’deki cinsel sağlık eğitimi çalışmaları genel olarak üniversitelerce ve bazı kurum/sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Ancak bu çalışmalar, sürekliliği olmayan ve çeşitli proje kapsamındaki çalışmalardır. Bu çalışmalar farkındalık yaratmak ve litaretür oluşturmak açısından önemli çalışmalardır. Ancak tüm gençlerin cinsellik konularındaki tutum ve davranışlarını biçimlemeye yönelik örgün eğitimin yerini tutması beklenemez. Konu uzun süredir ülkenin gündeminde olmasına rağmen, girişimler/gelişmeler istenilen düzeye ulaşamamıştır. Dünya’nın bazı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de cinsel eğitimin verilmesine ilişkin farklı görüşler vardır. Bazı insanlar cinsel eğitimin, gençlerin cinsellikle ilgili konulara karşı merakını artırarak daha erken yaşlarda cinsel ilişkiye başlamalarına neden olacağını savunurken, bazıları bunun tam tersini düşünmektedir. Ancak araştırma sonuçları CSE’nin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü çalışmalar ülkemizde gençlerin evlenmeden önce aktif cinsel yaşamları olduğunu, bilinçsiz, korunmasız ve güvenli olmayan cinsellik yaşadıklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. (İKGV 2000; Çok 2004; Gölbaşı 2003; Sungur 2003; Akın VD. 2006; Kukulu vd. 2009).

Nüfusbilim Derneği (ND)’nin gerçekleştirdiği, 2007 Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması (2007) sonuçlarına göre; gençlerin %43’ü evlilik öncesi cinsel ilişki deneyimi yaşayan bir arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. 2003 TNSA’ya göre, 15-19 yaş grubu gençlerin %15.5’inin 20-24 yaş grubunun ise %60.7’sinin cinsel deneyim yaşadığı saptanmıştır. Civil ve Yıldız’ın 400 erkek üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmalarında (2010), öğrencilerin, ilk cinsel deneyimlerini ortalama 17-18 yaşlarında yaşadıkları ve halen %31.0’nın aktif cinsel yaşamlarının olduğu saptanmıştır. Haznedaroğlu ve ark.(2006), ta-

rafından sekiz üniversitenin birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre ise; öğrencilerin %19’unun cinsel deneyim yaşadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar ülkemizde ortalama her üç gençten birinin cinsel deneyiminin olduğunu ve genelinin korunmadığını ve cinsellikle ilgili bilgi eksikliği olduğunu ortaya koymaktadır.

Ülkemiz de kapsamlı CSE olmadığı için eğitimin uzun süreli sonuçlarını ölçen araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili yapılan araştırma sonuçları ülkemizde insanların ve özellikle gençlerin cinsel eğitim istediklerini ve bu eğitimin kendileri için yararlı olacağını göstermektedir. Bu araştırmalardan bazılarının sonuçları aşağıda verilmiştir.

İncesu ve ark. (2006)’larının yedi bölgedeki 20 ilde 1537 kişi üzerinde yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; Türk insanının % 75’i okullarda cinsel eğitim verilmesini isterken, % 25’i ise “cinsel eğitim verilmesine gerek yok” cevabını vermişlerdir. “Okullarda cinsel eğitim kız-erkek karma olarak mı verilmeli, yoksa ayrı ayrımı verilmeli?” sorusuna; katılımcıların % 65.9’u ayrı ayrı, % 34.1’i ise karma olarak verilmesini istemiştir. Araştırmaya katılanların yaşı ilerledikçe cinsel eğitimin ayrı verilmesini isteme oranındaki artış paralellik göstermektedir. Araştırmaya göre, metropollerde cinsel eğitimin karma olarak verilmesini isteyenlerin sayısı artarken, kırsal kesimde bu sayının azaldığı görülmüştür.

Marmara üniversitesi ve Marmara Sağlık ve Araştırma Vakfı’nın, işbirliği ile Marmara Üniversitesi Haydarpaşa Kampüsü’ndeki tıp, hemşirelik yüksek okulu, hukuk, eczacılık, ve güzel sanatlar fakültesinde okuyan 3665 öğrenci ile yapılan araştırma sonucuna göre, öğrencilerin %76.5’i okullarda CSE verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/351962>, 27.12.2009). Akın ve ark. (2004), Gençlerin Cinsel Sağlık /

Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler Araştırması sonuçlarına göre; öğrencilerin %66'sı eğitimin okullar tarafından verilmesini istemiştir. Kukulu ve ark.nın üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmada (2009);“okullarda cinsel eğitim verilmesi gençlerin cinsel ilişkiye girmesini teşvik eder mi”? sorusuna öğrencilerin % 68.6'sı “hayır etmez” cevabını vermiştir.

Tüm bu sonuçlara rağmen ülkemizde kurumsallaşmış CSE olmaması önemli bir sorundur. Bunun temelinde ise bazı yanlış bilgi ve inanışların olduğu bilinmektedir. CSE' nin, gençlerin cinsel konulara karşı ilgisini arttırarak, daha erken yaşlarda cinsel ilişkiye başlayacaklarını, toplumun değer yargılarına zarar vereceği, gençlere prezervatif ya da AP kontrol ilaçları önermek evlilik öncesinde cinsel ilişkiye izin anlamına geleceği/teşvik edeceği ve cinselliğin ne kadar konuşulursa o kadar çok sorun çıkmasına neden olacağı düşüncesi ülkede cinsel sağlık eğitiminin okullarda verilmesini engelleyen faktörlerin başında gelmektedir. Cinsel eğitime ilişkin yanlış bilgi ve inanışların kaynağında ise eğitim ve bilinçlenme eksikliği olduğu görülmektedir. Çünkü toplumumuzda “cinsellik” “cinsel ilişki” şeklinde yorumlanmaktadır. Oysa cinsel ilişki cinsel sağlığı oluşturan öğelerden yalnızca biridir (Gürsoy 2003; Erbil ve Top 2005; Sungur 2003).

Ülkemizde Cinsellikle İlgili Bilgiler Nasıl Öğreniliyor? Geçmişten günümüze kadar yapılan araştırma sonuçları gençlerin cinsellik ve cinsel sağlıkla ilgili bilgileri informal yolla öğrendiklerini, cinsel bilgilerinin yanlış ya da eksik olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalarda cinsellik hakkında bilgi eksikliğinin temel nedeni çoğunlukla cinsellikle ilgili bilgilerin gizli, kapaklı, yetersiz ve yanlış kaynaklardan alınmasından kaynaklandığı vurgulanmıştır (İncesu vd. Çetinkaya vd.2007; Kukulu vd. 2009; Civil ve Yıldız 2010).

Ayrıca cinselliğin çoğunlukla aileler tarafından “yasak ve ayıp” olarak görülmesi ve bu konuda geleneksel tutumların ve tabuların etkili olduğu bilinmektedir. Tabuları oluşturanlar da genellikle aileler ve sosyal çevrelerdir. Farklı eğitim ve kültür düzeyinde olsalar bile pek çok ebeveyn bu konuda geleneksel tavırlarını sürdürmektedir. Bu nedenle çoğu aile içinde ve eğitimleri boyunca cinsellikle ilgili uygun, yeterli ve doğru bilgiyi alamamaktadır. Yeterli düzeyde bilgi alamayan gençler, cinsel konularda yanlış bilgiler edinebilmekte, farklı davranışlara yönelebilmektedir. Oysa cinsel konulardaki bilgi ve tutumları; gençlerin gelecekteki cinsel yaşamlarını, aile hayatlarını ve doğurganlık davranışlarını yakından etkilemektedir. Aşağıda verilen araştırma sonuçları da bu gerçeği ortaya koymaktadır (Brown vd. 2001; İncesu vd. 2006; Dejong vd. 2007; Akın vd. 2004; Kukulu vd. 2009)

Erbil ve Top'un 317 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmaya (2005) göre, öğrencilerin % 52.4'ü cinsellikle ilgili konularda kendini yetersiz bulmakta, 99.2'si ailelerinde cinsellik konularının “ayıp” görülerek konuşulmadığını ifade etmişlerdir. Kız öğrencilerin ilk menstruasyonda % 93.4'ünün “ne yapacağını bilememe, suçluluk, tikslenme, endişe gibi olumsuz duygular yaşadığı” erkeklerin ilk ejakülasyonda %91.8'inin şaşkınlık, suçluluk ne yapacağını bilememe gibi duygular yaşadığı tespit edilmiştir.

Özcebe ve ark. (2007), 15–24 yaş arası 2963 genç ile yaptıkları araştırmada her dört kadından birinin ve her dört erkekten ikisinin kadınların ovülasyon zamanı hakkında bilgisi olmadığı, gençlerin üreme organı hakkında bilgilerinin yetersiz olduğu, cinsel yolla bulaşan hastalıklar içerisinde en fazla HIV/AIDS hakkında bilgiye sahip olduğu, gençlerin cinsel sağlık konusunda bilgi kaynağının başında medya geldiği, ilk cinsel ilişki yaşınının 18-20 yaşları arasında olduğu saptanmıştır. Gençlerin %96,3'ü cinsel sağlıkla ilgili bilgiyi özellikle okullarda, okulların yanı sıra sağlık kuruluşlarından ve ailelerin-

den almak istedikleri tespit edilmiştir. Akın ve ark. (2004), Hacettepe ve Dicle üniversitesi'nden 3666 öğrenci ile yaptığı araştırma sonuçlarına göre; cinsel deneyimi olan öğrencilerin % 54.4'ü cinsel ilişki esnasında gebelikten korunma yöntemi kullanmamıştır. Öğrencilerin % 48.0'i akran/arkadaşlarından, %36.3'ü okuldan, %18.1'i doktor/psikologdan CS/ÜS konularında bilgi almışlardır. Haznedaroğlu ve ark.(2006), tarafından sekiz üniversitenin fen edebiyat, eğitim ve tıp fakültelerinde 3103 birinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilen çalışma sonuçlarına göre ise, öğrencilerin %19'unun cinsel deneyim yaşadığı saptanmıştır. "İlk cinsel ilişkide kontraseptif kullandınız mı"? sorusuna ise öğrencilerin % 48'i hayır cevabını vermiştir.

Cinsel Sağlık Eğitimi Nasıl ve Kimler Tarafından Verilmeli? Cinsel eğitim yaşam boyu devam eden bir süreç olmasına karşın önemli bir bölümü informal olarak " sokak" ta gerçekleşmektedir. Belirsiz kaynaklardan elde edilen yanlış ve eksik bilgiler yerine kaynağı belirli, yaş gruplarına göre uyarlanmış, iyi planlanmış, basit ve anlaşılır eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Özellikle cinsel konuların tabu olduğu ve aile arasında rahat bir şekilde konuşulmadığı toplumlarda cinsel eğitimin okullarda verilmesi çok daha önemlidir. Eğitimde anahtar rolü oynayacak kurumlar ve kişiler iyi belirlenmelidir. Bu kişiler; ebeveynler, öğretmenler, aile üyeleri, sağlık profesyonelleri, din adamları ve bu konuda uzmanlaşmış danışmanlardır. Bu anahtar kurum ve kişilerin öncelikle cinsel eğitim konusundaki sorumluluklarını görmeleri ve birbirlerine seçenek oluşturmak yerine, birbirlerinin bütününcisi rollerinin farkında olmaları gerekir (Miller et.al. 2001; Çok 2004; Erbil ve Top 2005; Civil ve Yıldız 2010; Dittus, et al. 2004).

CSE içeriği; cinselliğe olumlu yaklaşan, kendini kontrol edebilme ve kendini tanımlama becerisini geliştiren, yaşam döngüsüne göre değişen gereksinimlerini karşılayan, gizlilik ve mahremiyete özen

gösteren, savunuculuk yapan, kültürel farklılıkları göz önüne alan, eşitlik ilkesine uyan, şiddet, istismar ile mücadeleyi kapsayan, yargılayıcı olmayan bir yaklaşım içermelidir. Eğitimler her dönemin özelliğine göre planlanmalı ve eğiticiler bu alana özgü yetiştirilmelidir. Eğitim verecek kişi ve kurumların daha iyi işbirliği ve iletişim içinde olmaları gerekmektedir (Çok 2004; Gölbaşı 2003; ND 2007; Özcebe 2007)

Ülkemizde cinsel eğitime yönelik materyal sayısı oldukça azdır. Okullarda kapsamlı eğitimin nasıl verileceğine dair yeterli ve uygun kaynak mevcut değildir. Cinsel eğitim için doğumdan ölüme kadar yaşam dönemlerine göre cinsel sağlık eğitimi kitapları hazırlanmalıdır. Yaşamın her döneminde eğitimler devam edebilmelidir. Cinsel sağlık eğitimi "cinsiyet körü" konumundan çıkartılmalıdır. Cinsel sağlık kampanyalarının çoğu güvenli bir cinsel ilişkide erkekleri muaf tutarak sorumluluğu daha fazla kadınlara yüklemekte ve eğitimlerin çoğu kadınlara yönelik düzenlenmektedir (Özcebe 2007; Sungur 2003). Cinsel eğitimin verilme yöntemi de oldukça önemli bir konudur. Dünyada başarılı olan ülkelerin (Portekiz, Hollanda, Danimarka, İsviçre gibi) programları ve yöntemleri, incelenmeli ve ülke gereksinim ve şartlarına uygun olan yöntemlerden yararlanılmalıdır. En önemlisi de CSE resmi müfredat içerisinde bağımsız bir ders olarak yer almalıdır.

SONUÇ: Çocukların büyüme ve gelişme süreçleri boyunca cinsellikle ilgili pozitif bilgi almaları ve cinselliğe yönelik olumlu bakış açısı oluşturmaları için, aile içinde başlayan cinsel eğitimin, çocukların ve gençlerin büyük bir çoğunluğuna toplu ulaşma fırsatı sağlayan, okullarda verilmesi ve cinsel eğitimin kurumsallaşması gerekmektedir. Aksi takdirde cinsel eğitimin önemli bir kısmı informal biçimde bir başka deyişle "sokakta" gerçekleşecek ve istenmedik sağlık sorunlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akın A, vd. (2006). Üniversite gençlerinin Cinsel Ve Üreme Sağlığı Beş Üniversite Çalışması (Özet Raporu). S: 1-28.
- Akın A. (2007). Dünyada ve Türkiye’de adolesan ve gençlerin sağlığı, 5. Uluslar arası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongre Kitabı, ss.56-59, Ankara.
- Akın A., ÖZVARIŞ ŞB., ERTEM M vd.. (2004). Türkiye’deki iki üniversitede gençlerin üreme sağlığını etkileyen faktörler araştırması, Genç Dostu CSÜS Hizmetleri Uluslar arası Katılımlı Sempozyum Kitabı, ss :9-12,
- Akın KA. (2006). Finlandiya’da gençlerin cinsel sağlık hizmetlerine erişimi, genç dostu CSÜS Hizmetleri Uluslar arası Katılımlı Sempozyum Sunum Kitapçığı, ss:115-121.
- Brown A.D., Jejeebhoy S.J., Shah I., Youth K.M. (2001). Sexual relations among young people in developing countries; evidence from who case studies report. Geneva: World Health Organization.
- Civil B, Yıldız H. (2010). Erkek öğrencilerin cinsel deneyimleri ve toplumdaki cinsel tabulara yönelik görüşleri. Dokuz Eylül Hemşirelik Yüksek Okulu Elektronik Dergisi 3(2): 58-64.
- Çetinkaya S., Nur N., Demir Öf ve Ark. (2007). Cumhuriyet Üniversitesi sağlık Merkezi’nde verilen gençlik danışma birimi hizmetleri. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 29 (3): 104-108.
- Çok F. (2004) Ergenler, Medya ve Cinsellik, Medya ve Cinsellik -CETAD, Cinsellik ve Cinsel Tedaviler V. Ulusal Kongresi “Farklı Yüzleriyle Cinsellik”, İstanbul
- Dejong J., Shepard B., ROUDI-FF et al. (2007). Young people’s sexual and reproductive health the middleeast and north Africa. *Population Reference Bureau*, 1-7
- Dittus P., Miller K., Kotchick., BA, et al.. (2004). Why parents matter! The conceptual basis for a community-based HIV prevention program for the parents of AfricanAmerican youth. *J Child Fam Stud*, 13(1):5-20.
- Erbil N., ve Top F. (2005) Üniversite öğrencilerinin cinsellik, bilgi, tutum ve davranışları, IV: Uluslar arası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongre Kitabı, 20-23 Nisan 2005, s. 220, Ankara
- Gendel Es, and Bonner Ej. (1992). Sexual disfunction, gender identity disorders and parafilias. In: Goldman H.H.(Ed) Review of General Psychiatry, Appleton and Lange. Connecticut, p.306-26.
- Gölbaşı Z. (2002), Adolesan Kızlara Yönelik Okula Dayalı Üreme Sağlığı Eğitim, Yayımlanmamış, Doktora Tezi, Hacettepe Üniv. Sağıl. Bil. Enst. Ankara
- Gölbaşı Z. (2003). Sağlıklı gençlik ve toplum için bir adım: Cinsel sağlık eğitimi. *Aile ve Toplum Dergisi* 2(6):33-40.
- Gürsoy E. (2003). Bekaret Denetimi, Toplum, Cinsiyet, Sağlık ve Kadın. Editör: Ayşe Akın, 1.Baskı, Hacettepe Yayınları, ss:265-270, Ankara.
- Haznedaroğlu D. (2006). Cinsel davranışlar ve cinsel sağlık hakkında gençler neler biliyor. Genç Dostu CSÜS Hizmetleri Uluslararası Katılımlı Sempozyum Sunum Kitapçığı, ss: 81-90, Ankara.
- İncesu C., Acar A., Kazmirci T. Vd, (2006). Cinsellikle ilgili değerler. Cinsel Sağlık Ve Üreme Sağlığı Araştırması 3. Bölüm, Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD) Yayını. İstanbul.
- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (2003). Öğretmen ve öğretmen adaylar cinsel sağlık eğitimi. İstanbul; Uygun Matbaa

- Keçe C. (2008). Cinsel sorunlar çok az konuşuluyor ve çözümsüz kalıyor, <http://www.cinseltip.org.tr> (erişim: 08.03.2008).
- Kukulu K., Gürsoy E., Sözer Ak G. (2009). Turkish university students' beliefs in sexual myths, *Sexuality Disability Journal*. 27:49-59.
- Marmara Sağlık Eğitim ve Araştırma Vakfı ve Marmara Üniversitesi (2005), Gençlerin Üreme Sağlığı Ve Cinsel Sağlık Konularındaki Bilgi, Tutum Ve Davranışları, İstanbul, <http://www.ntvmsnbc.com/news/351962> erişim tarihi: 27.12.2009
- Miller Bc., Benson B., Galbraith., Ka. (2001). Family relationships and adolescent pregnancy risk: a research synthesis. *Dev Rev*, 21(1):1-38.
- Nicoll, A, Catchpole M, Cliffe S, et.al.. (1999). Sexual health of teenagers in England and Wales; analysis of national data. *BMJ* p:1321-1322.
- Nüfusbilim Derneği-Nd (2007), 2007 Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırma Raporu, Ankara.
- Özcebe H. (2007). Cinsel Sağlık Eğitimi, 5. Uluslar arası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongre Kitabı, ss.126.
- Özcebe H., Ünalın T., Türkyılmaz S., vd. (2007). Türkiye: Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması. Nüfus Bilim Derneği Yayını, Ankara.
- Sezgin B, Akın, A. (1998). Adölesan dönemi üreme sağlığı, *Sağlık ve Toplum Dergisi* 8 (3-4).
- Shah, I. And Aahman, E. (2004). Age Patterns Of Unsafe Abortion In Developing Country Regions *Reproductive Health Matters, Special Issue On Abortion Law, Policy And Practice*, 12 (24): 9-17.
- Siecus (1996). *Guidelines for Comprehensive Sexuality Education*, 2. ed. Newyork
- Sungur Mz. (2003). Cinsel eğitim, cinsel işlev bozuklukları. Ed. Nesrin Yetkin ve Cem İncesu, ss:45-57, İstanbul.
- T.C Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), (2005). Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı, Sağlık Sektörü için Ulusal Stratejiler ve Eylem Planı 2005-2015,, Reklamcılık ve Yayıncılık Tic. Ltd. Şti. Ankara; Damla Matbaacılık
- Taşçı Ai. (2002).Cinsel Eğitim, İz Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.
- Tnsa Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü (2003) Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Yayınevi, Ankara
- Yıldırımkaya G. (2006). Bilinçli ve Sağlıklı Gençlik, Genç Dostu CSÜS Hizmetleri Uluslararası Katılımlı Sempozyum Kitabı.

Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci*

Doç. Dr. Yasemin ÖZKAN**

Yrd. Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU**

Öz

Günümüz toplumlarında teknolojiyle olan ilişkilerimizde yaş, belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar teknolojik yeniliklerin yaşlıların bağımsızlıklarını ve refahlarını artırdığını gösterse de gençlerle karşılaştırıldığında ürün, hizmet ya da düşünceyi içeren yenilikleri en son benimseyen grup olduklarını ortaya koymaktadır. Teknolojik yeniliklere uyum sağlama, bireysel bir karar olmakla birlikte hem bilişsel (farkındalık ve ilgi) hem de davranışsal (deneme ve kabullenme) aşamaları içerir. Bireyin sahip olduğu bilgi, beceri, tutum ve davranış eğilimlerini diğer insanlarla paylaşarak bireysel gelişimlerini sağladıkları sosyalizasyon sürecine ilişkin araştırmalarda, sosyalizasyon (toplumsallaştırma) ajanlarıyla etkileşim (aile üyeleri, kitle iletişim araçları, arkadaşlar, vs.) ve doğrudan ya da dolaylı olarak sosyalizasyonu etkileyen yapısal değişkenler (gelir, eğitim düzeyi, meslek, ürüne yönelik ihtiyaç, vs.) olmak üzere iki tip açıklayıcı değişken kullanılmaktadır. Bu çalışmada sosyalizasyon değişkenlerinin yaşlılıkta teknolojik yeniliklerin kabulüne etkisi teorik açıdan ele alınacak ve bu özel ilgi grubunun ihtiyaçlarının karşılanması ve teknolojik yeniliklerin kabulünün artırılması için öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, teknoloji, sosyalizasyon süreci.

Abstract

Socialization Process Effecting Technological Innovation Acceptance in old Ages

In the today's society, the age becomes one of the important variables in our relationships with the technology. Although the current studies show that the technological innovation improves the independence and the prosperity of the elderly, it is found that they constitute the last group who assimilates the innovations in the products, services or the ideas compared to young adults. In the previous studies which are relevant to the duration of the socialization that achieves the personal development by sharing the personnel tendency of the knowledge, ability, attitude, and behavior with other people, it is seen that there are two types of explanatory variables named as the interaction with the socialization agents and structural variables, which affects the socialization directly or indirectly. In this study the influence of the socialization variables on the acceptance of the technological innovations during the old ages is investigated in a theoretical way and the several suggestions are proposed.

Key Words: Elder, technology, socialization process.

(*) Bu çalışma 7-8 Mayıs 2009 tarihlerinde gerçekleştirilen V. Ulusal Yaşlılık Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

(**) Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

GİRİŞ

Yaşlılık, yaştan ilerlemesiyle bireyi etkileyen biyolojik, psikolojik ve sosyal süreçlerin bir bileşimi olarak tanımlanmaktadır (Giddens 2006). Genel olarak 60 yaş ve üstü bireyler yaşlı kabul edilmekle birlikte yaşlılık sınıflandırılması ülkelerin içinde bulunduğu koşullara, sağlık güvence sistemlerine, ve yaşam beklentisine göre değişiklik göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 45-65 yaşarası dönem orta yaş, 65-74 yaşarası dönem yaşlılık, 75-89 yaşarası dönem ihtiyarlık, 90 ve üstü yaşarası dönem ise ileri ihtiyarlık olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak 65 ve üstü yaşında olan nüfus yaşlı sayılmakla birlikte; yaşlı nüfus oranı düşük olan ülkelerde bu sınır 60 yaş olarak kabul edilir (Derya 2008). Yaşlılık döneminde kişinin sosyal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçları daha önceki yıllara göre değişmekte ve artmaktadır. Gelirin düşmesi, sağlık sorunlarının ve ilaç masraflarının azalan gelire kıyasla artması, sosyal ilişkilerin bozulması gibi sorunlar yaşlılıkla birlikte önem kazanmaktadır (Marangoz 2006). Bu nedenle 1990'ların başından bu yana yaşlı tüketiciler pazarında iki önemli eğilim gözlenmektedir. Bunlardan ilki, giderek artan sayıda şirketin yaşlı pazarın önemini farkına varması ve bu pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için artan sayıda ürünün geliştirilmesidir. İkinci önemli eğilim ise, pazarlamacılar arasında bu pazara ulaşmak için ürün ve mesaj tasarımlarına verilen önemin artmasıdır (Öztürk vd. 2006). Yaşlılık döneminde bağımsız olarak yaşamak ve günlük faaliyetlerini yerine getirmek isteyen yaşlılar, yaşamlarını zenginleştiren fayda sağlayan ve başkalarıyla iletişim kurmalarına olanak tanıyan yeni ürün ve hizmetlere ihtiyaç duyarlar. Buna rağmen cep telefonları, VCD/DVD oynatıcıları, uydu televizyon, bilgisayar/diz üstü bilgisayar, alarm sistemleri, mikrodalga fırın, vb. modern teknolojik araçların hemen hepsi de günümüz yaşlıları için yaşamın bir parçası ha-

line gelen ortak bilinmezler olmuşlardır (Marangoz 2006/Zimmer and Chappell 1999).

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusunun artması ekonomik büyüme, tasarruf, yatırım ve tüketim üzerinde önemli etkiler yaratan küresel bir olgudur (Härkönen et.al. 2002). Ülkemizde 2007 yılı verilerine göre %7.8 olan yaşlı nüfus oranının 2015'te %11.4 olması beklenmektedir (Anonim 2007). Yaşlı nüfustaki bu artışla birlikte şirketler, yaşlı insanların ihtiyaçlarını ve bu pazarın firmanın çeşitli pazarlama faaliyetlerine nasıl yanıt verdiğini anlamaya çalışmaktadırlar. Buna karşın yaşlı bireyler, kendilerini teknolojik ürünleri kullanan potansiyel bir grup olarak görmemekte ve yeni teknolojileri genç bireylerle bağdaştırmaktadırlar (Marangoz 2006/Härkönen et.al. 2002). Yapılan çalışmalar her ne kadar teknolojik yeniliklerin yaşlıların refahlarını ve bağımsızlıklarını arttırdığını gösterse de gençlerle karşılaştırıldığında ürün, hizmet ya da düşünceyi içeren yenilikleri en son benimseyen grup olduklarını ortaya koymaktadır. Kerschner and Chelsvig (1981) teknolojik yeniliklerin kabulünde yaştan etkili olduğunu, yaş arttıkça teknolojiye yönelik olumsuz görüşlerin arttığını ve teknoloji kullanımının azaldığını saptamışlardır (Gilly and Zeithaml 1985). Yaşa bağlı farklılıklar ile birlikte cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi, yaşanılan yer, önceki deneyimler, ev sahibi olma ve ürüne yönelik ihtiyaçlar gibi faktörler de yaşlıların teknolojik yenilikleri kabullenmelerini (farkındalık, deneme ve benimseme/kabullenme) etkilemektedir (Zeithaml and Gilly 1987/Zimmer and Chappell 1999). Phillips and Sternthal (1977) yaptıkları çalışmada yeni ürünlerin karmaşık yapısı nedeniyle yaşlıların bu ürünleri kullanmada isteksiz davrandıklarını, Morrell and Echt (1997) ise kullanım kılavuzundaki eksik ifadeler nedeniyle yaşlıların bu araçlardan düşük düzeyde yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırma sonuçları yaşlıların yeniliklerden

daha az farkında olduklarını, farklı bilgi kaynaklarını daha az kullandıklarını, yeni teknolojiyi daha az kabullendiklerini ve genellikle de gençlere göre pazardan daha fazla tatmin olduklarını ortaya koymaktadır (Gilly and Zeithaml 1985). Diğer taraftan yaşlı tüketicilerin teknolojiye ilgi duyduklarını ve yeterli düzeyde bilgilendirildiklerinde teknolojiyi kullanmada başarılı olduklarını gösteren çalışma sonuçları da mevcuttur (Härkönen et.al. 2002/Mathur 1999).

Teknolojik yeniliklere uyum sağlama, bireysel bir karar olmakla birlikte hem bilişsel (farkındalık ve ilgi) hem de davranışsal (deneme ve kabullenme) aşamaları içerir. Rogers (1983) bu aşamaları beş basamaklı bir modelle açıklamaktadır. Bunlar;

- 1) Bilgilenme: Birey yeniliklerin farkına varır ve bunların fonksiyonlarını anlamaya çalışır.
- 2) İkna etme: Birey elde ettiği bilgiye bağlı olarak yeniliğe yönelik olumlu ya da olumsuz tutum geliştirir.
- 3) Karar alma: Birey yeniliğe uyum sağlama ya da yeniliği reddetme kararını etkileyen (deneme gibi) faaliyetlerle ilgilenir.
- 4) Uygulama: Birey yenilikleri değerlendirir.
- 5) Doğrulama: Birey yeniliği desteklemeye çalışır.

İnsanoğlunun toplumsal yaşama dahil olduğu sosyalizasyon sürecinde birey, sahip olduğu bilgi, beceri, tutum ve davranış eğilimlerini diğer insanlarla paylaşarak bireysel gelişimini sağlar ve kendi kültüründe kabul gören sosyal rol ve davranışları öğrenir (Görgün-Baran 2008/Mathur 1999/McGregor 1999). Bireyin sosyal çevresinden öğrendiği çeşitli eğilimlerle birlikte teknolojik yeniliklere yönelik tutumların gelişimi de sosyalizasyon sürecinden etkilenebilir. Bu çalışmada sosyalizasyon

süreci içerisinde sosyalizasyon ajanları ile (aile üyeleri, kitle iletişim araçları, arkadaşlar, vs.) doğrudan ya da dolaylı olarak sosyalizasyonu etkileyen yapısal değişkenlerin (eğitim ve gelir düzeyi, yaş, meslek, ürüne yönelik ihtiyaç, vs.) yaşlıların teknolojik yenilikleri benimsemesi üzerindeki etkisi teorik açıdan ele alınacak ve bu özel ilgi grubunun ihtiyaçlarının karşılanması ve teknolojik yeniliklerin daha fazla kabul edilmesi için öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

Yaşlılık ve Teknoloji Kullanımı

Teknolojik ürünler, günümüzde günlük yaşamın sürdürülmesinde vazgeçilmez unsurlar olarak görülmekle birlikte sosyal problemlerin çözümünde önemli rollere sahiptirler. Yaşlılara yönelik çekici ve yararlı ürünlerin tasarlanması ve teknolojik seçeneklerin daha etkin kullanımı, yaşlıların yaşam kalitesinin iyileştirilmesine ve sosyal uyumlarının kolaylaşmasına katkı sağlar. Örneğin; yaşlı bireyler için telefon kullanımı akraba ve arkadaşları ile düzenli sosyal ilişkiler kurması açısından önemlidir. (Öztürk 2006/ Gilligan et.al. 1998/Gilly and Zeithaml 1985). Ancak teknolojiyi kullanan yaşlılar için bir takım engeller de söz konusudur. *Yaşa bağlı engeller*: Görme kusuru, el becerisi ve hareketliliğine ilişkin sorunlar, anlama ve kavrama güçlüğü, algıda sınırlılık gibi. *Teknolojinin özellikleri*: Karmaşıklık, küçük yazılar, teknik terimler, bazı teknolojik yeniliklerin çalışmaması ya da kolay olmasına bağlı olan sıkıntılar gibi. *Tutum*: Teknolojinin tehlikeli, pahalı, karmaşık, şaşırtıcı, öğrenmesi güç olduğuna ilişkin algı. *Eğitim ve destek konuları*: Eğitim almaya ilişkin mali engeller ve eğitim olanaklarının yoksunluğu, öğrenme süresince yeterli desteği ve eğitimcileri sağlamaya yönelik kaliteli eğitim olanaklarının yoksunluğu gibi. *Maliyet*: Gelirin kısıtlı olması nedeniyle teknolojik ürünleri satın alamama, kullanamama ya da bu ürünlere ulaşamama gibi (Blaschke et.al. 2009). Buna kar-

şın yaşlılık ve teknoloji kullanımına ilişkin çalışmalarda yaygın olarak iki görüş kabul edilmiştir: Tüketimcilik görüşü ve dayanışmaya/yardımlaşmaya dayanan görüş. Tüketimcilik görüşünde yaşlı bireyler çok iyi anlaşılması gereken, kendine özgü satın alma davranışına sahip, hızlı büyüyen bir pazar olarak görülmektedir. Dayanışmaya/yardımlaşmaya dayanan görüş ise özellikle idari makamları etkilemesinden dolayı hizmet yapısına bağlı olarak son 20 yılda oldukça etkilidir.

Teknolojiye ilgi gösterme açısından 70 yaş dönüm noktası olan bir yaştır. 70 ve üzeri yaşındaki tüketiciler daha genç yaştakilere göre daha az ilgiye, daha düşük eğitim ve gelir düzeyine sahiptirler. Ancak bu dönemlerde mültimedya ve uygulamalarına yönelik bir ilgi vardır. Yapılan çalışmalar yaşlı kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında teknolojiye daha az ilgi ve güven duyduklarını, daha düşük eğitim düzeyi ile finansal kaynaklara sahip olduklarını göstermiştir. Buna karşın yaşlı erkeklerin yeni teknoloji ile ilgili bilgi edinmede daha fazla desteğe ve imkana sahip oldukları saptanmıştır.

Yaşlıların yeni hizmetlerin avantajları hakkında bilgilendirilmeye ihtiyaçları vardır. Eğer yaşlılar ürünün değerini öğrenir ve yararlarını kabul ederse ödeyeceği ücret de nispi olarak düşecektir (Gilligan et.al. 1998). Yaşlı bireylerin teknolojiyle tanışmasının esas nedeni bunların satın alınabilir, kolay kullanılabilir ve anlamlı düzeyde yarar sağlayabilir olmasıdır (Adler 2002). Hazer ve Kılınc (2005) yaptıkları çalışmada yaşlıların teknolojik bir aracı hiç kullanmama nedenini çoğunlukla nasıl kullanacağını bilmeme ve kullanımının karmaşık ve zor olması şeklinde sıraladığını; satın aldıkları teknolojik bir aracı önce kullanıp daha sonra kullanmama nedenini ise kullanım ve bakım/temizlik zorluğu şeklinde yanıtladıklarını saptamışlardır. Diğer taraftan yaşlı bireyler yeni teknolojiye yöne-

lik belirli bir endişe duymakta buna karşın televizyon ve uzaktan kumanda gibi gerçek ihtiyaçlarına yanıt veren eşyaları nasıl kullanacaklarını bilmekte-dirler.

Genel olarak yaşlıların teknolojik yenilikleri kabulünü etkileyen beş temel sorundan söz edilebilir. Bunlar;

1. Ürün kullanımı: Yeni ürünlerin kullanımı fizyolojik beceri ile bağdaşmadığında yenilikler yaşlılar tarafından kabul edilmeyebilir.
2. Ürüne değer verilmemesi: Yaşlılar, ürün kendilerine açıkça bir yarar sağlıyorsa yeniliği kabul ederler. Yaş gruplarının ihtiyaçları birbirinden farklı olduğunda yeni ürüne verilen değer de farklıdır. Örneğin; zamandan tasarruf sağlayan bir yeniliğin zaman tasarrufuna önem vermeyen ve buna ihtiyaç duymayan yaşlı tarafından kabul edilmemesi gibi.
3. Öz imaj: Çalışmalar dikkate alındığında yaşlı pazarı bireysel imajlara göre bölümlere ayrılmıştır. Örneğin zeka yaşı biyolojik yaşından daha genç olan yaşlıların, bireysel imajları daha genç ve sağlıklıdır. Bu gruptakiler, genellikle yeni ürünleri denemeye daha istekli davranırlar ancak yaşlıların yaşam kalitesini iyileştirecek yeni ürünleri kullanmayı reddederler; çünkü onlara göre bu tür ürünler ileri yaştakiler içindir.
4. Kültürel değerler: Yaşlıların davranışı yaşamları boyunca şekillenen değerlerinin bir ürünüdür. Bu nesil çok çalışmaya, sadakate ve tasarrufa değer verir. Yeni ürünleri değerlendirirken eleştirel yaklaşır. Yaşlılar kendilerini markaya sadık olarak görmektedirler.
5. Farklı risk türleri: Yeni bir ürünün değerlendirilmesini etkileyen üç çeşit risk bulunmaktadır: Fiziksel risk, ekonomik risk ve işlevsel/fonksiyonel risk. Fiziksel risk, yaşama ya da yaşa-

mın bir bölümüne zarar veren ürünlere ilişkin kaygıyı ifade etmektedir ki bu risk türü yaşlının ilaçlarını ya da diğer sağlık ürünlerini kullandığında oluşur. Ekonomik risk ürünün önemli bir mali yatırım gerektirdiği anlaşıldığında bir kaygıya dönüşür. Yaşlının ürünün belirtilen şekilde çalışmayacağı endişesini taşıdığı durumda ise işlevsel/fonksiyonel riskten söz edilir (Härkönen et.al. 2002).

Yaşlılar teknolojinin öneminin farkında olup teknolojiyi ilerlemenin/gelişimin doğal bir sonucu olarak görmekte ve dolayısıyla da teknolojik yenilikleri kabullenmek zorunda olduklarını bilmektedirler.

Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalleşme Süreci

Mevcut araştırma sonuçları, yaşlıların yeni bir teknolojiyi ya da ürünü kabul eden en son grup olduklarını gösterse de yaşlının daha önce karşılanmamış ihtiyaçlarına cevap veriyorsa bu ürün ya da hizmeti satın almaktan kaçınmadıkları da gözlenmiştir. Örneğin; bazı yaşlılar bilgisayar kullanmayı öğrenmekte ve bu sayede “e-posta” ya da “internet” aracılığıyla sosyal çevreleriyle iletişim içinde olmayı tercih etmektedirler. Yaşla ilişkili farklılıklar teknolojik yeniliklerin benimsenmesinde psikolojik faktörlerden ziyade sosyal faktörlerden de etkilenbilir (Mathur 1999). Bireyin toplum ya da grubun daha fazla ya da daha az etkin bir üyesi olmasına olanak sağlayan sosyalleşme, davranış ve deneyimlerle ilgili bireyin sahip olduğu belirli sosyal modelleri/şekilleri diğer insanlarla paylaştığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu gelişim sürecinde birey, kendi kültüründe kabul gören sosyal rol ve davranışları öğrenir. Buna göre yaşlı birey de girdiği her sosyal ilişkide öğrenme düzeyine bağlı olarak bir sosyalleşme süreci yaşar (Görün-Baran 2008/Mathur 1999/McGregor 1999). Dolayısıyla yaşlıların sosyal çevreleriyle olan etki-

leşimleri teknolojik yenilikleri kabul etme düzeylerini etkiler. Özellikle teknolojideki hızlı değişimler, yaşlı bireylerin ailedeki genç yetişkinlerden bir şeyler öğrenme ihtiyacını geçmişe göre artırmıştır. Yaşlı açısından aileler özellikle yetişkin çocuklar/gençler, birincil destek ve bakım kaynağıdır. Aile kurumunun koruyucu, eğitici, psikolojik ve sosyal açılardan üyelerinin güvenliğini sağlayan hizmetler yürütmesi nedeniyle yaşlılar aile ortamında kendi yerlerini daha güvenli ve anlamlı bulurlar (Fadıloğlu ve Özer 2003). Yapılan çalışmalar yaşlıların büyük çoğunluğunun çocuklarının yakınında yaşamayı ve onlarla düzenli bir etkileşim/iletişim içinde olmayı tercih ettiklerini göstermektedir (Öztop ve Telsiz 2001/Horovitz 1997). Aile içindeki sosyal etkileşim modeli ve bakım gereksinimlerinin karşılanması teknolojik yeniliklere yönelik eğilimlerin kazanıldığı sosyalleşme sürecine katkı sağlayabilir. Yeniliklere uyum sağlama/kabullenmede sosyalleşme etkileyen iki temel açıklayıcı değişken kullanılmaktadır: Sosyalleşme ajanlarıyla etkileşim (aile üyeleri, arkadaşlar, kitle iletişim araçları, vs.) ve yapısal değişkenler (Mathur 1999).

Sosyalleşme Ajanlarının Etkisi

Arkadaşlar, akrabalar, eş ve çocuklar yaşlıların bireysel kaynakları olarak görülmektedir ve en az kitle iletişim kaynakları kadar teknolojinin kabulünde bir “referans grup” olarak rol oynarlar. Ancak yaşa bağlı olan (eş, arkadaş, akraba kaybı, çocukların evden ayrılması) kayıplar bu süreci olumsuz etkilemektedir. Bilgi çağındaki değişim, ürün ve hizmetlere ilişkin daha fazla bilgi edinmeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak Phillips and Sternthal (1977) yaşlıların bilgi edinme sürecinde yeni şeyler öğrenmede güçlük çekmelerinden dolayı yeni ürünleri kabul etmeye direnç gösterdiklerini ve sonucunda da kendilerini dışlanmış olarak hissettiklerini bulmuşlardır. Rogers (1983) ise ileri yaşlarda azalan sosyal iletişimin yaşlıların yeni teknolojiyi

fark etmelerini engellediğini ileri sürmüştür. Yaşlılar ürün ve hizmetleri satın almadan önce bunlar hakkında belirli tavsiyeler almak üzere aile üyelerine güvenirlir. Bu tavsiyeler ürün ya da hizmetler için bir kaynak/referans olabilir veya mevcut ürün ve hizmetlerin belirli özelliklerinin anlaşılmasına yardım edebilir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin teknolojik yenilikleri kabulü ile aile üyelerinden aldıkları yardımların sayısı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tahmin edilmektedir. Diğer yandan kitle iletişim araçları ve bireysel bilgi kaynakları yalnızca yeni ürünlerin varlığı, özellikleri, kullanımı ve yararlarına ilişkin bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda belirli ürün ve hizmet kategorilerinin ya da yaşamın belirli dönemlerine ait tüketim-rol modellerinin anlaşılmasını da sağlar. Böylece hem ticari tüketici bilgi kaynaklarının hem de aileye dayalı olmayan bireysel ilişkilerin yaşlılıkta yeni teknolojilerin kabulünü etkilediği düşünülür. Yapılan çalışmalar kitle iletişim araçları ile bireysel kaynaklar arasındaki etkileşimin sosyalizasyon sürecinde oluşmadığını göstermiştir. Örneğin; belirli konular üzerinde kitle iletişim kaynakları ile olan etkileşim/iletişim bireylerarası ilişkileri kuvvetlendirebilir (Mathur 1999).

Yapısal Değişkenler

Yaşlı bireylerin teknolojik yenilikleri kabullenmesi üzerinde sosyalizasyon ajanlarının dolaylı ve direkt etkisinden söz edilebildiği gibi sosyo-ekonomik düzey ve yaş gibi yapısal değişkenlerin de önemli etkilerinin olduğu belirlenmiştir.

Sosyo-ekonomik düzey

Sosyo-ekonomik düzey yalnızca bireyin toplumdaki yerini belirtmez aynı zamanda kişinin sahip olduğu beceri, güç ve/veya kusurları da gösterir. Çalışmalar sosyal sınıf ile bellek yetisi arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bellek yetisi ve finansal kaynaklar bireylerin teknolojik yeniliklere karşı önceden pozitif bir tutum

geliştirmelerine yardım eder ve kabullenme süreçlerini kolaylaştırır. Gelir ve eğitim düzeyi ile meslek durumu gibi demografik değişkenler sosyal sınıfın nesnel ölçütleri olarak kullanılmaktadır. Satın alma yeteneği, özellikle de pahalı olan herhangi bir teknolojik yeniliği kabullenmede önemli bir özellik iken gelir düzeyi de bu yenilikleri satın almada gerekli kaynağı oluşturmaktadır. Buna göre yüksek gelire sahip insanların düşük gelirliye göre yeni teknolojileri kabullenmeye daha fazla hazır oldukları düşünülür.

Sosyo-ekonomik düzeyin diğer bir belirleyicisi olan eğitim düzeyinin yaşlıların teknolojik yenilikleri kabullenmelerinde doğrudan bir etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar eğitim düzeyi ile teknolojik ürünlerin kabulü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, eğitim düzeyi yükseldikçe teknolojik yenilikleri kabullenmenin ve yararlarının anlaşılmasının arttığını göstermiştir (Hazer ve Kılınç 2005/Mathur 1999/Zeithaml and Gilly 1987). Diğer taraftan yaşlıların çoğunun emekli olması nedeni ile meslek durumunun teknolojik yeniliklerin kabulünde herhangi belirleyici bir düzeyi bulunmamaktadır.

Özet olarak; eğitim ve gelir düzeyinin yaşlıların teknolojik yenilikleri kabulünde pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna ek olarak sosyo-ekonomik düzeyin sosyalizasyon ajanları aracılığıyla “kabullenmeyi” dolaylı yoldan etkilediği düşünülmektedir. Araştırmalar, eğitim düzeyi yüksek yaşlıların bilgi edinmede kitle iletişim araçlarından yararlandıklarını, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki yaşlıların ise bireysel kaynaklarını kullandıklarını göstermektedir (Mathur 1999). Gilly and Zeithaml (1985) da yaşlıların yeniliklere ilişkin bilgi kaynağı olarak arkadaş ve komşularından ziyade kitle iletişim araçlarına ve aile üyelerine daha fazla güvendiklerini belirtmişlerdir.

Yaş

Hazer ve Kılınc (2005) yaptıkları çalışmada teknolojik bir ürünü satın alma kararını etkileyen faktörler ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu saptamışlardır. 65 ve üstü yaşındaki bireyler için teknolojik yeniliklere yönelik tutumların oluşmasında yaş önemli bir faktör olarak görülür. Yaşlanmaya bağlı fizyolojik ve psikolojik değişimler, yaşlıların yeni bilgileri öğrenmede güçlük çekmelerine, biyolojik ve psikolojik değişimler ise (örneğin; göz kusurları nedeniyle kullanım kılavuzunu okumakta zorlanma) belirli ürün ve hizmetlerin tüketimi için gerekli olan yeteneğin azalmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak yaşa bağlı bilgi toplama (bellek) ve akılda tutma fonksiyonlarındaki azalma da teknolojik yeniliklere ilişkin karmaşık bilgileri kavrama ve bunlardan yararlanma yetilerini sınırlandırır. Yaşlılık döneminde birey psikolojik (dayanıklılığın kaybı gibi) ve sosyal (emeklilik, arkadaş ve akrabaların ölümü gibi) nedenlerden dolayı sınırlı çevrede yaşamak zorunda kalmakta ve bu durum sosyal izolasyona yol açmaktadır. Bu nedenle yaş faktörü ile bireylerarası bilgi kaynakları arasında negatif bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir (Mathur 1999).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan birçok araştırma demografik farklılıklar ya da bilgi süreci üzerine odaklanmışken bu çalışmada, yaşlı bireylerin yenilikleri kabullenme durumları üzerinde sosyalizasyon sürecinin etkisi ele alınmıştır. Sosyolojik bakış çerçevesinde yaşlıların teknolojik yenilikleri kabullenmesini etkileyen sosyalizasyon süreçleri olarak genç aile üyelerinden alınan yardım ile kitle iletişim kaynaklarıyla ve aile dışı kişisel bilgi kaynaklarıyla olan etkileşimin rolü incelenmiştir. Tüketici sosyalizasyonuna ilişkin çalışmalarda, sosyalizasyon çıktıları kavramsal ya

da davranışsal olabilir. Bununla birlikte yeniliklerin kabulü de hem kavramsal (farkındalık ve ilgi) hem de davranışsal (deneme ve kabullenme) aşamaları içerebilir. Bu nedenle günümüz toplumlarındaki hızlı değişimler, uygun davranış modellerinin yeniden öğrenilmesini ve değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Geleneksel yaklaşımda yaşlıların yeniliklere karşı direnç gösterdikleri düşünülür. Dolayısıyla bu grubun ihtiyaçlarını karşılayacak değişimlere nasıl direnç gösterdiklerine ya da değişimleri nasıl kabullendiklerine ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yaşlıların rahatlıkla öğrenip kullanabileceği teknolojik araçların geliştirilmesi bu araçların kabulünü arttıracaktır.

Diğer alanlarda olduğu gibi yaşlılık alanında çalışacak personelin ve sosyal çalışmacıların bu alanda teknolojiyi kullanabilmelerine ilişkin öneriler de üç temel başlıkta irdelenebilir.

Uygulama:

Teknoloji ve sosyal hizmet uygulamasına ilişkin standartlar, uygulamacıların teknolojiyi en iyi şekilde kullanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu standartlar uygulamalar için bir model oluşturacağı gibi dört etik sorunu da vurgular. Bunlardan ilki, teknolojik yenilik ya da müdahalenin ne kadar gerekli olduğu sorusudur. İkincisi, yaşlıların yeniliklere sınırlı ulaşmadaki güçlüklerine ve bunları etkin bir şekilde kullanmaları için eğitimlerine nasıl çözüm bulunacağı sorusudur. Üçüncüsü, teknolojik ürünlerin yaşlıların özel hayatlarını tehdit etme durumudur. Son olarak da teknolojik ürünlere ilişkin bilgilendirmenin nasıl yapılması gerektiği sorusudur. Bu temel sorunlarla mücadele edebilmek için teknolojinin uzun dönemli bakım, sağlık bakımı ve aile sistemi ile ilişkili makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamalarına dahil edilmesi gerekmektedir. İletişimi güçlendirmek, yaşlı bakımında çalışanla-

rın streslerini ve endişelerini azaltmak, yaşlıların kendi evlerinde ikamet etmelerini sağlamak için çalışanların teknolojik ürünlere kolaylıkla ulaşması desteklenmelidir.

Eğitim

Yaşlılara verilecek hizmetlerde teknolojinin etkin kullanılabilmesi ancak sosyal hizmet öğrencileri ile yaşlı bakımında çalışacak personelin teknoloji ya da bilişim teknolojisi derslerini almasıyla mümkün olabilir. Eğitim olanaklarının devamlılığı da benzer şekilde mevcut yeniliklere ilişkin bilgi edinilmesine bağlıdır.

Araştırma

Günümüzde yaşlılar için teknoloji, sosyal bir gereklilik ve ekonomik bir imkandır. Ancak teknoloji eğitiminin kime, hangi koşullarda ve ne kadar süre ile verilmesi gerektiğine ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle gelecekteki çalışmaların gerek dizayn gerekse içerik açısından teknolojik ürünlerin yaşlıların, özellikle fiziksel ve zihinsel durumları dikkate alınarak tasarlanmasına ve basit düzeyde bilgilendirici eğitim programlarının hazırlanmasına odaklanması yararlı olacaktır. Gerontoloji alanında yapılacak araştırmalar bu sorunun çözülmesinde anahtar bir rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

- Adler , R. "The age wave meets the technology wave: broadbands and older Americans". 2002. "Alınmıştır" (Härkönen, A., Mattila, M. and Munnukka, J. "Technology usage among ageing consumers", 2002. www.mit.jyu.fi/agora-center/inbct/InBCT42/ageing_and_technology.html. Erişim tarihi: 04.03.2009)
- Anonim. "BM Nüfus İstatistikleri", 2007. www.tumgazeteler.com. Erişim tarihi: 01.03.2009.
- Blaschke, C.M., Freddolino, P.P., and Mullen, E.E. "Ageing and Technology: A Review of the Research Literature", British Journal of Social Work, 39: 641-656, 2009.
- Derya, C. Yaşlılığın tanımı, 2008. www.yenidenhayat.org. Erişim tarihi: 05.03.2009.
- Fadıloğlu, Ç. ve Özer, S. Yaşlı bireylerin ailelerine yönelik değerlendirmeleri ve algıladıkları aile destek sistemlerinin incelenmesi. II. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Denizli 2003.
- Giddens, Anthony. Sociology-5th Edition. Polity Press, Cambridge, UK 2006.
- Gilligan, R., Campbell, P., Dries, J. and Obermaier, N. "The Current Barriers for Older people in Accessing the Information Society-First Project Report". The European Institute for the Media, Dusseldorf and the Netherlands Platform Older People and Europe, Utrecht 1998. "Alınmıştır" (Härkönen, A., Mattila, M. and Munnukka, J. (2002). Technology usage among ageing consumers. www.mit.jyu.fi/agora-center/inbct/InBCT42/ageing_and_technology.html. Erişim tarihi: 04.03.2009)
- Gilly, M.C. and Zeithaml, V.A. "The elderly consumer and adoption of technology". Journal of Consumer Research, 12: 353-357, 1985.
- Görgün-Baran, A. "Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi", Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2: 86-97, 2008.
- Hazer, O. ve Kılınc, V.S. Yaşlıların günlük yaşamda teknolojiyi kullanma durumlarının incelenmesi. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Okullar Yayınevi, İzmir 2005.
- Härkönen, A. Mattila, M. and Munnukka, J. "Technology usage among ageing consumers" 2002. www.mit.jyu.fi/agora-center/inbct/InBCT42/ageing_and_technology.html. Erişim tarihi: 04.03.2009.
- Horovitz, L. A. "Aging America is big business. Insight on the News, 13(45):38-39, 1997. "Alınmıştır" (Mathur, A. "Adoption of technological innovations by the elderly: A consumer socialization perspective", The Journal of Marketing Management, 9(3):21-35, 1999).
- Kerschner, P.A and Chelsvig, K.A. The aged user and technology, Conference on Communication Technology and the Elderly:Issues and Forecasts, Cleveland, OH 1981. "Alınmıştır" (Gilly, M.C. and Zeithaml, V.A. "The elderly consumer and adoption of technology", Journal of Consumer Research, 12: 353-357, 1985).
- Marangoz, M. "Yaşlı tüketiciler ve yaşlı tüketicilerin harcama eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma", Yönetim ve Ekonomi, 13(1): 79-96, 2006.
- Mathur, A. "Adoption of technological innovations by the elderly:a consumer socialization perspective", The Journal of Marketing Management, 9(3):21-35, 1999.
- McGregor, S. "Socializing consumers in a global marketplace", Journal of Consumer Studies and Home Economics, 23(1):37-46, 1999.
- Morrell, R.W. and Echt, K.V. Designing written instructions for older adults:learning to use computers. Handbook of Human Factors and the Older Adults, Academic Press, CA 1997. "Alınmıştır" (Mathur, A. "Adoption of technological innovations by the elderly:a consumer socialization perspective", The Journal of Marketing Management, 9(3):21-35, 1999).

Öztop, H. ve Telsiz, M. Yaşlı ana-babaların yetişkin çocuklarıyla ilişkileri ve bu konudaki beklentileri: kuşaklararası bir değerlendirme. I.Ulusal Yaşlılık Kongresi, Ankara 2001.

Öztürk, S.A., Özata, F.Z., Er, İ. ve Gündoğan, N.E. "Yaşlı tüketicileri anlamak", 2006. <http://zeynepozata.files.wordpress.com/2006/09/yasli-tuketicileri-anlamak.doc>. Erişim tarihi: 04.03.2009.

Phillips, L.W. and Sternthal, B. "Age differences in information processing: a perspective on the aged consumer", *Journal of Marketing Research*, 14 (November): 444-457, 1977.

Rogers, E.M. *Diffusion of Innovations*, The Free Press: New York 1983. "Alınmıştır" (Gilly, M.C. and Zeithaml, V.A. "The elderly consumer and adoption of technology". *Journal of Consumer Research*, 12: 353-357, 1985).

Zeithaml, V.A and Gilly, M.C. "Characteristics affecting the acceptance of retailing technologies: a comparison of elderly and non-elderly consumers", *Journal of Retailing*, 63:49-68, 1987.

Zimmer, Z. and Chappell, N.L. "Receptivity to new technology among older adults", *Disability and Rehabilitation*, 21(5/6):222-230, 1999).

Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar

Sosyal Hiz. Uz. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU*

Öz

Sosyal çalışma, bireylerin sorun çözme becerilerini geliştirebilmeleri, streslerini azaltmayı ve özellikle sosyal işlevselliklerini yükseltmeyi, insanın iyi olma durumunu sağlamayı ve sürdürmeyi hedefleyen bir disiplin ve meslektir. Bireylerin sorunlarının çözülmesi, gereksinimlerinin karşılanması anlamına gelmektedir. Bu durum, bireylerin beslenme, barınma başta olmak üzere temel gereksinimlerinin karşılanmasını gerektirmektedir. Gelişmiş ülkelerde, bireylerin yeterince iyi koşullarda yaşayabilmeleri için sosyal refah hizmetleri sunan kurumlar tarafından desteklenmesini içeren gereksinim-temelli düzenlemeler, programlar uzun yıllardır bulunmaktadır. Bu çalışmada, insan gereksinimlerinin karşılanması, bireylerin ve çocukların iyilik halinin desteklenmesi, yaşam kalitelerinin artırılması konularında sosyal çalışma disiplininin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının ne tür çalışmalar yapabileceği konuları değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra gereksinim temelli genelci sosyal çalışma yaklaşımının, çocuk refahı sistemindeki önemi ve yansımaları örneklerle tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müracaatçıların gereksinimleri, insanın iyilik hali, genelci sosyal çalışma, çocuk refahı, gereksinim temelli politikalar.

Abstract

The Concept of Needs at Social Work and Need Based Policies at Child Welfare System

Social work is a profession which is to solve problems, increase humans functionality and achieved the well being of people. Achieving human well-being means that a child is safe from daily problems of the life. This requires that a client's needs are met and that the human be able to grow and develop in an environment that provides consistent nurture, support, and stimulation. In the developed countries need-based policies and programmes have been used from the long time. In this study; client's needs concept that is important for the life quality and well-being of children; resources of support and the types of social work that types of work that could be done by social workers in coping with human needs problems have been evaluated from the perspective of social work discipline. Besides this, the effects of generalist social work approach on child welfare system have been also disgusted by examples.

Key Words: Needs of clients, human well-being, generalist social work, child welfare, need-based policies.

(*) SHÇEK İstanbul Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu Müdürü.

GİRİŞ

Bu makalede sosyal çalışma disiplini açısından müracaatçıların gereksinimleri ayrıntılı biçimde gözden geçirilerek, çocuk refahı sisteminde gereksinim odaklı politikaların önemine vurgu yapılarak ve bu çerçevede çocuk koruma sisteminde yapılması gereken iyileştirmelere değinilerek, daha etkili mesleki müdahaleler yapılabilmesi için öneriler yer verilecektir.

İnsan davranışları, belli alanlardaki gereksinimlerine bağlı olarak ortaya çıkabilmekte ve şekillenmektedir. Ortaya çıkan bu davranışlar, kişinin fizyolojik yapısı, yetenekleri, yaşadığı kültür, sosyal çevre, etnik ve dinsel özellikleri kadar psikolojik gereksinimleri tarafından da etkilenmektedir. İnsan gereksinimlerinin çoğu fizyolojik ve psikolojik içeriklidir. Psikolojik gereksinimlerin karşılanması ve doyurulması fizyolojik ihtiyaçlara bağlıdır (Cüceloğlu, 1996). Her insanın, kendine özgü gereksinimleri vardır ve bu gereksinimler bireyin belli davranışları göstermesi için güdülenmesine neden olur (Baymur, 1985: 65). Morgan (1984; Akt. Gündoğdu, 2001) gereksinimi, bireyin içindeki fizyolojik ve sonradan edinilmiş eksiklik ya da yetmezlik olarak tanımlamakta ve genellikle dürtü ve güdüyle eş anlamda kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. Gereksinim kavramı psikolojide, insanın gelişimi ve çevresiyle bir ilişki kurabilmesi için gereken önemli koşulların eksikliği olarak tanımlanmaktadır. İnsanın tüm davranışları bir gerilimi, bir sıkıntıyı gidereceği düşünülen bir hedefe yöneliktir. Gereksinim adı verilen ve organizmada bir yoksunluktan kaynaklanan bu gerginlik ve sıkıntı, uygun objenin elde edilmesi ile biter ve organizma dengesine kavuşur (Kuzgun, 2000).

İnsan davranışlarının açıklanmasında öncü kuram kabul edilebilecek Freud'un kuramına göre, organizma eksikliğini ya da ihtiyacını duyduğu bir

nesne bularak ona eriştiği zaman ihtiyacı en düşük düzeye indirip doyuma vararak dengesini yeni baştan kurar ve onu rahatsız eden uyarıyı yok eder. Horney'e göre ise, güven gereksinimi insan davranışında temel etkidir (akt. Gündoğdu, 2001). Ayrıca, Murray'ın güdülenme kuramında da baskı ve gerilimi azaltma, gereksinimlere bağlı olarak açıklanmıştır. Murray gereksinimlerin, organizmada algılama, zihinsel etkinlik ve eylemi doyurucu bir yöne dönüştürme gibi belli bir baskıya karşı tepki oluşturduğundan ortaya çıktığını savunmuştur (Dilekman, 1986).

Gereksinimlerin karşılanması, bireyin veya sosyal sistemin beklenen doğrultuda fonksiyon göstermesi için gerekli olanakların sağlanmasına olanak verir. Bu olanaklara birey ve aile ulaşamadığında fonksiyonelliği, gelişimi engellenmektedir. Genelci sosyal çalışma, mikro-mezzo ve makro düzeyde eşzamanlı çalışmalar yoluyla, sosyal sorunlara karşı bütüncül bir sosyal çalışma müdahalesinin uygulamasını esas alan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede, gereksinim odaklı (need-based) faaliyet gösteren bir alan olup sosyal hizmet uzmanları, mesleki bilgi ve profesyonel değer sistemi aracılığıyla, müracaatçıların gerçek gereksinimlerinin ortaya çıkartılmasını sağlarlar. Bu, sosyal çalışmanın temel ilkelerinden biridir. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının hissettiği gereksinimlerden başlar ve bunu yaparken bilgisini kullanır, müracaatçı ile birlikte söylenen ve hissedilen gereksinime yanıt verecek hedefleri belirleyerek, gerekli mesleki müdahalede bulunur.

Genelci sosyal çalışma uygulamasının önemli bir kavramı olan "gereksinim", aile üyelerinin beslenme, barınma, eğitim, sağlık, ısınma, giyim, ulaşım, haberleşme, kanalizasyon, elektrik aydınlatması, içilebilir su ile istihdam olanağı elde ederek varlığını sürdürme, çocuklarını yetiştirebilme, ailenin geçimini sağlama ve iyilik halini sürdürebilme

gibi konularda sahip olması gerekli olan faktörler olarak sıralanabilir.

Sosyal çalışma uygulamasının en önemli rollerinden biri, bireylerin ve ailelerin gereksinimlerini belirlemektir. Bu açıdan 'gereksinim', "sosyal çalışmanın kuram uygulama esasları çerçevesini çizen önemli bir öge"dir (Uluğtekin, 2004: 91). Sosyal hizmet uzmanları sorunu, ailenin gereksinimlerinin, ayrıntılı tanımlandığı sosyal inceleme raporunda ortaya koymuş olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, çocuklar ve ailelerinin gereksinimlerini tespit ederek, onların güçlendirilmesinin önündeki engelleri görmeli, ihtiyaçlarının karşılanmasını engelleyen sosyal çevreyi de değiştirebilecek bilgilere sahip olmalıdır. "Bir sosyal çalışma etkinliği olan sosyal inceleme raporları, müracaatçıların gereksinimlerinin ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendirildiği resmi belgelerdir" (Uluğtekin, 2004: 92). Çocuk koruma sistemine müracaat eden çocuklar ve aileleri ile onların gereksinimleri hakkında meslek elemanları tarafından düzenlenen sosyal inceleme raporları, özellikle müracaatçıların gereksinimlerine yanıt vermek üzere görev yapan, sosyal yardım kurumlarına iletilir. Uluğtekin (2004: 92)'e göre, sosyal çalışmanın önemli rollerinden biri de müracaatçıların gereksinimlerini değerlendirmektir. Gereksinimin tanımlanması, sosyal çalışma uygulama sürecinde değerlendirmenin bir parçasıdır. Sosyal hizmet uzmanları, bir şeyi gereksinim olarak tanımladığında, o şeyin mutlaka temin edilmesi gerektiğini ifade etmiş olmaktadır. Böylece gereksinim hizmeti getirir; gereksinimin yoğunluğu hizmetin nicelik ve niteliğini belirler. Sosyal hizmet uzmanları tarafından ev ziyaretleri ve diğer görüşmeler sonucunda düzenlenen raporlar, çocuklar ve ailelerin gereksinimleri konusunda toplumdaki ilgili kurumları harekete geçirerek ihtiyaçlara uygun hizmetlerin organize edilmesi ve farklı hizmetlerin kurumsallaşması için bir itici güç oluşturabilir."

Marshall (2005: 24)'a göre 'Gereksinim'; "gereklili addedilen, özellikle bireyin hayatta kalması için gerekli olduğu düşünülen bir şeydir. Gereksinim kavramı, sosyal bilimlerde kapsamlı biçimde kullanılır ve insan ihtiyaçları denilen şeylere özel bir dikkat sarf edilir. Kavramın kendisi gereksinimlerin tatmin edilmesi gerektiğini öngördüğü için, politika üretme tartışmalarında özellikle eylem ve müdahale iddialarını desteklemek için, gereksinim kavramına sık sık başvurulmuştur. Gereksinim, yoksulluk ve yoksunluk ile refah (insan gereksinimlerini karşılanmasını ifade eden bir terim) tartışmalarının da merkezinde yer almaktadır".

Sosyal refah, iyi yaşama ya da iyilik halini anlatan bir terim olarak; refahın artması gereksinimlerin karşılanmasına bağlı olduğu için toplumsal sistemde yaşayan bireylerin gereksinimleriyle yakın bağları olan bir terimdir. Çünkü sosyal refah politikaları, bireylerin, ailelerin gereksinimlerinin karşılanması amacıyla tasarlanmış politikalarlardır. Sosyal refah açısından düşünülen gereksinimler, hayatta kalmak için gerekli asgari düzeydekiler olmayıp; toplum içinde makul ya da yeterli bir yaşam sürmek için gerekli görülen gereksinimlerdir. Yeterli düzeyde beslenme, giyim isteklerini karşılayacak bir asgari gelirin yanı sıra, uygun barınma, eğitim, sağlık bakımı koşulları ile iş bulma fırsatları da bu kapsam içine girmektedir.

Barker (2003: 56)'a göre "gereksinim", "Bireyin yaşamını devam ettirebilmesi ve iyilik halini sürdürebilmesi, görevlerini yerine getirebilmesi için fiziksel, ruhsal ve sosyal açılardan edinmek istediği unsurlardır". Bireyin yaşamını ve iyilik halini devam ettirebilmesi, işlevlerini yerine getirebilmesi için fiziksel, psikolojik, ekonomik, kültürel ve sosyal açılardan gereksinim duyduğu şeylerde ortaya çıkan eksiklikler, onun sorunlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla problemler, gereksinimlerle tanımlanır. Örneğin işsizlik sorunu olan bir insanın işe; evsiz-

lik sorunu yaşayan birinin kalacak bir yere, gelir yetersizliği çeken bir ailenin daha iyi gelir kaynaklarına gereksinimi vardır. Yani, aileler açısından ailenin problemleri, ailenin gereksinimleri ve ailenin amaçları arasında her zaman karşılıklı ilişkiler söz konusudur. Sosyal hizmet uzmanlarının ana hedefi de ailenin gereksinimlerin karşılanmasını sağlamaktır.

Ashman ve Hull (1999:40)'a göre; "genelci sosyal çalışma uygulamalarında, ailenin problemleri onun 'gereksinimleri' gözden geçirilerek anlaşılabilir. Ailenin, çocuk koruma sistemine müracaat etme nedeni bir takım sorunları olduğu gerçeğidir. Sistemde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının görevi, ailenin sorunlarının çözümü için aile üyelerinin neye gereksinim duyduklarının ortaya çıkarılmasıdır".

İnsanın gelişimi ve çevresiyle bir ilişki kurabilmesi için gereken önemli koşulların eksikliği olarak tanımlanan 'gereksinimlerin' karşılanması ile bireyin veya sosyal sistemin, beklenen doğrultuda fonksiyon göstermesi için yeterli olanaklar sağlanmış olmaktadır. Bu olanaklara, birey ve aile ulaşmadığında fonksiyonelliği ve gelişimi engellenmektedir.

İnsanın Temel Gereksinimleri

Sosyal çalışma uygulamalarında temel unsurlarından biri, sosyal yardım sisteminin müracaatçısı bireyin temel gereksinimlerini karşılayamaması ve bunları karşılayacak toplumsal kaynaklara erişim yetersizliğidir. Bu açıdan bireyin temel gereksinimleri kavramı, öne çıkmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 1976 yılında yaptığı küresel konferansında, ayrıntılı olarak tartışılan ve daha sonra Dünya Bankası tarafından da benimsenen temel gereksinimleri şu şekilde tanımlanmıştır (Akt. Şenses, 2001:37);

- Hane halkının (beslenme, barınma, giyim gibi) özel tüketim için gerekli olan en az miktarlar,
- Toplum tarafından, toplu tüketim konusunda kendi üyelerine sağlanan gerekli hizmetler (içilebilir su, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim),
- Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılım,
- Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel insan haklarının daha geniş bir çerçevesi içinde mutlak düzeyde karşılanması,
- İstihdama temel gereksinme stratejisinin hem amacı hem de aracı olarak yaklaşılması.

Temel gereksinimler, insan olmanın getirdiği onurlu yaşam hakkının evrensel düzeyde uygulanabilirliği olarak yorumlanabilir. İnsan hakları, bireyin var olan potansiyelini gerçekleştirme olanak verecek genel ve özel koşullar içinde yaşaması olarak düşünülürse, bu temel gereksinimler tanımı dar kalacaktır. Bu durumda, temel gereksinimler tanımına kendini ifade edebilme, yaratıcılığını geliştirme ve gerçekleştirme, uygun ortamlarda yaşamını sürdürebilme gibi öğeleri de eklemek gerekecektir (Tekeli, 2002).

Maslow (1971, akt; Cüceloğlu 1996:236), insanın gereksinimlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Fizyolojik gereksinimler; barınma, beslenme (yemek, su, hava), cinsellik,
- Güvenlik gereksinimi; acıdan, korku durumlarından uzak olma, korunma ve düzen, değişmezlik ve kanun güvencesi içerisinde olma,
- Sosyal gereksinimler; sevgi, yakınlık ve ait olma ihtiyacı ve kimlik duygusu kazanma, diğerleriyle yakın temas, sosyal faaliyetlerde bulunma,

- Saygı görme ve itibar, statü edinme gereksinimi; yeterlilik, prestij, başarıma, grup tarafından kabul görme, tanınma ve onaylanma,
- Kendini gerçekleştirme gereksinimi; kişinin potansiyelini ve enerjisini ortaya koyabilme, yaratıcılık.

Temel gereksinimlerin neler olduğunu tanımlamaya çalışmanın neredeyse olanaksız olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede, bireylerin karşılanmasını istedikleri gereksinimler üzerinde durmak gerekir (Neubourg, Weigand, 2000; akt, Şenkal, 2005: 75).

Cüceloğlu (2001), ailenin temel gereksinimlerini de şu şekilde tanımlamıştır: Beslenme, barınma gibi fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasının yanında değerli olma duygusu, güven ortamı, yakınlık ve dayanışma duygusu, sorumluluk duygusu, zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelmeyi öğrenme, mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamı, manevi yaşamın temellerini oluşturma.

Müracaatçıların gereksinimlerine yanıt vermeyi hedefleyen sosyal çalışma alanında, ailedeki büt yüklerin sorunlarıyla ilgili mesleki çalışmalarda çocukların gereksinimleri de ön planda tutulur ve eş zamanlı çalışma yürütülür. Çocuğun gereksinimleri açısından, güvenli bir aile ortamında yaşama, eğitim görme, ana-babadan ilgi, sevgi ve anlayış görme, fiziksel ve duygusal gereksinimlerinin karşılanması, teşvik edilerek cesaretlendirilmesi, ana-babalar tarafından korunup gözetilmesi sayılabilir. Ruh sağlığı uzmanları, çocuklar için süreklilik gösteren bakım verenlerin çocuğun güven duygusunu pekiştirmesinde, kesintisiz sağlıklı duygusal ilişkiler kurabilmeleri açısından çok önemli olduklarını vurgulamışlardır (Rosenberg, 1987; akt. Fraser, 2006).

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de Çocuk Refahı Alanında Gereksinim Odaklı Politikalar

Gelişmiş ülkelerde, çocukların gereksinimlerinin karşılanması ve toplumun iyi olma halinin bu yolla güvence altına alınmasına ilişkin, modern ve bilimsel sosyal çalışma uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin, A.B.D.’de yirminci yüzyılın başlarında, çocukların gereksinimlerini saptamak ve bu ihtiyaçlara göre çocuk refahı hizmetlerini planlamak üzere “Beyaz Saray” konferansları düzenlenmeye başlanmıştır. İlk konferans, 1909 yılında Başkan T. Roosevelt tarafından, çocuk sorunlarıyla ilgili tüm resmi kurumlar ve gönüllülerin katılımıyla toplanmıştır. Bu konferanstan çıkan önerilerde yer alan “Çocuk Büroları”, Federal Hükümet tarafından çocuk refahı hizmetlerinin yürütüleceği birimler olarak 1912 yılında Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuştur. 1946’da Federal Güvenlik Kurumuna devredilinceye kadar bu bakanlığın bünyesinde kalmıştır. 1919 yılında ikinci konferans, 1930 yılında üçüncüsü, 1940 yılında dördüncüsü, 1950’de beşincisi ve 1960’da altıncısı Beyaz Saray’da toplanmış, çocuk refahı hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi, standart hale getirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk sağlığı gibi önemli temalar işlenmiştir. Bu konferanslar, takriben her on yılda bir çocuk sorununa ilişkin olarak devam etmiş, tespit edilen sorunların çözümüne yönelik gereksinim duyulan politika değişiklikleri, yasal ve örgütsel düzenlemeleri belirlemek ve uygulamaya sokmak amacıyla, hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Örneğin, 1921 yılında Analık ve Çocukluk Kanunu, 1935’de Sosyal Güvenlik Kanunu, 1939 yılında ise Çalışma Standartları Kanunu çıkartılmıştır. 1953 yılında Sağlık, Eğitim ve Refah Bakanlığı kurularak çocuk büroları bu bakanlığa bağlanmıştır. 1958 yılında “Sosyal Güvenlik Yasası”nda

çocuk koruma hizmetlerine yönelik bir takım değişiklikler yapılmıştır. 1960 yılında; 49 eyalet, “çocuk istismarı raporu” doğrultusunda çocuk koruma sistemlerinde yasal ve örgütsel iyileştirmeler yapmıştır. 1974 yılında, “Çocuk İstismarını Önleme ve Tedavi Kanunu (CAPTA)” çıkartılmış ve federal fonların çocuk hizmetleri ve araştırmalarına yönelik olarak geniş bir çerçevede kullanılması olanaklı hale gelmiştir. Kısaca CAPTA olarak anılan yasa, 1988 tarihinde “Çocuk İstismarını Önleme ve Aile Hizmetleri Yasası” olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yasaya, 1990 yılında evsiz çocuklar ve ailelerine yönelik eklemeler yapılmış; 1992’de “Çocuk İstismarını Aile İçi Şiddeti Önleme ve Aile Hizmetleri Yasası” olarak düzeltilmiştir. 2003 yılında, “Çocuklar ve Ailelerinin Güvenliği Kanunu” ile çocukların yararına yönelik düzenlemeler en üst düzeye taşınmıştır. A.B.D. çocuk koruma sisteminde, risk altında olup yoksulluk yardımı yapılan her çocuk ve ailesine sağlanan sosyal yardım, sağlık yardımı vb. harcamaların yıllık ortalama 35.000 dolar olduğu hesaplanmıştır (A.B.D Aile ve Çocuk Servisi, 2008).

Batı Avrupa çocuk koruma sistemini yansıtan İngiltere’ye bakılacak olursa; İngiltere’de, korunması gereken çocuklara yönelik hizmetlerdeki gelişmeler açısından en önemli dönüm noktası 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. 1861 yılında çıkartılan “Şahıs Kanunu” ile çıraklık yaptırılan çocukların, çalıştırılırken ayrıca da cezalandırılması yasaklanmış; 1868 yılında çıkartılan (Poor Law) Yoksullar Yasası’nda ise ailelerin, çocuklarının yiyecek, giyecek, konut ve sağlık gereksinimlerini karşılayamamaları suç sayılmaya başlanmıştır. 1889 yılında çıkartılan ve “Çocukların Ayrıcalıkları” olarak bilinen ve çocuklara zulmün önlenmesi amacını taşıyan yasa ile çocuklarına patolojik şekilde davranan ebeveynlere, devlet tarafından çocuk lehine müdahale etme yetkisi verilmiştir. Mahke-

meler tarafından, gerekirse görevlilerin çocukların güvenliğini korumak için eve girmesi, ebeveynlere hapis cezası verilmesi yetkisi getirilmiştir. 1908 yılında ilk kez “Çocuk Mahkemelerinin” kurulması, evlat edinmenin yasal altyapısının oluşturulması ve çocuklarına cinsel istismarda bulunan, ensest ilişki vakalarında ebeveynlerin rahibe gönderilmesi yerine yargılanma ve cezalandırma uygulamalarına olanak sağlayan yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1933 tarihli “Çocuk ve Gençler Yasası” ile ilk kez “çocuğun yararı” kavramı gündeme getirilmiş ve çocuk mahkemelerinin etkinliği artırılarak, “çocuğun korunması” ile ilgili iyileştirmelere yönelik yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır.

1945 yılı İngiltere’de ‘çocuk konusunda’ bir dönüm noktası oluşturmuş, sosyal hayatın her cephesinde, II. Dünya Savaşı ile önemli değişiklikler ve yenilikler getirilmiştir. 1944 yılı Eğitim Kanunu, 1945 Ailelere Yardım Kanunu (Family Allowance Act), 1948 Milli Yardım Kanunu (National Assistance Act) sırasıyla uygulamaya konulmuştur. 1945 yılında, çocukların korunmasıyla ilgili durumun değerlendirilmesi ve gerekli plan programların yapılabilmesi için İçişleri, Sağlık, Eğitim Bakanlıkları ve gönüllü dernek temsilcilerinin katılımıyla bir komite kurulmuştur. Komitenin başkanı Miss Curtis’in adıyla anılan “Curtis Raporu”, bir yıl süren çalışmalar sonucunda yayınlanmıştır. Bu raporda yer alan önerilere dayanılarak, 1948 (Children Act) “Çocuk Yasası” çıkartılmıştır. Bu yasa ile ailelerin parçalanması sonucunda büyük sayıda çocuk grubunun bakıma ihtiyaç gösterdiği tespitle, bütünüyle aileyi desteklemek, bireyleri ekonomik ve sosyal sıkıntılardan kurtarmak hedeflenmiştir. Ayrıca, yerel yönetimlerin çocuğun korunmasındaki görev ve yetkileri ile hangi çocuklara ne tür hizmetlerin verileceği ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Curtis Raporu’ndaki tespitlere uyularak, İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan “Çocuk Dairesi”

ve her vilayette bulunan “Çocuk Komiteleri” ve “Çocuk Şubeleri”ne bağlı olarak, yerel yönetimler tarafından çocukların gereksinimlerini tespit etmek üzere “İlk Müracaat Merkezi” (Reception Home) istasyonlar kurulmuştur. 1960 yılında, İngiltere çocuk koruma sisteminde bakılan çocuk sayısı 61.729 olup bunların yarısı koruyucu aile yanındadır. Başka bir deyişle çocuk koruma sisteminde bakılan çocukların % 50’si topluma entegre edilmiş durumdadır. Bu durum, yirminci yüzyılın ortalarında, İngiltere’de toplum-temelli çocuk hizmetlerinin ne derece gelişmiş olduğunu sergilemektedir.

1970’li yıllarda 13 yaşındaki Dennis O’Neil’in evlat edinen aile yanında ölmesi üzerine, parlamentoda çocuk komitesi kurulmuş, yerel yönetimlerin de çocuk komiteleri, çocuk ofisleri kurmalarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 1963 yılı İstatistiklerine göre, Londra’da doğan her 10 çocuktan biri evlilik dışı çocuk olarak doğmuştur. 1968 tarihli “Sosyal Hizmet Yasası”, yerel yönetimlere sosyal hizmet departmanı kurma, çocukların yerleştirilmesi, refahı ve sağlık, gözetim koşullarının iyileştirilmesi görevleri ve “çocuk ihmali” konusunda araştırmalar yapma sorumluluğu vermiştir. 1969 yılında çıkartılan “Çocuk ve Gençler Yasası” İngiltere’de çocuk refahı sisteminin gelişmesinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Uluğtekin (2004:16)’e göre; “1971’de iktidara gelen muhafazakar hükümet, 1969 tarihli çocuga yönelik refah yaklaşımını temel alan yasayı eleştirmiş ve uygulamaya girmesini engellemiştir. 1976 yılında yeniden iktidara gelen İşçi Partisi, çocuk refahı yaklaşımını esas alan yukarıda belirtilen yasayı benimsediğini ve sosyal hizmet bölümlerinin görüşlerine ağırlık verildiğini açıklamıştır. 1979 yılında yeniden iktidarı devralan Muhafazakâr hükümet, ‘çocuk refahı’ yaklaşımını tekrar reddetmiştir”. 1970 tarihli “yerel yönetimler sosyal hizmet yasası”, çocuklarla ilgili sosyal hizmet servisleri ve çocuk bakım hizmet-

lerinin birleştirilmesini sağlamıştır. Aynı tarihlerde, İngiltere çocuk koruma sisteminde 166 Çocuk Yuvası, 277 Grup Evi (her evde 10-12 çocuğun bakıldığı) ve 175 Kışla Tipi büyük kapasiteli (50-200 arası çocuğun kaldığı) bakım yurdunda çocuklara hizmet verilmekte idi. 1974 yılında Maria Cowell isimli çocuğun, üvey babası yanında ölmesi üzerine yapılan soruşturma sonucu düzenlenen raporda; çocuk refahı servisleri arasında ciddi koordinasyon eksikleri olduğuna işaret edilerek, çocuk koruma komitelerinin kurulması ve yerel yönetim otoritelerinin eşgüdüm halinde, risk altındaki çocukları koruma ve denetim hizmetlerine yoğunlaşmaları sağlanmıştır.

1989 “Çocuk Yasası”, her çocuga ihmâl ve istismardan korunma hakkı vermektedir. Temel ilke olarak çocuğun en iyi bakımının kendi aile ortamında yapılabileceği ilkesi benimsenmiştir. 1995 yılında, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine dayanılarak çocuk yasasına üç temel ilke eklenerek; çocukların her türlü ayrımcılıktan korunması, çocuğun refahının sağlanmasına birinci derecede öncelik verilmesi ve çocuğun görüş ve düşüncelerinin dinlenmesi ilkeleri kabul edilmiştir. 2003 yılında Margaret Hodge ilk “Çocuk Bakanı” olarak atanmış, elektronik ortamda her çocuğun sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere ilişkin sorunları, görüş ve önerileri alınarak çocuk komisyonu ve yerel otoritelerce ihtiyaçlara uygun hizmetlerin geliştirilmesi ve çocukların güveninin kazanılmasına yönelik çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır.

İngiltere’de, diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi “aile” odaklı sosyal hizmet modelleri geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra çocuğun aile içinde desteklenmesi yaklaşımı benimsenerek buna yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Yirmi birinci yüzyılın başında çocuk refahı çalışmaları ciddi şekilde politika değişikliğine uğrayarak, klasik, sığ “çocuk koruma odağı” yerini, “çocukların gereksinimlerini kapsayan” yeni

ve geniş bakış açısına bırakmıştır. Bu yeni odakla ilgili sonuçlar ve çocuk politikasındaki değişiklikler, yapılan alan çalışmalarında çocuklar ve onların ailelerinin gereksinimlerinin incelenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Department of Health, 2000). Sosyal hizmet uzmanlarının, çocukların geniş bir yelpazedeki potansiyel gereksinimlerini karşılamaya yöneldikleri bu politika değişimi, “yeniden odaklanma” olarak isimlendirilmiştir (Little 1997).

Aile ve çocuk değerlendirme konusunda Holland'ın 1997-2001 tarihleri arasında yaptığı araştırma; “Kent Çocuk Koruma Servisi” ile “Hillside Aile Merkezi”nde çocuklar ve aileleri hakkında derinlemesine değerlendirmeleri içermektedir. Üç aşamada yürütülen çalışmada, yaşları 6 aylıkla 12 yaş arasında değişen 35 çocuğun durumu sosyal hizmet uzmanları tarafından derinlemesine gözlem, vakayla ilgili kayıtların incelenmesi, yarı-yapılandırılmış mülakatlar ve uzmanlardan oluşan odak gruplar yoluyla derinlemesine değerlendirilmiş ve 15 vakayla ilgili düzenlenen raporlar çocuk mahkemesine gönderilmiştir. Derinlemesine aile ve çocuk değerlendirme çalışmalarının sorunun çözümünde anahtar nokta olduğu ispatlanmıştır.

Batı Avrupa’da refah seviyesi yüksek ülkelerde, çocuk koruma sisteminde kurum bakımının yerini toplum temelli koruma ve bakım almıştır. Bunda toplumların, sosyal çalışma alanına verdikleri önemin yanında ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişliklerinin de payı vardır.

Bugün, nüfusu ülkemize yakın olan İngiltere’de sosyal hizmetlerle ilgili kamusal hizmetlerde çalışan sosyal hizmet uzmanı sayısının 100.000’in üzerinde olduğu görülmektedir (www.connexions-direct.com).

Sanayi devrimi sonrasında teknolojik, ekonomik ve sosyal açılardan meydana gelen hızlı gelişmelerle, Batı Avrupa ülkelerinde aile odaklı sosyal

hizmet uygulamaları geliştirilmiş, korunması gereken çocukların aile-akraba yanında desteklenmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Korunması gereken çocuklar konusunda, yetimhane yaklaşımından uzak durularak toplum temelli düzenlemeler yapılmıştır. Son yıllarda, çocuk refahı çalışmalarında, çocukların gereksinimlerini temel alan yeni bakış açısı ön plana çıkartılmıştır.

Flora (vd.(1990:29; akt. Koray, 2000:52) ‘refah devletini’ şöyle tanımlamaktadırlar: “Bireylere ve ailelere asgari gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler alanında belirli standartlar getiren devlettir”.

Bu tanımda geçen alanlar; yoksulluğa, işsizliğe karşı bireyleri korumak, asgari geçim düzeyinin sağlanması, sosyal yardımlar, eğitim, sağlık ve konut politikaları, ‘sosyal politika’nın temel uygulama alanlarıdır. Aynı şekilde çocuk koruma sistemi de ülkedeki sosyal refah sistemi ile birlikte, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının bir parçası olarak karşılıklı etkileşim içerisinde diğer sistemlerle birbirini etkilemektedirler.

Tartışma ve Türkiye İçin Sonuçlar

Türkiye’de, halen toplum korunmasına gereksinim duyan bireyler ve özellikle de çocuklara yönelik çağdaş anlamda çocukların ve ailelerinin gereksinimlerini temel alan, çocukların görüşlerine yer veren, yukarıda bahsi geçen risk-temelli, gereksinim-temelli, toplum-temelli hizmetler geliştirilmemiştir. Oysa bireylerin gereksinimlerini karşılamak iddiasında olan sosyal refah devletlerinin, öncelikle bireyin gereksinimlerini belirlemeyi ve bireylerin gereksinimleri karşılanmadığında ortaya çıkabilecek riskleri önceden görebilecek bir kavrayışı geliştirebilmeleri beklenmektedir.

“Refah devleti” kavramı, ilk kez 19. yüzyılın sonunda Almanya’da, sosyal güvenlik alanında alınan önlemler nedeniyle kullanılmaya başlanmış, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmiştir. Refah devleti, kapitalist ekonomilerde endüstrileşmeyle ortaya çıkan sosyal sorunlar, artan eşitsizlikler ve güvencesizlik karşısında devletin seyirci kalamayacağı, toplumsal güçler arasında dayanışmayı güçlendirmek üzere devletin oynaması gereken bir rolü olduğu düşüncesinden gelişen bir kavramdır.

Bütün bu bilgiler ışığında ülkemizde, özellikle son 30 yılda önemli bir toplumsal değişim ve dönüşüm periyodu yaşanmakta olup bu sürecin olumlu ve olumsuz doğurguları ve özellikle temel gereksinimleri karşılanamayan bireylerin yarattığı ve aynı zamanda maruz kaldığı sosyal sorunlar, yoğun biçimde kendini göstermektedir. Özellikle 1980’li yıllarda uygulanan, günümüzde de değişik boyutlarıyla sürdürülmeye çalışılan ekonomik ve sosyal politikaların, var olan olumsuzlukları, yoksulluğu daha da derinleştirdiğini ve sosyal sorunların çözümüne yönelik sosyal politikaların halen yetersiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kişi başına gelir düzeyinin düşük ve işsizliğin yoğun biçimde yaşandığı sosyal politika önlemlerinin güçsüz kaldığı istikrarsız bir ekonomik yapıda, yoksulluğun yaygınlaşması sorunu gereksinimlerini karşılayamayan ailelerin sayısındaki artışı da beraberinde getirmiştir. Mikro düzeyde bireylerin gereksinimlerinin karşılanmamış olması, toplumsal düzeyde yıkıcı sonuçlar doğurabilen bir unsur haline gelebilmektedir.

1960’lı yıllardan itibaren büyük bir ivme kazanan kırsal kesimden büyük kentlere göç hareketleri sonucunda, göç eden ailelerin kronik işsizlik ve sosyal destek sağlayamamaları sonucu, kentsel

yoksulluk sorunu ile yüz yüze gelmekte ve gereksinimleri, beklentileri karşılanamayınca bireyler ve toplum için çok ciddi riskler ortaya çıkabilmektedir. Büyük kentlerde hızla artan suç davranışları, alkol, madde kullanımı, yasadışı faaliyetler, çocukların eğitime devam edememesi, ruhsal sorunlardaki artış bu duruma örnek gösterilebilir.

Risk altında yaşayan bireylerin desteklenmesi açısından, önemli eksiklikler olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Çünkü sosyal sorunları çözenin zamanı, bireylerin ve ailelerin sorunları artık kronik hale geldikten sonra sosyal hizmet ve psikiyatrik tedavi kurumlarına yapılan müracaatlarla değil, ancak hak-temelli ve sorunlara erken müdahalenin önemini bilen bir kavrayışla olanaklı hale gelebilecektir. Öyleyse, sosyal politika sosyal çalışmanın gereksinim duyduğu yasal ve örgütsel düzenlemeleri bir an önce bu mesleğe vererek, sosyal alanı güçlendirmelidir. Bireylerin gereksinimlerinin ihmal edildiği yapı, ülkemizde insan kaynağının korunması ve geliştirilmesini engellemektedir. Bu bakımdan, sosyal risklerin farkında olan ve bireylerin ve ailelerinin iyilik halini desteklemeye yönelik daha etkili sosyal çalışma müdahalelerinin yapılması gerektiği açıktır. Çünkü aile-merkezli erken müdahale yönelimli sosyal çalışma programları ve gereksinimlerle, risklerin belirlenmesi temelli yaklaşımlarla, ailelerin gereksinimlerinin karşılanması, güçlendirilmeleri yoluyla birçok sorunun sağlıklı biçimde çözümlenebileceği açıktır. Bu yolla, bireylerin her türlü sosyal risklerden uzak tutulabileceği ve özellikle kriminal olayların, ruhsal rahatsızlıkların, çocuk ihmallerinin azaltılabileceği ve sosyal çalışma disiplininin temel hedefi olarak “toplumun iyilik halin”ne ulaşmanın yolunun açacağı öngörülebilir.

KAYNAKLAR

- A.B.D Aile ve Çocuk Servisi, 2008.
- Ashman, K. K. ve Hull, G. H (1999). Understanding Generalist Practice. Chicago: Nelson Hall Publisher.
- Barker, R. L. (2003). The Social Work Dictionary. Silver Spring, Md: NASW Press.
- Baymur, F. (1985). Genel Psikoloji. İstanbul İnkılap Kitabevi, 7. Baskı.
- Cüceloğlu, D. (1996). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım.
- Cüceloğlu, D. (2001). Yetişkin Çocuklar. Remzi Kitabevi, 19. Basım, İstanbul.
- Dilekman, M. (1986). Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları. Ankara Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Fraser, Mark W., Jeffrey M. Jenson (Edit.). (2006). Social Policy for Children ve Families: A Risk And Resilience Perspective. Sage Publications, California.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. Toplum ve Sosyal Hizmet” Cilt:12, Sayı:2.
- Kongar, E. Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. Remzi Kitabevi, 1981.
- Koray, M. (2000). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Little, M (1997). The Re-Focussing of Children’s Service. N. Parton (Ed.), Child Protection and Family Support. London: Routledge. (pp. 25-38).
- Marshall, G. (Ed.) (2005). Sosyoloji Sözlüğü. Çevirenler: O. Akınhay, D. Kömürçü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şenkal, A. (2005). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Basım.
- Şenses, F. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İletişim Yayınlar, İstanbul.
- Uluğtekin, S. (2004). Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. İkinci baskı, Yayın. No: 71.

Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları*

Öğr. Gör. Dr. Onur SUNAL**

Öz

Bu çalışmada çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sosyal politika ise, sosyal adaleti sağlama ve var olan eşitsizlikleri en aza indirmeye çalışma faaliyetlerinin bir bütünü olarak düşünülmüş ve tanımlanmıştır. Buradan yola çıkarak, eşitlikçi, özgürlükçü, faydacı ve sözleşmeci kuramların ışığında çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları incelenmiştir. Bu yaklaşımlar şöyledir: Temel gereksinimler yaklaşımı, çocuk hakları sözleşmeleri ve beslenme hakları yaklaşımı.

Temel gereksinimler yaklaşımı, çocukların yaşamını devam ettirebilmesi için gereken asgari düzeydeki nimetlerin sağlanması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Uluslararası bağlayıcılığı olan sözleşmeler ise, çocukların haklarının yasalarla güvence altına alınmasını teşvik etmektedir. Çocuğun yararı ilkesi, aile ve devletin sorumluluğu, yeteneklerin geliştirilmesi hakkı, yaşama hakkı ve sağlıklı olma hakkı da eşitlikçi, özgürlükçü ve faydacı kuramların ışığında değerlendirilmiştir. Beslenme hakları yaklaşımı ise beslenme haklarının tarihçesi, beslenme hakkı ve çocukların önceliği altbaşlıkları altında yine aynı kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirilmiştir. Bu çalışma bir belgelik taraması olduğu için konuya felsefi, tarihsel ve siyasal açıdan yaklaşmıştır. Bu nedenle çalışmada somut sonuçlara yer verilmemiş, kuramlar ışığında çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı çocuklara yönelik sosyal politika uygulamalarını gerçek yaşamdan örnekler vererek açıklamak değil, yazın alanında eksik olduğu düşünülen, uygulamaların felsefi altyapısını oluşturan yaklaşımları kuramsal bir çerçeveden değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal politika, çocuk, kuramsal yaklaşımlar, eşitlikçilik, özgürlükçülük, sözleşmecilik.

Abstract

Contemporary Social Policy Approaches Towards Children

The main objective of this study is to reveal the modern theoretical social policy approaches towards children. Social policy is defined and thought as the process where measures are taken to minimise the existing inequalities within a society. Contemporary social policy approaches towards are put forward and evaluated within the theoretical framework (egalitarian, libertarian, contractarian and utilitarian). These approaches are as follows: Basic needs approach, child rights conventions, nutrition rights.

Basic needs approach concentrates on providing at least the minimum levels of goods and services to keep children alive. Contractarian approaches are trying to ensure that all children benefit from the same rights within the legal framework. The best interest of child, the responsibility of the family and the government, the right to enhance abilities and, the right to be healthy principles are also evaluated within the theoretical framework (egalitarian, libertarian, contractarian and utilitarian). Nutrition rights are also covered under these subtitles: history of nutrition rights, nutrition rights and the priority of children. As this study is a literature review, the subjects are discussed in a historical, philosophical and political context. Therefore there are no specific results in this paper. Hence, contemporary social policy approaches towards children are reviewed in a theoretical manner. The aim of this paper is not to discuss the real life practices but to thoroughly address the contemporary approaches to child social policy.

Key Words: Social policy, child, theoretical approaches, egalitarianism, libertarianism, contractarianism.

(*) Bu çalışma, Onur Sunal'ın, Prof. Dr. A Gürhan Fişek danışmanlığında yürütülmüş olan doktora tezinin bir bölümünden oluşmaktadır.

(**) Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Bankacılık Bölümü.

GİRİŞ

Çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarının, Avrupa'da, 19.y.y.'da yaşam bulması, çocukluk fikrinin kavramsal olarak keşfedilmeye başlaması ile eşanlıdır. Aydınlanma, sanayi devrimi, kentleşme ve bunları yaratan düşünsel sürecin itici gücü olan J.J.Rousseau ve J.Locke, çocukluk fikrine çağdaş kuramsal bir kimlik de kazandırmışlardır. Aries (1962), DeMause (1976), Shorter (1976), bu gelişmelerin ışığında çocukların yetişkinlerden ayırt edilebildiklerini ve çocukların sistematik olarak kötü davranışlara maruz kalmalarının, bu konudaki aydınlanma sonucunda sona erdiğini savunmuşlardır. Gerçekte de, çocuklara yönelik ilk sosyal politika uygulamaları çiraklar konusunda İngiltere'de çıkarılan ilk yasal düzenlemelerle başlamıştır¹.

Sosyal politika, sosyal adaleti sağlama süreci olarak düşünülebilir. Sosyal politikanın kavramsal olarak ortaya çıkması, Batı Toplumlari'nda yaşanan sosyal gelişmelerin bir yansıması olarak düşünülebilir. Gönüllü olarak kulluk eden insanların yaşadığı Batı Toplumlari'ndan, eşit haklara sahip olan insanların yaşadığı Batı Toplumlari'na giden tarihsel süreç, sosyal politika kavramını doğurmuştur. Var olan eşitsizlikleri en aza indirmek ve sosyal adaleti sağlamak gibi kavramlarla da açıklanabilecek olan sosyal politika uygulamalarının yaşam bulması, sosyal eşitsizliklerin tarihi ile de doğrudan ilişkilidir. Tarımsal üretim ile birlikte yerleşik yaşama geçildiğinden bu yana, insan toplulukları arasında sınıflara dayalı eşitsizlikler her zaman var olmuştur. Bu eşitsizlikçi ve köleci zihniyete dayalı toplumsal düzenden kapitalizme ve ardından sos-

yal adaletin örgütlü mücadelelerle birlikte siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan kurumsallaştığı daha çağdaş bir toplumsal düzene geçiş, dinde reform, aydınlanma, endüstrileşme ve bunların tetiklediği toplumsal değişimleri olabilir kılmıştır. Ne var ki, sosyal eşitsizlikler, farklı bir düzeyde varlığını sürdürmüştür.

Bu tarihsel süreç içerisinde, var olan eşitsizlikleri en aza indirmek ve sosyal adaleti sağlamak için önemli bazı kuramsal yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Bunlardan en etkili olanlar; eşitlikçi, faydacı, sözleşmeci ve özgürlükçü kuramlardır. Bu nedenle çalışmada, sosyal adalet kavramı, faydacı, sözleşmeci, eşitlikçi ve özgürlükçü kuramsal yaklaşımların ışığında ele alınmıştır. Çocuklara yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarının kurumsallaşması, sosyal adalet ve sosyal politika kavramlarının, kuramsal gelişimine paralellik göstermektedir. Bu çalışmada, kuramsal ve tarihsel gelişmelerin ışığında, çocuklara yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları değerlendirilecektir. Bunlar sırasıyla temel gereksinimler yaklaşımı, çocuk hakları bildireleri ve sözleşmeleri ve beslenme hakları yaklaşımıdır.

1.1. TEMEL GEREKSİNİMLER YAKLAŞIMI

Gereksinimler ve haklar arasında önemli bir bağ vardır. İnsanlara ve elbette çocuklara verilmiş olan ulusal/uluslararası hakların özünde de onların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri için gerekli olan gereksinimlerinin karşılanması yatar.

Feshbach (1978:6), gereksinimlerin haklardan daha evrensel olduğunu ve bu nedenle de kavramsal olarak üzerinde kolayca uzlaşmaya varılabildiğini söyler. Yaygın olarak kabul edilen bir yaklaşım ortaya koyan Katchadourian (1985:219) da, gereksinim kavramının öznel ve evrensel olan yönleri bulunduğunu belirtir ve evrensel olarak kabul edilen gereksinimlerin genellikle insanların iyi-

1 1802 Çirak Sağlığı ve Ahlakı Yasası, gece çalışmasını yasaklamış ve pamuk imalathanelerinde ter döken çirakların çalışma saatlerini on iki ile sınırlamıştır. 1819'da çıkan Sir Robert Peel'in desteklediği bir başka yasa ise, pamuk imalathanelerinde, dokuz yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasaklamıştır (Cunningham 1995:138-140; MacLennan, 1993:146).

lik halleri ile ilgili olduğunu söyler. Katchadourian, insanların bazen neye gereksinimleri olduğunu farkında olduklarını ve çoğu zaman özellikle de çocuk iseler bunun farkında olmadıklarını söyler. Çocukların gereksinimlerinin karşılanması onların yüksek çıkarlarının korunmasıdır. Çocukların bu yüksek çıkarlarının korunmasının kaynağı ise onların sahip oldukları haklarıdır. Murray (1938), açlık, susuzluk gibi durumlardan ortaya çıkan temel gereksinimlerin doğuştan veya günlük dilde sıkça kullanılan deyimlerle tanrı vergisi olduğunu ve çevresel faktörlerin dışında içsel koşullar tarafından yönlendirildiğini ifade eder². Genellikle bu temel gereksinimlerin karşılanması fiziksel açıdan doyumu sağlar. Ancak bunların dışında psikolojik olan gereksinimlerin de varlığı söz konusudur. Ne var ki daha çok davranışlarla ilgili olan ve ne kadar gereksinim duyulduğu konusunda nicel bir tanımlama ortaya konulamayan sevgi, ilgi ve okşanma gibi duygusal gereksinimler, kültürel etmenlerden oldukça çok etkilenir. Duygusal gereksinimleri ölçmek, bir soyut kavramlar bütünü olduğu için oldukça zordur. Daha da önemlisi, bu gereksinimlerin belirlenmesi bakımından bir uzlaşmaya varılsa bile ne şekilde karşılanacakları konusunda bir orta yol bulmak gerekmektedir (Cunningham ve Wakefield, 1975:596).

1.1.1. Gereksinimlerin Hiyerarşisi

Genellikle insanın yaşamını ve varlığını sürdürülebilirliği için zorunlu olarak kabul edilen fiziksel gereksinimlere göre diğer duygusal gereksinimle-

rin ikinci plana atıldığı görülmektedir. Her çocuğun sevilmenin ne demek olduğunu bilme ve hissetme hakkı olmalıdır. İnsanların sadece etten ve kemikten birer varlık olarak görülmeleri çoğu zaman onların mutlu birer insan olabilmeleri için gerekli olan diğer gereksinimlerini görmezden gelmeye neden olmaktadır. Mathes'e (1981) göre Maslow, gereksinimlerin bir hiyerarşi içerisinde hareket ettiğinden yola çıkarak, daha düşük seviyede yer alan bir gereksinimin giderilmeden, daha üst seviyede yer alan bir gereksinimin giderilemeyeceğini söylemektedir. Bu hiyerarşi içerisinde sevgi ve sevilme gereksinimi 4. sırada yer almaktadır. Burada bazı yazarlara (Moyet, 2003) göre Maslow, sevginin önemini ikinci plana atmak gibi bir tutum içerisinde olmaktan çok, kendini mutlu hissetmek için öncelikle temel fizyolojik gereksinimlerin karşılanması gerektiğini vurgulamaya çalışmaktadır.

Temel fizyolojik gereksinimleri kapsayan birincil gereksinimler, kişisel gelişim açısından önemli olan gereksinimler ve lüks gereksinimler arasında bir ayırım söz konusudur. Birincil gereksinimler sadece yemek ve içmekten ibaret değildir aynı zamanda doğadan ve dışsal tehlikelerden korunma da bu kavramsal çerçeveye dahil edilmelidir (Maslow, 1943). Gerçekten de insanoğlu için öncelikli olan gereksinimlerin başında 'korunma' gelmektedir. Toplumsal sözleşmeciler olarak bilinen J.J.Rousseau, J.Locke, T.Hobbes³ gibi düşünürlere göre, insanlar doğa durumunda (doğa durumu, hukuk düzeninin olmadığı, herkesin sınırsız olarak istediği gibi davranma özgürlüğünün bulunduğu

2 Murray (1938) ile başlayan ve Maslow (1943) ile güçlenen temel gereksinimler yaklaşımı konusunda ayrıntılı bir değerlendirme için şu makalelere bakılabilir: Meehl, P.E., (1992), "Needs (Murray, 1938) and State-Variables (Skinner, 1938)", *Psychological Reports* 70(2), 407-50; Triplet, R.G., (1992), "Henry A. Murray The Making of a Psychologist?", *The American Psychologist* 47 (2), 299-307.

3 J. Locke, *Two Treatises of Government* (1679-80) eserinde, insanların güvenli olmayan bir ortamdan korunmaya çalışmasının, uygar toplumu yarattığını söylemiştir. Aynı şekilde T.Hobbes *Leviathan* (1651) eserinde, insanların korunmak konusundaki gereksiniminin, yaşamda kalabilmek konusunda duyduğu büyük korkunun bir yansıması olduğunu ortaya koymuştur.

durumdur) özgür ve eşit olmakla birlikte, güvenlikten uzaktır ve her zaman başkalarının saldırısına uğrayabilir. Bu durum nedeniyle insan, özgür olmasına rağmen, korkular ve sürekli tehlikelerle dolu doğa durumundan kurtulmak ister. İnsanların yaşamlarını garanti altına alma gereksinimleri, onların sosyal bir sözleşme veya uzlaşmaya dayalı bir uygarlık kurmak konusundaki en önemli güdüleme olmuştur (McClelland, 1996; Russell, 1999). İnsanın kendini gerçekleştirme, kendini daha iyi ifade etmesi ve buna bağlı olarak daha mutlu yaşaması bakımından önemlidir. Her ne kadar doğrudan sağladığı faydaları ölçmek mümkün olmasa da, insanın kendini daha iyi hissetmesi için önemli olan, kişisel gelişimi konusundaki gereksinimlerinin tatmin edilmesidir. İnsanın kendini gerçekleştirme, sağlıklı yaşaması, gelişmesi ve olgunlaşması açısından son derece önemlidir.

Lüks olarak kabul edilebilecek, insanlara doğrudan bir fayda sağlamayan, sadece küçük bir azınlığın kendini diğer sıradan insanlardan farklı hissetmesine yarayan gereksinimler, belki de tanımı gereği yaşamın devamlılığı için zorunlu olmadığından, bir gereksinim olarak bile görülmesi yanlış olabilir. Özellikle günümüzde, zengin ülkelerde yaşayan mutlu bir azınlığın, arta kalan çoğunluk temel yaşamsal gereksinimlerini bile karşılayamazken, dünyanın kaynaklarının önemli bir kısmını lüks bir yaşam için tüketiyor olması asla meşrulaştırılmamalıdır.

1.1.2. Temel Gereksinimlere Faydacı Bir Bakış

Burada, çocukların temel gereksinimleri konusunda, Maslow (1943) ve UNICEF'in (1987) görüşlerinde de, daha önce kuramsal olarak incelediğimiz faydacı yaklaşımların önemli bazı izlerini rastlamak mümkündür. Temel gereksinimlerin

karşılanması, hayatta kalmak⁴ açısından ilk adım olarak görülebilir. Ancak var olan eşitsizliklerin görülmesi ve giderilmesi bakımından ortaya somut bir görüş koymamaktadır. Faydacı kuramların öncüleri, toplumun sosyal ve iktisadi açıdan iyilik hali olarak da tanımlanabilecek sosyal refah düzeyinin, en alt basamaklarında olanlar için düşünülmüş bir ayrıcalığın söz konusu olmadığını belirtmişlerdir (Riley, 1998:45; Shenton, 2007:36). Eşitsizliklerin önemli olarak görülmediği faydacı yaklaşımlar için, bu nedenle, temel gereksinimlerini karşılayamayan insanlara yönelik yapılacak bir şey yoktur. Bu noktadan yola çıkıldığı zaman, çocuklar için de durum değişmemektedir. Temel gereksinimlerin karşılanması önemli olabilir ancak, sosyal adaleti sağlamak konusunda bunu yeterli olarak görmemek gerekmektedir. Bu nedenle, çoğu zaman temel gereksinimler yaklaşımı, sosyal politika uygulamalarının, sadece yaşamda kalabilmek için asgari koşulların sağlanması çerçevesinde biçimlenmesine neden olmaktadır.

UNICEF (1987), Maslow'dan etkilenerek çocukların gereksinimleri konusunda yatay bir öncelik sırası veya hiyerarşi belirlenmesi gerektiğini söyler. Burada öncelik sırası, gereksinimlerin karşılanması konusundaki öncelik göz önüne alın-

4 Hayatta kalmak, sözleşmecî kuramlarda bir hak olarak büyük bir önceliğe sahiptir. Çağdaş sosyal adalet kuramlarından birini ortaya koyan J. Rawls (1971) da 'A Theory of Justice' çalışmasında kişilerin bazı sosyal haklarından şartlar ne olursa olsun alıkonulamayacağını belirtir. Kişilerin bu özgürlükleri yaşamsal bir nitelik taşımaktadır. Çocuklar, gereksinimlerini gidermek konusunda edilgendirler. Bu gereksinimlerinin karşılanması konusunda yaşanan sıkıntılar, herşeyden önce bir hak ihlali olarak görülebilir. Çünkü yetişkinler aldıkları kararlar sonucunda refah basamaklarının en altında veya en üstünde yer alabilirler. Ancak çocukların içinde bulunduğu durumu böyle bir tercihin sonucu olarak görmek, eşitlikçi kuramlar açısından da tartışma konusudur. Söz konusu olan çocuklar olduğunda, yetişkinler tarafından yetişkinlerin refahı için kurgulanmış olan kuramların da yeterliliği bu durumda olduğu gibi çelişkili bir durum yaratabilmektedir.

rak belirlenir. Yaşamın devamlılığı için zorunlu olan gereksinimler, oluşturulan yatay tayfın (yelpaze) en solunda yer almaktadır. Bunlar; hava, su, yiyecek, bedensel ve ruhsal güvenlidir. Daha sonra yaşamı koruma odaklı gereksinimler gelmektedir. Bunlar; sığınma, güvenlik, hijyen ve sağlığı koruma kaygısıdır. Ardından yaşamı zenginleştiren gereksinimler gelir. Bunlar; eğitim, ahlaki değerler, estetik, kendine saygı, kimlik, ait olma ve eşlik edilmedir. Yaşama renk katan gereksinimler; müzik, oyuncaklar, resimler ve öykülerdir. Yaşamı kaldıran gereksinimler ise; doğuştan gelen kabiliyetlerin geliştirilmesi ve örgün eğitimle birlikte meslek edindirici eğitim almaktır. Burada en önemli konu, isteklerin nerede devreye gireceği ya da bu yatay tayfta gereksinimlerin nerede isteklere dönüşeceği. Dünya sağlık örgütü, çocuğun en öncelikli gereksiniminin, kendine yetecek kadar yiyecek olduğunu söylemiştir. Eğer bir çocuk yetersiz beslenme sonucu ölürse, onun doğumunu güvenli hale getirme, onu hastalıklara karşı koruma çabaları ya da kazalardan sakınmanın hiçbir anlamı yoktur. Bir şeyler öğrenebilmek için fazlasıyla aç olan bir çocuğa, eğitim vermenin de yine aynı mantıkla hiçbir değeri yoktur.

Genelde, bu temel gereksinimlerin üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Temel gereksinimleri merkeze koyan yaklaşımların, UNICEF olmak üzere birçok uluslararası politika oluşturucu ve uygulayıcı tarafından benimsendiğini görüyoruz. Ne var ki, bu yaklaşım sosyal politika uygulamalarının tek bir alanda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu alan, sadece çocukların yaşamda kalmasını sağlayabilmek için gerekli önlemlerin alınmasından daha fazlasını sunmamaktadır. Sosyal adaleti sağlamak, sosyal politikanın öncelikli amaçlarından biri olmalıdır. Burada eşitlikçi yaklaşımlar (Dworkin, 1981a, 1981b; Cohen, 1989) bu bakımdan önem kazanmaktadır.

1.1.3. Temel Gereksinimlere Eşitlikçi Bir Bakış

Dworkin (1981a;1981b), kaynakların eşit dağıtımını sosyal adalet kuramının temeline koymuştur. Eşitlikçi bir dağıtımın ardından bazı bireylerin tatmin olmamasının yaratacağı olumsuz durum, adil olmayabileceğinden, değiş-tokuş yöntemiyle giderilebilir. Ancak, bu süreç bir fiyatlandırma mekanizmasını devreye sokacağı için geline son noktada, şanssız olanlardan şanslı olanlara bir kaynak aktarımı yapılması gerekmektedir. Çünkü değiş-tokuş edilen kaynakların fiyatlanması piyasada oluşan arz-talep dengesine göre yapılacaktır. Bu nedenle, bazıları için bu alışı-veriş daha pahalıya mal olacak ve bir grup şanssızlıkla karşılaşacaktır. Cohen (1989), bu durumu, içinde bulunduğu refahı hak edenlerden adaletsiz bir kaynak aktarımı olarak dile getirmiş ve bireylerin sadece tercihleri veya iradelerinin dışında yaşadıkları tahsisliklerden ötürü desteklenmesinin sosyal adaleti sağlayacağını belirtmiştir. Ayrıca pek çok yazar (Anderson, 1999; Arneson, 2005; Pojman ve Westmoreland, 1997) da Cohen'in fırsat eşitliğine dayanan bu yaklaşımını desteklemektedir. Temel gereksinimlerin karşılanması konusunda bir eşitlik sağlanmış olsa bile, çocukların içinde yaşadığı durum farklı olabilir. Savaş içinde aynı gereksinimleri giderilen bir çocukla, barış içinde aynı gereksinimleri giderilen iki farklı çocuğun, birbiriyle eşit olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle Dworkin (1981a:185), eşitlik ilkesini, esrarengiz bir siyasal ideal olarak tanımlamıştır. Temel gereksinimler konusundaki yaklaşımlarda, bir öncelik sırasının varlığı söz konusudur. Bireylerin sahip oldukları yetenekler, hedeflerine ulaşabilmek konusunda fırsatlara çevrilmelidir. Bireyler, fırsat eşitliği sayesinde sosyal adaletin sağlandığı bir toplumda

yaşayabilirler⁵. Kişilerin iradelerinin dışında kalan sebeplerden ötürü yeteneklerini geliştirememeleri, bir fırsat eşitsizliği doğuruyorsa, devreye devlet girmelidir.

Bu görüşlerin ışığında, çocukların temel gereksinimlerini karşılayamıyor olmaları, kendi iradeleriyle aldıkları kararların bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor olamaz. Çünkü çocuklar, içinde buldukları durumdan kendi aldıkları kararlar nedeniyle sorumlu tutulmamalıdır. Ancak bu konuda aileler ya da temelinde ailelerinin de içinde bulunduğu bu eşitsiz durumdan ötürü, toplum sorumlu tutulabilir. Dworkin'in (1981a; 1981b) bu konudaki eşitlikçi yaklaşımı, çocuklar söz konusu olduğunda çok daha anlamlı bir hale gelmektedir. Çünkü esas olan kaynakların başlangıçta eşit dağıtılmasıdır. Bu, çocukların refahı için son derece önemlidir. Bu bakımlardan hedef, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması değil bir toplumdaki bütün kaynakların çocuklara eşit dağıtılması olmalıdır. Maslow'un (1943) yaşamı zenginleştiren gereksinim olarak tanımladığı yeteneklerin geliştirilmesi, ancak bütün kaynakların çocuklara eşit olarak, koşulsuz dağıtıldığı bir ortamda mümkün olabilir. Bunun için de öncelikle, fırsat eşitliği ilkesi yaşama geçirilmelidir. Ancak bütün bu koşullar sağlandıktan sonra, iradeleri dışında refah basamaklarının en altında yer alan kişilere kaynak aktarılmasının, sosyal politika açısından bir anlamı olacaktır.

1.1.4. Temel Gereksinimlere Özgürlükçü Bir Bakış

Eşitlikçi bakış açısına ve temel gereksinimler yaklaşımına karşı, özgürlükçü akımların ortaya

5 A.Sen, A.G.Cohen, R.Dworkin ve R.Arneseon gibi eşitlikçi kuramcılar, 20.y.y.'in son çeyreğinden bu yana, toplumsal kaynakları dağılımının eşitliğini değerlendirmek konusunda ortaya somut göstergeler koymaya çalışmaktadırlar (fırsat eşitliği, şans eşitliği, refah için fırsat eşitliği, yeteneklerin geliştirilmesi konusunda eşitlik vb.).

koyduğu görüş, oldukça farklıdır. Nozick (2001), devletin toplumda etkinliğinin sadece mahkemeler, ulusal güvenlik ve polis koruma hizmetleriyle sınırlı kalmasından yanadır. Sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi hizmetler, dini kuruluşlar, yardım kuruluşları, vakıflar ve enstitüler tarafından karşılanmalıdır. Nozick'in görüşleri temel alındığında, temel gereksinimlerini bile karşılayamayacak insanlara, toplum eliyle kaynakların yeniden paylaşılması, bireysel özgürlüklerin ihlali olarak kabul edilebilir. Özgürlükçü bakış açısına göre, Batı Toplumları'nın bugün içinde bulunduğu refahın kaynağı, toplumların yarattığı totaliter tehlikeden kurtulmuş bireylerin, özgür bir ortamda, üretkenliklerinde yaşanan artıştır (Langan, 1977; Lauchli, 1994).

Çocuğa yönelik sosyal politikaların merkezine sadece, çocukların temel fiziksel gereksinimlerinin karşılanması ilkesinin konması, yukarıda anlatılan nedenlerden ötürü konunun kapsamını, uygulama ve düşünsel alanını sınırlandırmaktadır. Sosyal adaleti sağlamak konusunda yapılan bütün uygulamaların özünde, insanlara kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve insan onuruna uygun bir yaşam sürdürebilecekleri bir ortam oluşturma hedefi vardır. Siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan var olan eşitsizlikleri gidermek, sosyal adaleti sağlamak için gerekli önkoşuldur. Ancak duygusal açıdan var olan gereksinimlerin karşılanması açısından, adaleti sağlayıcı bir sosyal politika uygulamasının yaşama geçirilmesi kuşkusuz kolay değildir. Ancak şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki, huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmenin ön koşulu olan bu temel fiziksel gereksinimler giderilmeden, sosyal açıdan sağlıklı bir toplum oluşturmak oldukça zor olabilir. İnsanların birbirlerine nefret duyguları ile değil de sevgi ve kardeşlik duyguları ile yaklaşabilmelerinin tek yolu vardır: herkesin, adil bir toplumda eşitlik esasına dayanan bir sosyal düzen içinde yaşayıyor olduğuna inanması.

1.2. ÇOCUK HAKLARI BİLDİRGELERİ ve SÖZLEŞMELERİ

Bağlayıcılığı olan sözleşmeler yoluyla adaleti sağlamanın kökenleri, daha J.J. Rousseau, T. Hobbes ve J. Locke gibi düşünürlere dayanmaktadır. Onların kuramsal olarak ortaya koyduğu ve toplumsal uzlaşmanın temelini oluşturan sözleşmeler, çağdaş toplumlar için yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Hakların, bir sözleşmeye bağlı olarak tanınması da zamanla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çocuk haklarının bir sözleşmeye bağlı olarak tanınması da benzer bir süreci takip etmiştir. Bu noktadan hareketle, çocuk hakları konusu günümüze kadar uluslararası alanda farklı tarihlerde gündeme gelmiş ve 20.y.y. içinde kurumsal ve kuramsal açıdan önemli bir gelişme göstermiştir.

1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oybirliğiyle kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi'nin temelini oluşturmuştur. Bildirge 10 tane ilkeyi, çocuk haklarına uluslararası hukuki bir nitelik kazandıracak şekilde alt alta saymış ancak, bu ilkelerin ne şekilde uygulanacağı konusuna bir açıklık getirmemiştir. Aynı süreç içerisinde, 1948 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de oybirliğiyle kabul edilmiştir. Daha sonra, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Tüzüğü ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Tüzüğü de çocuk hakları konusuna değinmiş ve bu tüzükler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 1979, Dünya Çocuk Yılı olarak kabul edilmiştir. İnsan Hakları Komisyonu'nun 10 yıllık yoğun bir çabasının sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Kasım 1989 günü, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi büyük bir uzlaşmayla kabul etmiştir. Aynı sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde, 20. ülke tarafından onaylanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Daha önce

uluslararası bildirgelerde yer alan çocuk haklarına dair tamamlanmamış ve ucu açık olan ilkeleri bir araya getirerek onları ören ve tamamlayan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin maddeleri, sosyal, kültürel, siyasal, medeni ve ekonomik etkinliklere katılım hakkı gibi çağdaş hakların da, uluslararası yasal bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Birleşmiş Milletlere üye olan ülkelerin tamamına yakını, bu sözleşmeyi onaylamış ve birçoğu da Sözleşme'de yer alan ilkeleri temel alarak, ülkelerinde yaşayan çocukların durumlarını iyileştirmek için yeni yasal düzenlemeler getirmişlerdir (Freeman, 2000; UNICEF, 1987).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, bunu onaylayan bütün ülkeleri yasal açıdan bağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Sözleşme'nin maddeleri, devletlerin farklı durumlar altında ne şekilde davranmaları gerektiğini tanımlamıştır. Bu sözleşmeyle yasal olarak bağlanmayı kabul eden Ulusal hükümetler, sözleşmenin hükümlerinin uygulanması konusunda birinci derecede sorumludurlar. Sözleşme hükümlerinin etkin bir şekilde uygulanmasının denetlenmesi konusunda, Sözleşme'nin 43. maddesi, Çocuk Hakları Komitesi'nin kurulmasını öngörmüştür. Aynı şekilde 44. madde gereği sözleşmeye taraf olan devletler, ülkelerinde yaşayan çocuk nüfusun içinde bulunduğu durumu, belirlenen ilkeler doğrultusunda rapor etmekle yükümlüdürler. 29-30 Eylül 1990 tarihinde, 71 ülkenin devlet başkanı ve 88 ülkenin bakanı, Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Dünya Çocuk Zirvesi'ne (DÇS) katılmıştır. Bu zirvenin amacı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi imzalayan ülke sayısını arttırmaktır. Zirve, bir Bildirge'nin ve Eylem Planı'nın açıklanmasından sonra sona ermiştir (UNCHR, 2007).

Bu sözleşmenin üzerinde durulması gereken çok önemli maddeleri vardır. Bunlardan birkaçının üzerinde ayrıntılı olarak duracağız. Bunlar çocukların öncelikle yaşamda kalmalarını doğrudan ilgi-

lendiren ve sözleşmenin esasını teşkil eden; 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 24 numaralı maddelerdir. Bu maddeler, çocuğun tanımı, çocuğun yararı ilkesi, aile ve devletin sorumluluğu, yeteneklerin geliştirilmesi hakkı, sağlık hakkı ve yaşama hakkı ile ilgilidir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önsözünde, çocukların incinebilir ve kırılgan olmaları nedeniyle, özel bir korumaya gereksinimlerinin olduğu belirtilmiştir. Çocuk haklarının yaşama geçirilmesi konusunda ailelerin sorumluluğu, çocuğun yaşadığı çevreye ait olan kültürel değerlerin önemi ve uluslararası işbirliği, önsöz kısmında üzerinde durulmuş olan ilkelerdir.

1.2.1. Sözleşmeye Göre Çocuğun Tanımı

Çocuğun tanımının yapıldığı 1.madde'ye bazı delegeler karşı çıkmıştır. Buna göre, bazı ulusal yasalar göz önüne alındığında 18 yaşın, çocuk kabul edilmek için biraz ileri bir yaş olduğunu ve bu nedenle tanımdaki yaş sınırının düşürülmesi gerektiğini savunanlar olmuştur. 1979 yılı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK), Çocuk Yılı olarak kabul edildiğinde, 15 yaş, çocuk olarak kabul edilmek konusunda bir sınır olarak kullanılmıştı. Ayrıca birçok ülkede zorunlu eğitimin 14 yaşında bitiyor olması ve yine pek çok ülkede kızların yasal evlenme yaşının 14 olması nedeniyle bazı delegeler, çocuğun tanımı yapılırken 0-15 yaş aralığının kullanılması gerektiğini dile getirmişlerdir⁶. Ancak özellikle gelişmiş ülkelerden katılan delegeler, çocuk tanımı konusunda yaş sınırının mümkün oldu-

ğunca yüksek tutulmasını ve 18 yaşın bu nedenle iyi bir sınır olacağını dile getirmişlerdir. Bu yolla, çocuk haklarının koruyucu şemsiyesinden faydalanan ve son derece hassas konularda yasal bir güvenceye sahip olan çocuk sayısının, artacağı ifade edilmiştir (Detrick, Doet ve Cantwell, 1992:107; UNICEF, 1989:1-2; UNHCR, 2007:301-312)

Sözleşmenin birinci maddesinde, reşit olma kavramı sözleşmeye girmiştir. Bunun nedeni bazı ülkelerde reşit olma yaşının daha erken, bazı ülkelerde daha geç olmasıdır (UNCHR, 1980, E/CN.4/L.1542). Gerçekte reşit olmak, yasal açıdan davranışlarının sorumluluğunu tek başına almak ve doğrudan ana-baba velayetinden çıkmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla aldığı kararlar ve davranışları açısından ceza ehliyeti olan herkes, çocukluktan çıkmış olarak kabul edilir. Burada ilk maddenin yaptığı tanım gereği, çocukların bağımlılıkları ilkesi söz konusudur. Öncelikle bu bağımlılık aileye ve devletedir. Eşitlikçi sosyal politika kuramlarında, bireylerin iradeleri dışında karşılaştıkları durumlardan ötürü yaşadıkları refah kayıplarının, toplum tarafından yeniden dağıtım mekanizmaları ile karşılanabileceği üzerinde durulmuştur (Arneson, 1997; Cohen, 1989; 2005; Dworkin, 1981a; 1981b). Bu ilkedan hareketle, çocukların kendi iradeleri ile kendi refahlarını belirleyecek kararlar alamadıklarını düşünürsek, Sözleşme'nin ilk maddesi uygulama açısından önemli bir açıklık getirmektedir. Bu ilkedan hareketle, çocuk, içinde bulunduğu durumdan ötürü sorumlu tutulmamalıdır. Ailelerinin içinde bulunduğu durumdan da bağımsız olarak, bütün çocuklara toplumsal kaynakların tamamı eşit olarak paylaşılmalıdır⁷.

6 Çocuk konusunda herkesin üzerinde anlaşığı bir tanım olmadığı, bu çalışmanın 'Çocuk ve Toplum' bölümünde ayrıntıları ile incelemiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme evrensel bir nitelik taşıdığı ve hukuki açıdan devletleri bağlayıcı olduğu için, bir yaş sınırlaması getirilerek norm birliği sağlanmıştır. Çocukluk fikrinin doğuşu ile ilgili yaşanan süreç, toplumlarda çocukların yetişkinlerden farklı olduklarının anlaşılmasını sağlamıştır. Aries (1962), bu bilincin ortaya çıkmasını aynı zamanda çocuklara yönelik sistematik kötü davranışların da son bulmaya başlaması ile ilişkilendirmiştir.

7 Eşitlikçi kuramların tersine, Nozick'in (2001) ortaya koyduğu gibi özgürlükçü yaklaşımlar, toplumlara ve devletlere bu konuda görevler yüklemeyiz. Bu noktadan hareketle, özgürlükçü kuramlara göre, devletlerin, çocukların refahını sağlamak konusunda hiçbir sorumlulukları yoktur (Lauchli, 1994; Vallentyne ve Steiner, 2001).

Çocuk hakları çerçevesinde çocuğun tanımının yapılması, bir karşılıklı uzlaşma ve anlaşma süreci olarak değerlendirilmelidir. Ancak, bu sürece çocukların hiçbir şekilde katılamamış olması, eleştirilmesi gereken bir durumdur. Çocukları korumak, onlara bakmak ve onların haklarını korumak bakımından birinci derecede sorumlu olan yetişkinler ve bu hakların yaşama geçirilmesini sağlamakla yetkilendirilmiş olan devletler, çocuklar adına Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi kabul etmişlerdir.

1.2.2. Çocuğun Yararı İlkesi, Aile ve Devletin Sorumluluğu

Sözleşmenin üçüncü maddesi, çocuğun en yüksek çıkarlarının korunmasını, aile ve devletin bu konudaki sorumluluğunu düzenlemektedir. Sözleşmenin temelini oluşturan maddelerden biri de üçüncü maddedir. Buna göre “çocuğun yararı” ilkesi çocukları ilgilendiren bütün durumlarda ve uygulamalarda esas alınmalıdır. Devlet, çocuklarından sorumlu olan ana-babaların veya diğer kişilerin bu velayet hakkından doğan yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda, çocuklara anlaşma hükümlerinden doğan yeterli ilgiyi, korumayı ve bakımı vermek zorundadır. Burada akla ilk olarak, çocuğun menfaatlerinin her durumda değişebileceği gelmektedir.

Çocukların en yüce çıkarlarının korunması ilkesi, bir şemsiye kavram olarak düşünülebilir. Bu ilke, kendi haklarında karar vermek konusunda bağımlı olan kişiler için, bir süreci tanımlamaktadır (Kopelman, 2007:378-9). Bir başkasının adına karar veriyor olmak, kişilerin ve devletlerin sırtına önemli bir sorumluluk da yüklemektedir. Çünkü alınan kararların sonucunda, kişiler başkaları tarafından kendi adlarına alınmış kararlardan dolayı doğrudan etkilenmektedirler. Bu nedenle, karar vericiler ellerindeki bütün bilgiyi kullanmalı ve herkesçe kabul edilen ahlaki normlar içerisinde kalarak, aldıkları

kararları uygulamalıdır. Eşitlikçi kuramların kendi içinde önemli bir tartışma konusu, kararların irade dışı olup olmaması durumudur. Anderson'a (1999) göre, kişilerin kendi tercihlerinin sonucu olarak karşılaştıkları durumların yeniden bir dağıtım politikası ile değiştirilmesi, içinde bulunduğu durumu hak edenlerden diğerlerine adil olmayan bir kaynak aktarımıdır. Ancak söz konusu çocuklar olduğunda, devreye bağımlılık ve çocukların en yüce çıkarlarının korunması ilkesi girmektedir.

Bu nedenle, Dworkin'in (1981b), şans eşitliği ilkesi ve Cohen'in (1989) refah için fırsat eşitliği ilkesi daha da önemli bir hale gelmektedir. Çünkü piyasa mekanizması içerisinde fiyatlandırma, arz-talep dengesi nedeniyle refah kayıplarına neden olabilmektedir. Bu durumda da, bireyler arasında bir ayırım yapılmaksızın, piyasa mekanizması nedeniyle mağdur olanlara doğrudan bir kaynak aktarımı yapılmalıdır (Dworkin, 1981b:293). Faydacı liberal geleneğe göre ise kişiler, içinde buldukları duruma kendi tercihleri sonucunda ulaşırlar. Bu nedenle, refahı çok daha düşük olanlar için acımak dışında yapılacak hiçbir şey yoktur (Habibi, 1998:95-98; Sen, 1999:60-69). Ancak çocuk olmak, özellikle faydacı kuramların yaklaşımlarını bir bakıma çürütmektedir. Çünkü kendi aldıkları kararlar sonucunda değil, tamamen toplumun verdiği kararların sonucunda refah basamaklarının hangisinin üzerinde durdukları belirlenmektedir. Bu nedenle Rawls'ın (1971) görüşü de burada önem kazanmaktadır. Çünkü insanlar piyasa mekanizmasının işlediği bir toplumda, gelecekteki halini önceden bilemeyebilirler. Bu nedenle çocukların içinde bulunduğu durumun sorumluları olarak yetişkinler ve toplum görülebilir. Refah basamaklarının dibinde yer alanların durumunu iyileştirmeyi hedef alan sosyal politika uygulamaları, en çok gereksinim sahibi olanların refahını yükselteceğinden, durumu en iyi olanların aleyhine eşitsizlikçi

sayılabilecek bir yeniden bölüşüm, baştan merdivenin hangi basamağında yer alacağını bilmeyen herkes tarafından kabul görecektir. Bu bir bakıma sosyal politika uygulamalarının da sosyal açıdan meşruluğunun en önemli kanıtıdır (Chan, 2005; Kelly ve Rawls, 2001:15-18; Langan, 1977; Sen, 1999:77-8) .

Burada unutulmaması gereken bir başka nokta ise, çocukların en yüce çıkarlarının korunmasının sadece ailelerine bırakılamayacağıdır. Gerekliği zaman eğer aileler, çocuklarının en yüce çıkarlarını koruyamıyorsa, devletin müdahale etmesi gerekmektedir. Bütün toplumsal sözleşmelerin özünde, bu ilke vardır. Bireyler kendi haklarını başkalarından koruma yetkisi ve sorumluluğunu, kişiler üstü bir kurum olan devlete aktarırlar.

Üçüncü maddeyle birlikte, çocukların ailelerinin de çocukların yetiştirilmesi konusunda bazı özel haklara sahip olmaları gerektiği, gündeme gelmiştir. Çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ilkesine ve evrensel olarak çocuklara tanınan haklara ilişkin ilkelere uyulduktan sonra, aileler gelenekleri doğrultusunda çocuklarını yönlendirebilirler. Bu da beşinci maddenin içeriğini oluşturur.

Sözleşmenin dördüncü maddesi, hükümlerin uygulanması ya da devletin sorumluluğu ile ilgilidir. ÇHDS, devletlerin çocuğa yönelik sosyal politikalarını yönlendiren ve hükümleri uluslararası bağlayıcılığı olan, en etkili yol gösterici olma durumundadır. Biliyoruz ki çoğu zaman, yazılı olsalar bile yasalar, eğer yaptırım gücü yoksa, fazla etkili olamamaktadır. Bu sözleşmeyi kabul etmekle ülkeler, kendilerini önemli bir yükümlülük altına sokmaktadırlar. Ne var ki, sözleşme hükümlerinin uygulanması, devletlerin bu konuda göstereceği hassasiyetle doğrudan alakalıdır.

1.2.3. Yeteneklerin Geliştirilmesi Hakkı

Yeteneklerin geliştirilmesi son derece önemli olduğu için, sözleşmenin 5., 14., 28. ve 29. maddelerinde bu konu geçmektedir. Yeteneklerin geliştirilmesi ilkesi, temel gereksinimler yaklaşımının da hedeflerinin içinde yer almaktadır. Temel gereksinimler konusundaki yaklaşımların özünde bir öncelik sırası söz konusudur. Yeteneklerin geliştirilmesi, yaşamı zenginleştiren gereksinimlerin bir parçasıdır. Bu ilkenin çocuğa yönelik sosyal politika yaklaşımları açısından önemi, ÇHDS'nin öncelikli maddelerinden biri olarak kabul edilmiş olmasında kolayca görülebilir.

Bu ilkenin sosyal adaleti sağlamak konusunda oluşturulan eşitlikçi kuramlar açısından ne anlama geldiği şöyle özetlenebilir: Cohen'e (1989) göre, bireylerin sahip oldukları yetenekler, hedeflerine ulaşabilmek konusunda fırsatlara çevrilmelidir. Bireyler, fırsat eşitliği sayesinde sosyal adaletin sağlandığı bir toplumda yaşayabilirler. Kişilerin iradelerinin dışında kalan nedenlerden ötürü yeteneklerini geliştirememeleri, bir fırsat eşitsizliği doğuruyorsa, devreye devlet girmelidir. Kaynakların sadece eşit olarak dağıtılmasının üzerinde yoğunlaşmak, insani kalkınma konusunu göz ardı etmektedir. Kişilerin, yeteneklerini geliştirerek kendilerinin refahını arttıracak fırsatları değerlendirmeyi öğrenmesi, Sen (1980:217-219) için daha önemlidir. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse: Bir birey doğuştan sahip olduğu yeteneklerini eğitilmediği için geliştiremeyebilir. Bu, kişinin açıkça kendi iradesi dışında gerçekleşen bir durumdur. Çünkü her insan yeteneklerinin farkına vararak bunu geliştirmek ve kendini gerçekleştirmek ister. Böyle bir durumda irade dışılık söz konusudur ve bu nedenle fırsat eşitliğini yaratmak konusunda devreye devlet girmelidir. Ancak kişi, fırsat eşitliği ilkesi çerçevesinde, kendisine sağlanmış olan hizmetlerden bilinçli olarak kendi iradesiyle yararlanmamışsa, bu durumda yapılacak bir şey bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, çocukların yeteneklerini geliştirmeleriyle ilgili fırsatlardan yoksun olmaları, onların çocuk yaşta çalışma hayatının içine girmelerine ve ömür boyu vasıfsız kalmalarına da neden olmaktadır. Fişek'e (1992) göre, çocukların erken yaşta çalışma hayatına katılmaları, ekonomik içeriğin ön plana çıkmasıyla, kendi yeteneklerini en üst düzeyde geliştirmelerini olanaksız hale getirmektedir.

1.2.4. Yaşama Hakkı

Sözleşmenin aynı zamanda en temel insan hakkı olan altıncı maddesi, yaşama hakkı ile ilgilidir. Fişek'e (1996) göre, çocukların en temel haklarından ikisi yaşama ve gelecek kaygısından kurtulma hakkıdır. Kuşkusuz, bu konu gündeme geldiğinde, akla bazı önemli kavramlar gelmektedir. Yaşamak, bir insan için en önemli haktır. Bunun için, doğumdan sonra gerekli sağlık önlemleri alınmalı ve çocuğun gelişimi için yeterli olacak beslenme imkanları sağlanmalıdır. Ancak bu ilke tek başına, sadece çocuğun fiziksel varlığını koruma altına almaktadır. Bununla birlikte, yeteneklerini geliştirebilmesi ve beden ve ruh sağlığı yerinde bir birey olarak toplumda yerini alabilmesi de son derece önemlidir. Burada UNICEF'in her yıl yayınladığı –Dünya Çocuklarının Durumu– adlı kitapta yer alan küresel veriler, altıncı maddenin yaşama geçirilmesinde son serece önemli olmuştur⁸.

8 Bu rapora göre, 1987 yılında 14 milyon çocuk ölmüştür: yaklaşık 5 milyonu ishal kaynaklı hastalıklar nedeniyle, 1,9 milyonu kızamık nedeniyle, 0,8 milyonu tetanoz nedeniyle, 2,9 milyonu akciğer enfeksiyonları nedeniyle ve 1 milyonu da sıtma nedeniyle ölmüştür. Sadece 3 milyon çocuğun son derece basit ve ucuz yollarla kurtarılabilmesi için ishalin neden olduğu su kaybı nedeniyle öldüğü düşünüldüğünde, yaşama hakkına verilen değerin ne ölçüde önemli olduğu gözler önüne serilmektedir. UNICEF'in Temel Gereksinimler Yaklaşımı birçok sefer bazı eleştirilerin odak noktası olmuştur. Bu nedenle Birleşmiş Milletler içine eğitim ve gelir dağılımı gibi birçok farklı parametrenin girdiği 'İnsani Kalkınma' yaklaşımını gündeme getirmiş ve daha sonra da her yıl 'İnsani Kalkınma Endeksi' adı altında bir çalışma yayınlayarak ülkeleri birbiriyle karşılaştırmaya başlamıştır.

Rawls (1971)⁹, özgürlüklerin önceliğini, sosyal adalet kuramının önemli taşlarından birisi olarak sunmuştur. Yaşama hakkı, bu özgürlüklerin en önemli olanlarından birisidir. Doğuştan kazanılan haklar konusunda bütün bireyler, mutlak anlamda eşit olmalıdır. Yaşama özgürlüğü de doğuştan kazanılan ve koşullar neyi gerektirirse gerektirsin asla vazgeçilemeyecek haklar bütünüdür en önemli parçasıdır. Yaşama hakkı, temel gereksinimler yaklaşımının da bir parçasıdır (Sen, 1999; Taylor, 2003). UNICEF'in (1987) Temel Gereksinimler Yaklaşımı, her ne kadar kavramsal açıdan darlığı nedeniyle (yaşamaya devam edebilmek için gerekli olan beslenme ve sağlık gereksinimleri gibi) eleştirilse de, burada gözden kaçırılmaması gereken bazı önemli noktalar vardır. Öncelikle hastalığı nedeniyle sağlıksız olan, yeterli beslenemediği için çelimsiz olan bir çocuktan, en iyi eğitim imkanları tanınsa bile, gözünü açamayacak kadar halsizken anlatılanları öğrenmesi beklenemez. Bilgilerin insan zihnine işlenerek depolanabilmesi için bazı fizyolojik yeterliliklerin sağlanması gerekmektedir. Bakıldığı zaman eğitime katılım oranının en yüksek olduğu ülkeler, çocuk ölüm oranlarının en düşük olduğu ve doğumda yaşam beklentilerinin en yüksek olduğu ülkelerdir¹⁰.

9 Rawls, önemli ölçüde I. Kant'tan etkilenerek geliştirdiği sosyal adalet kuramında özgürlüklere büyük bir öncelik verir. Kant, insanların huzur ve mutluluk içerisinde yaşayabilmelerini eşitlik ve özgürlük ilkelerine bağlar. Hobbes, insanları yönlendiren en güçlü güdünün yaşamda kalma korkusu olduğunu ve en temel doğa yasasının insanın yaşamını güvence altına alma hakkı olduğunu söyler. Ancak bu şekilde özgürlüklerinden, yaşam korkusu olmadan faydalanabilecektir. Bakınız Langan, J.P., (1977), "Rawls, Nozick and the Search for Social Justice", *Theological Studies*, 38(2), 346-359; Taylor, R.S., (2003), "Rawls' Defense of The Priority of Liberty", *Philosophy and Public Affairs*, 31(3), 246-271.

10 Örneğin UNICEF'in 2007 verilerine göre, Afganistan, 5 yaş altı çocuk ölümleri konusunda binde 260 gibi yüksek bir sayıyla, dünyada 2. sırada yer almaktadır. Doğumda yaşam beklentisi 44 yıldır ve okullaşma oranı %60'ın altındadır. İzlanda, için 5 yaş altı ölüm oranı binde 2'nin altındadır ve okullaşma oranı %99'dur.

1.2.5. Sağlıklı Olma Hakkı

Son olarak Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de en çok paragrafa sahip olan 24.madde üzerinde duracağız. Sağlık, bir insanın yaşam kalitesini gözler önüne seren en değerli göstergelerden biridir. Sözleşmenin 6.maddesi üzerinde önceki paragraflarda ayrıntılı olarak durmuştuk. Buna göre, yaşam hakkı, bir insanın doğuştan elde ettiği ve ne sebeple olursa olsun elinden alınamayacak en önemli haktır. Çünkü, insanoğlu dünyaya yaşamak için gelir. Ancak yeterli beslenme imkanları sağlanmadan ve gerekli sağlık önlemleri alınmadan, insanın bedensel olarak gelişmesi, yeteneklerinin farkına vararak onları geliştirmesi, ruh ve akıl sağlığı yerinde bir birey olarak yaşamdan keyif alması ve kendini gerçekleştirme mümkün değildir. Bu nedenle sağlık da her doğan insan için bir gereksinmeden öteye, bir hak olmalıdır. Burada unutulmaması gereken, sağlıklı olmanın bir durum olduğudur. Sağlıklı olmak, bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan iyilik hali içinde bulunmaktır. Sağlıklı olmak diğer taraftan, yeterli beslenmeyle de doğrudan ilişkilidir. Yeterli beslenebiliyor olmanın da refah ve imkanlarla ilgili olduğu düşünülürse sağlık, birçok bağımsız değişkenden etkilenmektedir. Fişek (2001), bu çok yönlülükten hareketle, sağlıklı olmayı sosyal barışıklığın bir tutkalı olarak görmektedir.

1.3. BESLENME HAKLARI YAKLAŞIMI

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara yönelik sosyal politika açısından hem yol gösterici uluslararası bir belge, hem de kuramsal açıdan dünyada yaşayan bütün çocukların iyiliğinin ne şekilde sağlanacağını gösteren ve daha önemlisi yasal açıdan bağlayıcılığı olan bir metindir. Çocuk gibi son derece hassas bir konuda gündemi sürekli canlı tutmak ve ülkeleri bu alanda çalışmaya zorlamak bakımından Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,

uygulama ve düşünce açısından önemli bir sosyal politika aracı olma konumundadır. Bunun en önemli göstergesi 29-30 Eylül 1990 tarihinde, 71 ülkenin devlet başkanının ve 88 ülkenin bakanının, katılımıyla gerçekleşen, Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen DÇZ'dir. Bu Zirve'de, ülkelerini en üst düzeyde temsil eden devlet başkanları, 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin gereklerini yerine getirmek konusunda, söz birliği yapmışlardır. Bu Zirve'de, dünya çocuklarını en çok tehdit eden iki önemli alanda -çocuk ölümleri ve yetersiz beslenme- acil önlemler alınması, karara bağlanmıştır. Çocuğa yönelik sosyal politikalar açısından son derece önemli bir yere sahip olan yetersiz beslenme, beslenme hakları yaklaşımlarının içerisinde ele alınacaktır.

1.3.1. Beslenme Haklarının Tarihçesi

FAO 'nun (Food and Agricultural Organisation of the United Nations) Genel Yönetmeni A. Boerma (1976), eğer insanların yaşama hakkı varsa aynı zamanda beslenme hakları da olduğunu da belirtmiştir. UNICEF'in Genel Yönetmen Yardımcısı R. Jolly de, açlıktan kurtulmanın en temel insan hakkı olduğunu ve dünya'da 150 milyon çocuğun imkanlar olduğu halde ciddi beslenme yetersizliği içerisinde olduklarını belirtmiştir (Carlson ve Wardlaw, 1990:9).

Beslenme kavramının bir hak olarak gündeme gelmesinin, uzunca bir tarihi vardır. 1948 yılında ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 25.maddesi, herkesin ailesi ile birlikte sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi ve iyi bir yaşam standardı tutturabilmesi için gerekli olan yiyeceği, elde etme hakkının var olduğunu söyler. 14 Mart 1963 yılında, İnsan'ın Açlıktan Kurtulma Hakkı konusunda yapılan toplantıdan sonra yayınlanan manifesto, dünyanın bütün devletlerini, insanlığın ortak düş-

manı olan açlığa karşı mücadele etmeye çağırıyordu. Yeterli beslenmenin insanların en temel hakkı olduğunu ortaya koyan bu manifesto, aynı zamanda, tarımsal verimliliğin artırılması ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğini de dile getirmiştir (Eide, 1998:2-5). Uluslararası Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Tüzüğü (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu tüzüğün 11.maddesi, herkesin ailesi ile birlikte sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi ve iyi bir yaşam standardını tutturabilmesi için gerekli olan yiyeceği elde etme hakkının, Birleşmiş Milletlere üye olan bütün ülkeler tarafından tanınması gerektiğini ve bu hakkın doğurduğu yükümlülüklerin, üye devletler tarafından yerine getirilmesinin şart olduğunu ifade eder (Vidar, 2003:3-4)¹¹.

Binyıl Zirvesi'nde de çocukların beslenme yetersizliği konusu gündeme gelmiştir. 2000 yılı Eylül ayında toplanan Binyıl Zirvesi, açıklanan Binyıl Bildirgesi'ne zemin oluşturmuş, ardından Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ortaya çıkmıştır. BM Genel Kurulu'nun 2002 yılı Mayıs ayındaki Çocuk Özel Oturumu'nda, sonuç belgesi olarak 'Çocuklar için Uygun bir Dünya' benimsenmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nden birisi de, çocuklarda görülen beslenme yetersizliğini 2015 yılına kadar sayıca yarıya indirmektir (Svedberg, 2006:1336). Bu iki temel belge, birbirini tamamlamaktadır ve 21. yüzyılın ilk yıllarında çocukların korunmasına yönelik bir stratejiyi, Binyıl Gündemi'ni ortaya koymaktadır (UN/S-27/2, 2002).

11 Beslenme hakkının ayrıntılı tarihçesi için bakınız: Alston,P.,(1984). "International Law and the Human right to Food", P.Alston and K.Tomasevski(ed.) içinde, 9-68; Eide, A.,(1989). *Right to Adequate Food As a Human Right*, New York: United Nations Human Rights Study Series No:1

Her ne kadar uluslararası birçok belgenin içerisinde yer alsada beslenme hakkı ile ilgili anlaşmaların hükümlerinin doğrudan bir bağlayıcılığının olmayacağı şüphesi, her zaman insanın aklına gelmektedir. Devletlerin bu konudaki yükümlülükleri, açıkça dile getirilmemiştir. Bu nedenle bazı ülkeler, beslenme hakları konusunu ulusal mevzuatlarına dahil etmişler ve bu konuda bağlayıcılığı olan kanunları yürürlüğe koymuşlardır.

1.3.2. Beslenme Hakkı ve Çocukların Önceliği

Dreze ve Sen (1999), açlığın tarımsal verimlilikteki düşüklükten veya nüfus artışından çok, kaynakların ya da mahsullerin dağılımı sürecinde yaşanan adaletsizliklerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ne yiyebileceğimiz, ne çeşit bir yiyecek elde edebileceğimizle ilgilidir. Kişilerin değişik yiyeceklerden oluşan alternatif yiyecek sepetlerinden hangisini elde edebileceği, o kişinin edinilmiş/hak kazanılmış istihkakıdır. Eğer bir grup insan, kendilerine yetecek kadar yiyeceği, paylarına düşen istihkakları olarak edinemiyorsa, bu durumda aç kalacaklardır (Dreze ve Sen, 1999:9).

Bu noktadan hareketle beslenme yetersizliğine çözüm, kişilerin değişik yiyeceklerden oluşan alternatif yiyecek sepetlerinden kendilerine yetecek kadarını oluşturan istihkaklarını elde edebileceklerini arttırmaya veya eşit erişim imkanlarının sağlanmasına bağlıdır. Ancak burada sadece imkanların artırılması yeterli değildir. Sen'in görüşleri de eşitlikçi yaklaşımların birer yansıması olarak değerlendirilebilir. Sadece doğmuş olmakla kazanılmış olması gereken en önemli haklardan birisi olarak, beslenme gösterilebilir. Ve bu konuda Sen, alternatif yiyecek sepetlerinin içerisinde, kişilerin seçme hakları olması gerektiğini dile getirmiştir. Tam bu noktada Dworkin (1981a;1981b) ve Cohen (1989;2005) eşitlikçi kuramlarının merkezine buna benzer bir görüşü koymuşlardır. Kişilere en başta

kaynaklar eşit dağıtılmalıdır ancak bu eşit dağılım bile bazı koşullar altında adaleti sağlamak konusunda yetersiz kalabilir. Çünkü kişilerin, paylarına düşen eşit kaynaklardan elde ettikleri fayda veya bu eşit kaynakların sağladığı refah, bireysel tercihlerden ötürü adil bir dağılımın sağlanmış olmasını engelleyebilir. Bu durumda da Cohen (1989;2005), kişilerin iradeleri/tercihleri dışındaki sebeplerden kaynaklanan refah kayıplarından ötürü, toplum ya da devlet tarafından korunmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu iradedışı sebeplerden kaynaklanan refah kayıplarını da en aza indirebilmek için kişilerin yeteneklerini geliştirmesi konusunda öncelikle fırsat eşitliği olması gerekmektedir.

Burada bir konunun üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Aslında ortaya konulmuş olan kuramsal yaklaşımların da ortak noktalarından hareket ederek, bazı önemli sonuçlara ulaşmak mümkündür. Beslenme hakkı örneğinde olduğu gibi kişiler, kazanılmış birer hakları olarak kendi paylarına düşen alternatif besin sepetlerinden herhangi birinden faydalanabilmelidirler. Bununla birlikte, temel gereksinimler konusundaki yaklaşımların ortaya koyduğu çerçevede, gerçekten de, beslenme gibi yaşamsal bazı gereksinimlerini gideremeyen çocukların, birçok açıdan zenginleşmesi ve kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayacak yeteneklerinin geliştirilmesi mümkün olamayabilir. Bunlarla birlikte, Cohen'in (1989;2005) ortaya koyduğu şekilde, fırsat eşitliğinden faydalanarak yeteneklerini geliştirebilen bireylerin yaşadığı bir toplumda, sosyal adalet sağlamak daha kolay olabilir.

Çocukların bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini tamamlayabilmeleri ve daha sonra sahip oldukları yeteneklerini geliştirebilmeleri ve toplum içinde saygın birer kişi olarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri için, en azından ilk başta, beslenme haklarına sahip olmaları gerekmektedir. Çocukların birçok konuda sahip oldukları sorunlarının

temelinde, güçsüzlükleri ve edilgenlikleri yatmaktadır. Onları sahibi oldukları hakların toplumda herkes tarafından tanınması, onların toplumdaki güçlerini görece olarak arttıracaktır.

Beslenme, gerçekten de bütün insanlar için çok önemli bir hak. Ancak, çocukların bu konuda öncelikli olmaları gerekmektedir. Çünkü çocukların bağımlılığı, savunmasızlığı, güçsüzlüğü ve gereksinimleri, onları açlık tehdidinin merkezine yerleştirmektedir ve bunun yanı sıra çocukların açlığını, yetişkinlerde olduğu gibi onların tembelliğine, yeteneksizliğine ya da iradeleriyle almış oldukları kararların sonucu olarak onların talihsizliğine bağlamak mümkün değildir.

1.4.GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımları (temel gereksinimler, çocuk hakları ve beslenme hakları) incelenmiş ve çağdaş kuramların ışığında değerlendirilmiştir. Temel gereksinimler yaklaşımı, çocukların gereksinimlerini bir öncelik sırası belirlemek yoluyla değerlendirmektedir ve özellikle hayatta kalma, beslenme ve barınma gibi temel fizyolojik gereksinimleri ön plana koymaktadır. Ne var ki, bu yaklaşım sosyal politika uygulamalarının tek bir alanda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu alan, sadece çocukların yaşamda kalmasını sağlayabilmek için gerekli önlemlerin alınmasından daha fazlasını sun(a)maktadır. Bu yaklaşım, daha çok, var olan eşitsizlikleri verili olarak kabul etmektedir.

Bu kuramlardan, çocuklara yönelik sosyal politika uygulamalarına düşünsel açıdan ışık tutacak çok önemli sonuçlar çıkartmak mümkündür. Çocukların temel gereksinimlerini karşılayamıyor durumda olmaları, kendi iradeleriyle aldıkları kararların bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor olmaz. Çocuklar, doğaları gereği bağımlıdır. Bu, ÇHDS'nin dördüncü maddesinin de üzerinde dur-

duğu yaşamsal bir ilkedir. Çünkü çocuklar, içinde buldukları durumdan kendi aldıkları kararlar nedeniyle sorumlu tutulmamalıdır. Ancak bu konuda aileleri ya da temelinde ailelerinin de içinde bulunduğu bu eşitsiz durumdan ötürü toplum ya da devlet sorumlu tutulabilir. Kaynakların baştan eşit dağıtılmasını öngören yaklaşımlar, çocuklar söz konusu olduğunda çok daha anlamlı bir hale gelmektedir. Çünkü esas olan kaynakların başlangıçta eşit dağıtılmasıdır. Çocuğa yönelik sosyal politikaların, çocukların temel fiziksel gereksinimlerinin karşılanması noktasında yoğunlaşması, anlatılan nedenlerden ötürü, tek taraflı ve eşitsizlikleri görmezden gelen bir bakış açısı yaratmaktadır.

Çocuk hakları bildireleri ve 1989 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğa yönelik sosyal politika uygulamalarına hem uluslararası bir yasal zemin oluşturmakta hem de yol gösterici olma konumdadır. Sözleşmede yer alan yeteneklerin geliştirilmesi ilkesi, temel gereksinimler yaklaşımının da bir parçasıdır. Ancak, yaşamsal olan gereksinimlerin karşılanmasından sonra gelmektedir. Bu ilke, eşitlikçi kuramlar açısından da son derece önemlidir. Sen'e (1999) göre de, bireylerin sahip oldukları yetenekler, hedeflerine ulaşabilmek konusunda fırsatlara çevrilmelidir. Bireyler, fırsat eşitliği sayesinde sosyal adaletin sağlandığı bir toplumda yaşayabilirler. Kişilerin iradelerinin dışında kalan sebeplerden ötürü yeteneklerini geliştirememeleri bir fırsat eşitsizliği doğuruyorsa, devreye refah eşitliğini sağlamak üzere devlet girmelidir. Özgürlükçü kuramlar açısından da yaşama hakkının önemli bir önceliği söz konusudur. Özgürlüğün önceliği ilkesi ile Rawls (1971), kişilerin asla ellerinden alınmayacak ve pazarlığı söz konusu edilemeyecek hakları olduğunu söyler.

Beslenme hakları da bu çerçevede diğer yaklaşımlarla bir ölçüde birlikte gelişmiştir. Açlık, yok-

sulluğun doğrudan bir yansıması olarak da düşünülebilir. Dreze ve Sen (1999), açlığın tarımsal verimlilikteki düşüklükten veya nüfus artışından çok, kaynakların ya da mahsullerin dağılımı sürecinde yaşanan adaletsizliklerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ne yiyebileceğimiz, ne çeşit bir yiyecek elde edebileceğimizle ilgilidir. Beslenme hakkı, yaşamsal açıdan en büyük önceliğe sahip olan haktır. Beslenme yetersizliği olan bir çocuğun, yeteneklerini geliştirerek yaşamını zenginleştirecek diğer gereksinimlerini karşılayabilmesi oldukça zor görünmektedir.

Bu çalışmada öne çıkardığımız eşitlikçi kuramlar, kaynakların eşit dağıtımı, refah için fırsat eşitliği ve yeteneklerin geliştirilmesi ilkelerini ön plana çıkartmaktadır. Çocukların bağımlı oldukları ve doğuştan toplumdaki diğer bütün çocuklarla eşit haklara sahip oldukları unutulmamalıdır. Bu konuda, toplumsal bir uzlaşma gerekmektedir. Herkesin bu yönde alınacak eşitlikçi dağıtım uygulamalarını benimsemesi için, Rawls'ın (1971) ortaya koyduğu cehalet perdesi (önceden hangi refah düzeyine sahip olunacağını bilinememesi) kavramı, toplumlara önemli bir yol gösterici olma niteliğindedir. Çünkü hiç kimse yaşamın ileride kendisine ve çocuklarına ne getireceği konusunda önceden kesin bir bilgi sahibi olamaz. Eşitlik temelinde gerçekleşmeyen dağılımların sonucunda bireyler ve elbette çocuklar, kendilerini refah basamaklarının en altında bulabilirler. Çocukluktan bu basamakların en altında yer alıyor olmanın getirdiği fırsat eşitsizlikleri ise, tehlikeli bir biçimde yaşam boyu süreklilik arz edebilir. Bu nedenlerle bütün kaynaklar, hakketmenin temeline doğuştan eşitlik ilkesi yerleştirilerek dağıtılmalıdır.

Bu çalışmanın amacı daha önce de belirtildiği gibi çocuğa yönelik çağdaş sosyal politika yaklaşımlarını kuramsal bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Bu nedenle gerek ülkemizde gerekse diğer

ülkelerde görülen uygulamalara yer verilmemiştir. Bu aynı zamanda çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Çağdaş sosyal politika yaklaşımları, bu yaklaşımlara yön verdiği düşünülen kuramlar ışığında tarihsel, felsefi ve siyasal açıdan ele alınmıştır. Bu çalışmada çocuğa yönelik sosyal politika konusuna, yazında bulunmadığı görülen kuramsal bir

bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın yazına en önemli katkısı, çocukluk ve sosyal politika kavramlarının kuramsal açıdan birlikte ele alınmasıdır. Bundan sonraki çalışmalarda gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerdeki uygulamalar, bu çalışmada ortaya konulan kavramsal ve kuramsal çerçeveye ışığında değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Anderson, E.S., (1999), "Against Luck Egalitarianism: What is the Point of Equality", *Ethics* 109, 287-337.

Aries, P., (1962), *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, New York: Knopf, Vintage Books.

Arneson, R., (2005), "Cracked Foundations of Liberal Equality", J.Burley (ed.) içinde, *Ronald Dworkin and His Critic*, Oxford: Basil Blackwell, 79-98.

Boucher, D., Kelly, P (ed.), (1998), *Social Justice from Hume to Walzer*, New York: Routledge.

Burley, J.(ed.), (2005), *Ronald Dworkin and His Critic*, Oxford: Basil Blackwell.

Carlson, A., Wardlaw, T. M., (1990), *A Global, Regional and Country Assessment of Child Malnutrition*, New York: UNICEF Publications

Chan, M.H., (2005), "Rawls' Theory of Justice: A Naturalistic Evaluation", *Journal of Medicine and Philosophy*, 30(5), 449-465.

Cohen, A.G., (1989), "On The Currency of Egalitarian Justice", *Ethics*, 99, 906-44.

Cunningham C.H., Wakefield, A.J., (1975), "An Empirical Comparison of Maslow's and Murray's Needs Systems", *Journal of Personality Assessment*, 39(6), 594-96.

Cunningham, H., (1995), *Children and Childhood In Western Societies Since 1500*, New York: Longman Publishing.

DeMause, L.B., (1974), *The History of Childhood*, London: Souvenir Press.

- Detrick, S., Doek, J., Cantwell, N., (1992), *The United Nations Convention on the Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Preparatoires"*, London-Boston-Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Dworkin, R.M., (1981a), "What's Equality? Part 1: Equality of Welfare", *Philosophy and Public Affairs*, 10(3), 185-246.
- Dworkin, R.M., (1981b), "What's Equality? Part 2: Equality of Resources", *Philosophy and Public Affairs*, 10(4), 283-345.
- Eide, A., (1989), *Right to Adequate Food As a Human Right*, New York: United Nations Human Rights Study Series, No:1.
- Fesbach, N.D., Fesbach, S., (1978), "Toward an Historical, Social and Developmental Perspective on Children's Rights", *Journal of Social Issues*, 34(2), 1-7.
- Fişek, A.G., (1992), "Ülkenin Geleceğine İpotek: Çocuk Emeği", *Petrol İş 1992 Yıllığı*, 481- 494
- Fişek, A.G., (1996), *Yoksullukla Savaş, Çalışma Ortamı Dergisi*, 24, 9-12.
- Fişek, A.G., (2001), "Sosyal Barışıklığın Tutkalı: Sağlık", *Yeni Türkiye Dergisi Sağlık Özel Sayısı*, 312-320.
- Freeman, M., (2000), "The Future of Children's Rights", *Children and Society*, 14, 277-293.
- Habibi, D., (1998), "J.S.Mill's Revisionist Utilitarianism", *British Journal for The History of Philosophy*, 6(1), 89-115.
- Katchadourian, H., (1985), "Toward a Foundation for Human Rights", *International Philosophical Review*, 18(2), 219-239.
- Kelly, E., Rawls, J., (2001), *Justice As Fairness: A Restatement*, Cambridge-Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Kopelman, L.M., (2007), "Using the Best Interest Standard to Decide Whether to Test Children for Untreatable, Late-Onset Genetic Diseases", *Journal of Medicine and Philosophy*, 32, 375-394.
- Langan, J.P., (1977), "Rawls, Nozick and The Search for Social Justice", *Theological Studies* 38(2), 346-359.
- Lauchli, M.U., (1994), "What Distributive Justice- The Legal Theories of Rawls and Nozick", *Tilburg Foreign Law Review*, Vol.4, 169-205.
- MacLennan, E., (1993), "Çalışma Hayatında Çocuk Hakları", B.Franklin (Der.) içinde, *Çocuk Hakları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 142-163.
- Mathes, E.W., (1981), "Maslow's Hierarchy of Needs As a Guide for Living", *Journal of Humanistic Psychology*, 21, 69-72.
- McClelland, J.S., (1996), *A History of Western Political Thought*, New York:Routledge.
- Meehl, P.E., (1992), "Needs (Murray, 1938) and State-Variables (Skinner, 1938)", *Psychological Reports*, 70(2), 407-50.
- Moyet, L.J., (2003), "Maslow's Hierarchy of Needs Revisited", *Nursing Forum*, 38(2), 3-4.
- Murray, H.A., (1938), *Explorations in Personality, A Clinical and Experimental Study of Fifty Men of College Age*, NewYork: Oxford University Press.
- Nozick, R., (2004), "An Entitlement Theory", M. Clayton;A.Williams (ed.) içinde, 85-110.
- Pojman, L., (1997), "The Nature and Value of Equality", L. Pojman; R. Westmoreland (ed.) içinde, *Equality: Selected Readings*, New York: Oxford University Press, 1-17.
- Pojman, R., Westmoreland, R(ed.), (1997), *Equality: Selected Readings*, New York: Oxford University Press.

- Rawls, J., (1971), *A Theory of Justice*, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Riley, J., (1998), "Mill on Justice", D. Boucher and P. Kelly (Eds.) içinde, *Social Justice from Hume to Walzer*, New York: Routledge, 45-67.
- Russell, B., (1999), *History of Western Philosophy*, Second Edition Reprinted, New York: Routledge.
- Sen, A.K., (1980), "Equality of What", S. McMurrin(ed.) içinde, 198-220.
- Sen, A.K., (1997), *On Economic Inequality*, New York: Oxford University Press.
- Sen, A.K., (1999), *Development As Freedom*, New York: Oxford University Press.
- Shenton, R.W., (2007), *Doctrines of Development*, London: Taylor and Francis.
- Shorter, E., (1976), *The Making of The Modern Family*, London: Clerandon Press.
- Taylor, R.S., (2003), "Rawls Defense of The Priority of Liberty", *Philosophy and Public Affairs*, 31(3), 246-271.
- Triplet, R.G., (1992), "Henry A. Murray The Making of a Psychologist?", *The American Psychologist*, 47 (2), 299-307.
- UNCHR (2007), *Legislative History of The Convention on The Rights of The Child*, Geneva.
- UNICEF (1987), *Children's Rights: A Question of Obligations*, New York and Geneva: UNICEF Publications.
- UNICEF (1989), *Questions and Answers in The Convention on The Rights Child*, New York-Geneva: Centre for Human Rights.
- Vidar, M., (2003), *The Right to Food in International Law*, Rome: FAO.

Doğal Gebelikler ile İnfertilite Tedavisi Sonucu Oluşan Gebeliklerde Psiko-Sosyal Bakım Gereksinimleri

Uzm. Hem. Hacer ATAMAN*

Prof. Dr. Hediye ARSLAN**

Öz

Amaç: İnfertilite tedavisi sonucu oluşan gebelikler ile doğal olarak deneyimlenen gebeliklerde psiko-sosyal bakım gereksinimlerinin farklarını belirlemek.

Materyal ve Metod: Çalışma, İstanbul'da özel bir hastanede Aralık 2005-Haziran 2006 arasında verileri toplanarak gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubunu anne fetus sağlığı merkezine başvuran, gebeliğine infertilite tedavisiyle sahip olanlar ile gebeliğini doğal olarak deneyimleyenlerden olasılıksız örnekleme yöntemiyle seçilen, çalışmaya katılmaya gönüllü, 18 yaşın üzerindeki, evli, okuma-yazma bilen, ciddi bir hastalığı olmayan ve buna yönelik tedavi görmeyen 100 gebe oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında anket formu, Kısa Semptom Envanteri ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği kullanılmış, analizlerinde Ki-Kare, Fisher Kesin-Ki Kare, Student-t, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve One Way Anova Testleri'nden yararlanılmıştır.

Bulgular: Olgular yaş, eş yaşı ve evlilik süreleri açısından incelendiklerinde ortalama değerlerin infertil grupta daha yüksek olduğu yönünde anlamlı ilişki saptanmış, doğum yerleri, yaşadıkları yerler, eğitim, çalışma, sosyal destek, eşlerinin çalışma durumları, evlilik özellikleri, menstrual sikluslarına ait özellikler, kadın hastalığı yaşama durumları ile ilgili farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Sonuç: İnfertilite tedavisiyle oluşan gebelikler ile normal gebelikler psiko-sosyal etkileri açısından karşılaştırıldığında gebeliğin gebe için ifade ettiği anlam ve gebeliğin eşi etkilemesi yönünden istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. İnfertil ve fertil gruba ait Kısa Semptom Envanteri ile Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği puanları benzer bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnfertilite, doğal gebelik, psiko-sosyal bakım gereksinimi.

Abstract

Psycho-social Care Needs in Pregnancies Experienced Naturally and Pregnancies with as a Result of Infertility Treatment

Objective: To determine the differences of psycho-social care needs between pregnancies with infertility treatment and naturally experienced pregnancies.

Materials and Methods: The study was implemented between December 2005- June 2006 in a private hospital in İstanbul. Sample group consists of 100 pregnant women applied to mother-fetus healthcare and are chosen by unprobability sample method. The group who became pregnant with infertility treatment and the group who experienced pregnancy naturally accepted to be volunteers. Who are over 18 age, married, literate, and have no serious disease or treatment. While gathering the necessary data, a questionnaire form, The Short Symptoms Inventory, Rosenberg Self-Respect Scale were are used. In the analysis, Chi-Square, Fisher Exact-Chi Square, Student-t, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis and One Way Anova Tests were are used.

Results: When the phenomena is examined in terms of age, husband age and marriage duration, the average values were higher statistically in infertile group compared to fertile group. The differences according to birth places, where they live, education, occupation, the husbands' educational status, social support, marriage characteristics, menstrual cycle properties, having diseases related to gynecology were not statistically reasonable significant between the two groups.

Conclusions: When compared the psycho-social effects between pregnancies with infertility treatment and normal pregnancies, there is statistically significant difference what pregnancy means for pregnant and how pregnancy influences husband. The Short Symptoms Inventory, Rosenberg Self Respect Scale median scores between the infertile and fertile group were found similar.

Key Words : Infertility, natural pregnancy, psycho-social caring needs.

(*) Acıbadem Sağlık Grubu.

(**) Maltepe Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu.

GİRİŞ

Antik çağda, üretim ilişkilerinin köleliğin ortaya çıkmasına neden olan evrelerinde, zamanın yaşam biçimi ve üretim ilişkileri içinde birey sayılma hakkını kaybeden kadının insan sayılma mücadelesi günümüze kadar sürüp gitmektedir (Salaçın 2003).

Günümüzde iyi bilinen bilimsel bir gerçek, kadının toplumsal statüsü ile sağlığı arasında doğrusal kesin bir ilişkinin olmasıdır. Kadının toplumsal konumunu belirleyen temel faktörler, eğitimi, çalışması ve sosyal güvencesinin olmasıdır. Kadın eğitimi ve ekonomik özgürlüğünün sınırlı olduğu gelişmekte olan toplumlarda, toplumsal konumunu yükseltmek için doğurganlığını kullanmaktadır. Bu toplumlarda kadın çocuk sahibi oldukça daha kabul ve saygı görmektedir (Akin, Aslan 1998, Taşkın 2002).

Çiftlerin %8-12'si yani 50-80 milyon kişi yaşamlarının bir döneminde bir tip fertilité sorunu yaşarlar. İnfertilite hiçbir kontraseptif yöntem kullanılmamasına ve düzenli koitusa karşın bir yıl içinde gebeliğin gerçekleşmemesi durumudur. İnfertiliteye psikolojik reaksiyonun cinsiyetle ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda kadınların eşlerine oranla daha yüksek derecede anksiyete, depresyon ve özgüven kaybı yaşadıkları gösterilmiştir (Özdemir 2006).

İnfertil kadınlar fertil kadınlara kıyasla daha fazla emosyonel bozukluk gösterirler ve daha fazla nörotiklerdir; yapılan tetkik ve tedavilerin kadınlarda anksiyete ve davranış bozukluğuna yol açtığı söylenmektedir. İnfertilitenin sosyal yükünü kadınlar daha çok çekmektedirler. İnfertil bireyler çevrenin kontrolü altında olan bir yaşantı sürdürdüklerine inanmaktadır (Şirin 2001).

İnfertilite kadının ve erkeğin emosyonel durumunu etkilediği gibi ilişkilerini de etkileyen bir durumdur. Tedaviye başlayan çiftler için, tedavi sonucunda tek amaç vardır; gebeliğe ve bir bebeğe sahip olmaktır (Kaya 2005).

Her gebelik sağlıklı kadınlar için bile risk yaratır. Fertilizasyondan hemen sonra başlayıp, gebelik süresince kadınlarda anatomik, fizyolojik ve biyokimyevi değişiklikler oluşur ve bunlar gebelikte karşılaşılabilecek sorunların tedavisinde bilinmesi elzem olan konulardır. Gebe bir kadında neyin normal neyin normal dışı olduğunu anlayabilmek için öncelikle bu değişikliklerin yeterince anlaşılması gerekir (Fenkci 2006, Yücel 2001, Taşpınar ve ark. 2001)

Çalışmamızın amacı infertilite tedavi süreci yaşayarak gerçekleşen gebelikler ile doğal olarak deneyimlenen gebelikler arasındaki psiko-sosyal farkları ortaya çıkarmak, infertil çiftlerin bu süreci en sağlıklı şekilde geçirmelerini sağlamaya yönelik danışmanlık gereksinimlerini belirleyerek, ulaşılabilecek sonuçların üremeye yardımcı merkezlerde anahtar rol olan danışmanlıkta kullanılmasını sağlamaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma, İstanbul'da özel bir hastanede 01.12.2005 – 30.06.2006 tarihleri arasında karşılaştırmalı tanımlayıcı olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini, hastanenin anne fetus sağlığı merkezine bu tarihler arasında antenatal izlem amacıyla gelen; yardımcı üreme teknikleri ile gebelik yaşayan kadınlar (50 gebe) ile fertil olan ve doğal olarak gebelik yaşayan kadınlar (50 gebe) oluşturmuştur. Örneklem grubu ise, 18 yaşın üzerinde olma, evli olma, okuma-yazma bilme, yardımcı üreme tekniklerinden biriyle gebe kalmış

olma/gebelik için herhangi bir tedavi görmeden doğal olarak gebe kalma, ciddi bir hastalığın olması ve buna yönelik tedavi görmeme kriterlerini sağlayanlardan oluşmuştur. Çalışmanın yapıldığı tarihlerde merkeze gelen ve çalışmaya katılmayı gönüllü kabul edenler olasılıksız örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

Verilerin toplanması amacı ile kullanılan araçlar, araştırmacının oluşturduğu anket formu, Kısa Semptom Envanteri (KSE) ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği'dir.

Anket formu, 27 sorudan oluşmaktadır, ilk 21 soru her iki grubun, son 6 soru ise yalnız infertil grubun cevaplandırması amacıyla hazırlanmıştır. KSE, 53 maddelik kendini değerlendirme türü bir envanterdir, Türkçe'ye uyarlaması Şahin ve Durak tarafından yapılmıştır. KSE'nin, Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan çalışmada elde edilen faktör alt ölçeklerinin "Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları" 0.71 (somatizasyon) - 0.85 (depresyon) arasında değişmektedir. Derogatis (1992) yaptığı çalışmalar sonucunda KSE'nin alt ölçekleri için elde edilen "Cronbach Alfa İç Tutar-

lılık Katsayıları"nın 0.71 ile 0.85 arasında değiştiğini belirtmiştir, çalışmamızda ise 0.90 olduğu saptanmıştır. Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği, 10 maddeden oluşmaktadır, ölçeğin Türk toplumuna uyarlamasını Çuhadaroğlu (1986) yapmıştır. Çalışmamızda Kuder- Richardson 20 değerinin 0.70 olduğu saptanmıştır. Olgular KSE ile depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostile durumları bakımından değerlendirilirken benlik saygıları yönünden değerlendirmek için ise Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği kullanılmıştır (Şahin ve ark. 2002, Duman ve ark. 2004, Kışlak, Çavuşoğlu 2006).

Çalışmaya, kurumun hemşirelik hizmetleri direktörlüğünden yazılı izin alınarak başlanmış, veriler araştırmacı tarafından gebelere araştırmanın amacı açıklanıp, bilgilendirilmiş onam formu doldurulduktan sonra yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Verilerin analizlerinde; Ki-Kare Test, Fisher Kesin Ki-Kare Test, Student-t Test, Mann-Whitney U Test, Kruskal – Wallis Test, One Way Anova Test kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: İnfertilite Tedavisi Gören Grup ile Fertil Grubun Yaş, Eş Yaşı ve Evlilik Süreleri (N=100)

ÖZELLİKLER	GRUP	n	\bar{X}	SD	MEDYAN	MİNİMUM	MAKSİMUM	t*, z**	P
Yaş	İnfertil grup	50	32.98	4.23	33	23	45	t=4.18	0.01
	Fertil grup	50	29.48	4.15	29	19	39		
Eşin Yaşı	İnfertil grup	50	34.78	4.23	35	25	53	t=2.91	0.04
	Fertil grup	50	32.46	3.70	29	19	39		
Evlilik Süresi	İnfertil grup	50	6.39	2.74	6	1.5	16	z=3.37	0.01
	Fertil grup	50	4.57	3.23	4	1	17		

*Student-t Test, **Mann Whitney U Test

Tablo 1’de infertilite tedavisi gören grup ile fertil grubun yaş, eş yaşı ve evlilik sürelerinin dağılımları incelendiğinde; infertil grupta ortalama değerlerin fertil gruba göre daha fazla olduğu görülmüş ve bu farklılıklar anlamlı bulunmuştur.

Olgularımızdan infertil grubun %82’sinin, fertil grubun %74’ünün ilde yaşadıkları; infertil grubun %20’sinin ortaöğretim, %72’sinin yükseköğretim; eşlerinin %18’inin ortaöğretim, %72’sinin yükseköğretim; fertil grubun %22’sinin ortaöğretim, %66’sının yükseköğretim; eşlerinin %24’ünün ortaöğretim, %66’sının yükseköğretim seviyesinde eğitime sahip oldukları saptanmıştır.

Araştırma kapsamındaki her iki grubun da büyük bir çoğunluğunun çalışan (infertil grup %72,

fertil grup %72) ve sosyal desteği olan bireylerden (infertil grup %84, fertil grup %86) oluştuğu; tamamına yakınının anlaşarak evlendikleri, ilk evlilikleri olduğu ve evliliklerinde şiddet yaşamadıkları saptanmıştır.

Çalışmamızdaki infertil grubun %84’ünün menstrual sikluslarının düzenli olduğu, %70’inin menstruasyon döneminde herhangi bir problem yaşamadıkları; fertil grubun %84’ünün menstrual sikluslarının düzenli olduğu, %72’sinin menstruasyon döneminde herhangi bir problem yaşamadıkları saptanmış olup; infertil grubun %82’si, fertil grubun %86’si herhangi bir kadın hastalığı yaşamamıştır.

Tablo 2: İnfertilite Tedavisi Sonucu Oluşan Gebelikler ile Normal Gebeliklerin Psiko-Sosyal Etkileri

PSİKO-SOSYAL ETKİLER	İNFERTİL GRUP		FERTİL GRUP		x ²	P*
	n	%	n	%		
Gebeliğin Gebe İçin Anlamı						
Mutluluk, Sevinç	23	46.0	33	66.0	13.17	0.04
Çocuk Sahibi Olmak	7	14.0	3	6.0		
Annelik Duygusu-Anne Olmak	4	8.0	9	18.0		
Çok Güzel, Hoş Bir Duygu	3	6.0	2	4.0		
Müthiş, Mükemmel Bir Duygu	6	12.0	0	0		
Hayatın Anlamı	4	8.0	2	4.0		
Mucize	3	6.0	1	2.0		
TOPLAM	50	100.0	50	100.0		
Gebeliğin Eşi Etkileme Durumu						
Mutlu Oldu	22	44.0	38	76.0	11.53	0.012
Olumlu, Pozitif	18	36.0	9	18.0		
Çok Sevindi	8	16.0	3	6.0		
İyi	2	4.0	0	0		
TOPLAM	50	100.0	50	100.0		
Gebeliğin Aile Büyükleri-Çevreyi Etkileme Durumu						
Çok Mutlu Oldular	28	56.0	38	76.0	4.87	0.08
Çok Sevindiler	8	16.0	3	6.0		
Olumlu, Pozitif	14	28.0	9	18.0		
TOPLAM	50	100.0	50	100.0		

Tablo 2’de infertilite tedavisi sonucu oluşan gebelikler ile normal gebeliklerin psiko-sosyal etkilerini araştırmak üzere olgulardan açık uçlu sorular ile elde edilen veriler incelendiğinde; gebeliğin gebe için ifade ettiği anlam ve gebeliğin eşi etkileme durumu yönünden istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0.05).

Olgularımız kullandıkları aile planlaması yöntemleri açısından incelendiklerinde; infertil gruptakilerin %48’i, fertil gruptakilerin %44’ü herhangi

bir yöntem kullanmadıklarını belirtmişlerdir. İnfertil grubun yöntem kullanım süresi ortalama 3.1 ± 2.5 yıl iken, fertil grubun ise 3.5 ± 3.4 yıl olduğu saptanmıştır.

Olgularımız sigara/alkol kullanımları açısından incelendiklerinde; infertil gruptakilerin %14’ü sigara kullandıklarını, %46’sı eşlerinin kullandığını; fertil gruptakilerin ise %12’si sigara kullandığını, %40’i eşinin kullandığını belirtmiştir. İnfertil gruptakilerin %8’i alkol kullandıklarını, %20’si eşlerinin kullandı-

ğını; fertil gruptakilerin ise %8'i alkol kullandığını, %28'i eşinin kullandığını belirtmişlerdir.

İnfertilite tedavisi gören grubun infertilite süreleri ortalama 3.51 yıl, tedavi görme süreleri ise 1.46 yıl olarak saptanmış olup; grubun %96'sının tedavi-

ler ile ilgili bilgisinin olduğu görülmüştür. Toplanan verilerden infertilite nedenin; %24 oranda kadın kaynaklı, %20 oranda erkek kaynaklı, %16 oranda hem kadın hem de erkek kaynaklı ve %40 oranda nedeninin bilinmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3: İnfertil ve Fertil Gruba Ait KSE ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği Puan Sonuçlarının Dağılımı

KSE ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği	İNFERTİL GRUP					FERTİL GRUP					Z*	P*
	Medyan	Minimum	Maksimum	X	SD	Medyan	Minimum	Maksimum	X	SD		
Depresyon	7	0	28	7.70	5.96	7	1	26	8.44	6.18	0.61	0.54
Anksiyete	6	0	21	6.66	4.42	5	0	29	6.48	6.30	1.04	0.30
Olumsuz Benlik	3	0	4	3.70	3.33	3	0	17	3.94	3.64	0.14	0.89
Somatizasyon	5	0	11	4.96	2.73	4.5	0	17	5.60	4.29	0.01	0.99
Hostilite	3	0	12	3.66	2.92	4	0	10	4.14	2.61	1.21	0.23
Toplam KSE	27	2	79	26.28	16.18	27	3	79	28.60	18.83	0.33	0.74
Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği	27	19	30	26.96	2.49	18	20	30	27.18	2.69	0.59	0.56

*Mann Whitney U Test

Tablo 3'te görüldüğü gibi gruplar arasında KSE ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği ortanca puanlarının farklılıkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Çalışmamızda fertil grupta eş yaşı ile Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği arasında pozitif yönlü zayıf ilişki anlamlı bulunmuştur ($p=0.03$, $r_s=0.3$).

Doğum yerleri, eğitim, çalışma, sosyal destek, menstrual düzen ve menstruasyon ile ilgili problem yaşama durumlarına göre tüm grupta KSE alt ölçekleri ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği puanları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$).

Yaşanılan yerlere göre tüm grupta somatizasyon alt ölçeği haricinde KSE'nin diğer alt ölçek puanları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$). Yaşanılan yerlere göre tüm grupta somatizasyon alt ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği puanları il merkezinde yaşayanlarda yüksek bulunmuştur.

Evlilik şekline göre tüm grupta olumsuz benlik haricinde KSE alt ölçekleri ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği puanları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$). Görücü usulü-isteyerek evlenenlerde olumsuz benlik puanları yüksek bulunmuştur.

TARTIŞMA

Çalışmamız kapsamındaki olgulardan infertil grubun yaş ortalamasının 32.98 ± 4.23 , fertil grubun ise 29.48 ± 4.15 olduğu görüldü. Dalaner ve Şirin'in (2003) çalışmasında infertil kadınların yaş ortalaması 30.77 ± 4.59 olarak belirlenmiştir, sonuçlar çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması (TNSA) 2008 sonuçları, doğurganlığın yaş örüntüsünde ilk kez görülen önemli bir değişime dikkat çekmektedir. Daha önceki tüm demografik araştırmalarda en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı 20-24 yaş grubunda gözlenirken, TNSA-2008'de en yüksek yaşa özel doğurganlık hızının 25-29 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de doğurganlığın yaş örüntüsünün de, kadınların evliliklerini geciktirmeleri, doğurganlıklarını ileri yaşlara ertelemeleri nedeniyle, değiştiğini göstermektedir (TNSA-2008).

Olgularımızdan infertil grubun eş yaşı ortalaması 34.78 ± 4.23 , fertil grubun 32.46 ± 3.70 olarak saptandı. Bulgularımızdan infertil gruptaki kadınların ve eşlerinin yaş ortalamalarının fertil gruptaki kadınların ve eşlerinin yaş ortalamalarından daha fazla olduğuna varılmıştır.

Çalışmamıza katılan olguların evlilik süreleri infertil grupta ortalama 6.39 ± 2.74 yıl, fertil grupta 4.57 ± 3.23 yıl olarak bulundu. Çalışmamızın bulgularına göre infertil çiftlerin evlilik sürelerinin, fertil çiftlerin evlilik sürelerine göre daha fazla olduğunu gösteren istatistiksel anlamlılık bulunmaktadır.

Çalışmamızın her iki grubundaki bireylerin büyük çoğunluğunun %72'sinin ilde doğdukları ve yine büyük çoğunluğunun ilde yaşadıkları (infertil grup %82, fertil grup %74) görüldü. TNSA 2003'te evlenmiş kadınların %71.2'sinin kentsel alanlarda yaşadığı belirtilmiştir (TNSA-2003).

Her iki gruptaki kadınlar ve eşleri eğitim durumları açısından karşılaştırıldığında gruplar arasında eğitim durumları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Kadınların eğitim düzeyine göre dağılımı, Türkiye'de yakın zamanda üreme ve sağlık davranışında yaşanan önemli değişimlere ilişkin ipuçları veren özellikler göstermektedir. TNSA-2008, TNSA-2003 ve TNSA-1993 bulguları karşılaştırıldığında, günümüzde doğurganlık çağında olan kadınların eğitim düzeylerinin giderek arttığı fark edilmektedir. TNSA-2008 sonuçlarına göre her beş kadından biri (%21) en az lise mezunudur. Eğitim düzeyinin artmasıyla toplam doğurganlık hızı düşmektedir. Eğitimi olmayan kadınlarda toplam doğurganlık hızı 2.65 iken, lise veya üzeri eğitimi olan kadınlarda 1.53 düzeyindedir (TNSA-2003, TNSA-2008).

Gebelik her kadın için kriz durumu oluştururken bunun üstesinden gelmesi kadının yaşı, sosyal statüsü, algıladığı sosyal destekle yakından ilişkilidir. Olgularımız ve eşleri çalışma ve sosyal destek durumları açılarından incelendiğinde önemli bir oranının kendilerinin ve eşlerinin de çalıştıkları aynı zamanda sosyal desteklerinin de bulunduğu

saptandı. Çalışma hayatının da sosyal destek ağını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. TNSA-2003'te görüşme tarihinden önceki 12 aylık süre içerisinde kadınların %42'sinin çalışmış olduğu saptanmış ve bu kadınların çoğunluğunun (%27) araştırma sırasında da çalıştığı bulunmuştur. TNSA-2008'de kadınların %31'inin araştırma sırasında çalışmakta olduğu saptanmıştır. Ekonomik durum da psiko-sosyal sorunları etkileyebilmektedir. Çalışmamızdaki tüm vakalardan yalnız bir kişinin eşinin çalışmadığı görüldü. Şirin'in belirttiği gibi Güçsavaş da 60 hasta üzerinde yaptığı çalışmada vakaların eşlerinin tümünün çalıştığını bildirmiştir (Dülgerler ve ark. 2005, TNSA-2003, TNSA-2008, Şirin 2001).

Çalışma kapsamındaki gebeler evlilik özellikleri yönünden incelendiğinde ancak vakaların büyük çoğunluğunun tanışıp anlaşarak evlendikleri, ilk evlilikleri olduğu ve evliliklerinde şiddet yaşamadıkları saptandı. Şirin'in (2001) 85 hasta üzerinde yaptığı çalışmada da vakaların %97.6'sının ilk evliliği olduğu bulunmuştur. Olguların büyük çoğunluğunun eşiyile isteyerek evlenmesi Arslan ve arkadaşlarının (2001) 2000'de İstanbul'da yaptıkları çalışmanın sonuçlarıyla (56 çiftin %80.4'ü tanışarak evlenmeye karar vermiştir) benzerlik göstermektedir.

Çalışmamızdaki vakalar menstrual siklus özellikleri yönünden incelendiğinde her iki gruptaki kadınların da %84'ünün sikluslarının düzenli olduğu ve büyük çoğunluğunun menstrual bir problem yaşamadıkları saptandı. Yaşanılan menstrual problemin her iki grupta da %24 oranıyla ağrı olarak belirtildiği görüldü.

Vakalarımız kadın hastalığı yaşama durumları açısından incelendiklerinde, infertil grupta %82 ve fertil grupta %86 oranıyla bir kadın hastalığı ya-

şamadıklarını bildirmişlerdir. Malhan ve arkadaşlarının (2004) çalışmasındaki vakaların da %74.7'si daha önce herhangi bir jinekolojik hastalık tanısı almamıştır.

Olgular gebeliklerinin psiko-sosyal etkileri yönünden incelenirken, gebeliğin kendileri için ifade ettiği anlam ve eşlerini etkilemesi yönünden anlamlı fark yarattığı saptanmıştır ($p<0.05$).

Olgularımızın aile planlaması yöntemi kullanma durumları incelendiğinde infertil gruptakilerin %48'inin, fertil gruptakilerin %44'ünün bir yöntem kullanmadıkları görüldü. Olgular ve eşleri sigara/alkol kullanma durumları yönünden incelendiklerinde infertil gruptakilerin %14'ü, eşlerinin %46'sı ve fertil gruptakilerin %12'si ile eşlerinin %40'ının sigara; ayrıca infertil gruptakilerin %8'inin eşlerinin %20'sinin ve fertil gruptakilerin ise %8'inin eşlerinin de %28'inin alkol kullandıkları saptandı. Üreme çağındaki kadınlarda günlük içilen sigara miktarı ve sigara içme süresi doğurganlığı ve üreme yeteneğini doğrudan etkileyebilmektedir. Sigara içen kadınlarda infertilite görülme oranı, içmeyenlere oranla on kat daha fazladır. Kadınların %13'ünde infertiliteye sigara içiminin neden olmaktadır (Terzioğlu ve ark. 2008).

Çalışmamızın infertil grubundaki vakaların ortalama infertilite süreleri 3.51 yıl ve tedavi görme süreleri ise 1.46 yıl olarak saptandı. İnfertil gruptaki vakaların infertiliteye ait bilgi durumu incelendiğinde, %96'sının infertilite ile ilgili bilgisinin olduğu, %4'ünün bilgisinin yetersiz olduğu saptandı. Bu durum çalışmamızın özel hastanede yapılmasından ve vakalarımızın önemli bir bölümünün lisans/lisansüstü eğitimde olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda kadınlarda infertilite nedeni %24 oranında kadına bağlı, %20 oranında erkeğe, %16 oranında hem kadına hem erkeğe, %40 oranında ise nedeni belirsiz olarak saptanmıştır. Gezginç ve arkadaşları (2004) çalışmalarında infertilite nedeni olarak 1. gruptaki vakaların %76'sında kadın faktörü (bunların %44'ünde n=11 açıklanamayan infertilite), %24'ünde erkek faktörü; 2. gruptaki vakaların %48'inde kadın faktörü (bunların %32'sinde n=8 açıklanamayan infertilite) ve %52'sinde erkek faktörünün olduğunu saptamışlardır. Çocuk sahibi olamamanın nedeni kimden kaynaklanırsa kaynaklansın kadınlar için infertilitenin bir rol kaybı olarak değerlendirildiği düşüncesi literatürlerle de desteklenmiştir (Kavlak, Saruhan 2002).

Vakalarımız KSE alt boyutları ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği puanları yönünden incelendiklerinde aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadı (Tablo 3). Oğuz'un (2004) çalışmasında da idiyopatik olgularla organik nedenli infertilite olguları arasında anksiyete, depresyon ve benlik saygısı puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. İnfertilitenin psikolojik etkileriyle ilgili yapılan çalışmalarda ortalama %38 oranında farkla kadınların daha fazla sorun yaşadığı bildirilmiştir. Kadınla erkek arasındaki bu farklarla ilgili olarak sosyal rol teorisi öne sürülmektedir. Yapılan çalışmaların çoğunda genel olarak psikopatoloji açısından infertil grupla normal kontrol grubu arasında fark bulunmamıştır. İnfertilite tedavisi gören kadınlarla yapılan bir çalışmada depresyon, özgüven ve cinsel işlevsellik açısından normal grup ve kontrol grubu arasında fark bulunmamıştır. Danimarka'da 291 hastayla yapılan bir çalışmada, temel psikolojik faktörlerle tedavi başarısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Depresyona kıyasla anksiyetenin ön planda olduğu bildirilmiştir. Japonya'da infertil kadınların sağlıklı gebelerle

kıyaslandığı bir çalışmada ise infertil grupta depresyon oranları daha yüksek bulunmuştur (Oğuz 2004). Gebeliğin kadını depresyona karşı koruyucu etkisi olduğu düşünülse de gebelikte depresyon ve depresif semptom görülme sıklığının %5-51 arasında değiştiği bildirilmektedir. Literatürde gebelikte depresyon görülmesi ile ilgili karşılaştırmalı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Çalışkan ve ark. 2005, Marakoğlu, Şahsivar 2008).

Çalışmamızdaki infertilite tedavisi görmüş vakaların yaşları, eşlerinin yaşları ve evlilik süreleri ile KSE ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği arasındaki ilişki araştırıldı. Anksiyete ile evlilik süresi arasında negatif yönlü zayıf ilişki, somatizasyon ile yaş, eş yaşı ve evlilik süresi arasında negatif yönlü zayıf ilişki, hostilite ve toplam KSE puanı ile evlilik süresi arasında negatif yönlü zayıf ilişki ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği ile vakaların yaşları arasında pozitif yönlü zayıf ilişki anlamlı bulundu. Oğuz'un (2004) çalışmasında da yaş ile depresyon, anksiyete puanları ve benlik saygısı açısından bir ilişki saptanmamıştır (Oğuz 2004).

Çalışmamızın fertil grubundaki vakaların yaşları, eşlerinin yaşları ve evlilik süreleri ile KSE ve Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği arasındaki ilişki araştırıldı ve sadece eş yaşı ile Rosenberg Benlik Saygı Ölçeği arasındaki pozitif ilişki anlamlı bulundu.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızın sonuçları doğrultusunda sayısal yönden eşit, sosyo-kültürel açıdan homojen infertil ve fertil gruplar arasında gebeliğin psiko-sosyal etkileri bakımından yaş, eş yaşı, evlilik süreleri, gebeliğin kadın için anlamı, gebeliğin eşini etkilemesi durumu yönünden farklar saptanmışken; grupların depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite ve benlik saygısı bakımından benzer oldukları saptanmıştır. Gebelikte farklı psiko-

sosyal değişimler yaşanabileceğinden hemşireler çocuk sahibi olma, infertilite ve tedavi yöntemleri, gebelikte oluşan değişimler, stres, anksiyete, beden imajı, benlik saygısında değişim konularında çiftlerin birlikte eğitim almalarına önem vermeli, çiftleri anne baba kurslarına yönlendirmelidir. Ayrı-

ca kadınların gebelikleri ile ilgili korku, endişe gibi duygularını eşleri ile paylaşmaları, birbirlerine karşı ilgili, anlayışlı ve destekleyici olmaları konusunda bilinçlendirilmeleri de psiko-sosyal değişimlere uyumun sağlanması ve sorunlar ile baş etmede önemlidir.

KAYNAKLAR

Akın A, Aslan D: "Cumhuriyet ve Kadın", Ed: Akın A, Sağlık ve Toplum, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı, Yıl: 8, Sayı: 3-4, Temmuz-Aralık 1998.

Arslan H, Ergin F. ve Ark: "Evlilik Öncesi Çiftlerin Üreme Sağlığına Yönelik Eğitim ve Danışmanlık Gereksinimlerinin Belirlenmesi", I. Uluslararası & VIII. Ulusal Hemşirelik Kongresi, 29 Ekim-2 Kasım 2000, Kongre Kitabı, Antalya-Türkiye, 2001:95.

Çalışkan D, Öncü B, Köse K, Ocaktan E. M, Özdemir O: "Gebelikte Depresyon: Kontrollü Bir Çalışma", 4. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Kongre Kitabı, Poster No:81, Ankara, 20-23 Nisan 2005:255.

Dalaner H, Şirin A: "İnseminasyon Uygulanacak Kadınlarda İnseminasyon Öncesi ve Sonrası Durumluluk Sürekli Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi", 3. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Poster No:6, Ankara, 20-23 Nisan 2003:195.

Duman Y. Ö, Üsübütün S, Goka E: "Belirti Yorumlama Ölçeğinin Türkçe Geçerlik ve Güvenilirliği", Türk Psikiyatri Dergisi, 2004;15(1):30.

Dülgerler Ş, Engin E, Ertem G: "Gebelerin Ruhsal Belirti Dağılımlarının İncelenmesi", Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2005;21(1):123.

- Fenkeci V. İ: Maternal Fizyoloji, Ed: Çiçek N. M, Akyürek C, Çelik Ç, Haberal A, Kadın Hastalıkları ve Doğum Bilgisi, 2. Baskı, Güneş Kitabevi Ltd. Şti., Öncü Basımevi, 2006:187.
- Gezginç K, Çiçek N. M, Çolakoğlu M, Çelik Ç, Çapar M, Akyürek C: "İntrauterin İnseminasyon Uygulama Zamanı ve Sayısının Gebeliğin Oluşumuna Etkisi", Ed: Saraçoğlu F, Kadın Doğum Dergisi, Perinatoloji ve Endokrinoloji Derneği, 2004;2(4):255.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, 2004:33-34.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara, 2009:45-63.
- Kavlak O, Saruhan A: "İnfertil Kadınlarda Yalnızlık Düzeyi ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi", Ege Tıp Dergisi, 2002;41 (4): 229 – 232.
- Kaya T: İnfertil Çiftlerle İletişim ve Danışmanlıkta Hemşirelik, 4. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, İnfertilite Hemşireliği Kursu Kurs Kitabı, Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği, Ankara, 20-23 Nisan 2005:23.
- Kışlak T. Ş, Çavuşoğlu Ş: "Evlilik Uyumu, Bağlanma Biçimleri, Yüklenmeler ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler", Aile ve Toplum, Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Ocak-Şubat-Mart 2006;3(9).
- Malhan S, Öksüz E, Biberoglu G, Ersoy K: "İnfertilite Tedavisi Uygulanan Kadın Hastalarda Yaşam Kalitesi", 1. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyumu, Poster No: 48, İzmir, 8-10 Nisan 2004.
- Marakoğlu K, Şahsivar Ş. M: "Gebelikte Depresyon", Türkiye Klinikleri J Med Sci, 2008, (28):525-532.
- Oğuz D. H: "İnfertilite Tedavisi Gören Kadınlarda İnfertilitenin Ruh Sağlığına, Evlilik İlişkileri ve Cinsel Yaşama Etkileri", Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Birimi, Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2004.
- Özdemir Ç. A: "İnfertilitenin Ruhsal İzdüşümleri", Türkiye Klinikleri J Int Med Sci, 2006, 2(47):34-40.
- Salaçin S: Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Üstlenebilecekleri Roller, Ed: Akın A, Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2003:295.
- Şahin H. N, Batıgün D. A, Uğurtaş S: "Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler İçin Kullanımının Geçerlik, Güvenilirlik ve Faktör Yapısı", Türk Psikiyatri Dergisi, 2002;13 (2):126-131.
- Şirin A: Tüp Bebek Uygulaması ve Bu Uygulamalardan Yararlanan Çiftlere Yaklaşım, 1. Baskı, İzmir, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Yayınları No: 9, 2001.
- Taşkın L: Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği, Genişletilmiş V. Baskı, Ankara, Sistem Ofset, 2002:5-6.
- Taşpınar A, Uluer Ö. F, Demirel B. N: "Manisa İli Horzoköy Sağlık Ocağı Bölgesinde Bulunan Gebelerde Risk Faktörlerinin Saptanması", Hemşirelik

Forumu, Kadın Doğum Hemşireliği Özel Sayısı,
2001; 4(6):56.

Terzioğlu F. ve Ark: "Sigara ve İnfertilite", Sağlık Bakan-
lığı Yayın No: 731, Ankara, 2008:13.

Yücel A: Gebelikte Maternal Fizyoloji, Ed: Beksaç S. M,

Demir N., Koç A, Yüksel A, Obstetrik Maternal-

Fetal Tıp ve Perinatoloji, MN Medikal ve Nobel,

2001:1025.

Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programının Romantik İlişkiler Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Çatışma İletişim Tarzları Üzerine Etkisinin İncelenmesi*

Şenol DURAN**

Doç. Dr. Zeynep HAMAMCI***

Öz

Bu araştırmanın amacı, Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı'nın romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerine etkisini incelemektir. Araştırmanın katılımcıları az altı aydan beri birlikteliği olan ve evlenmeyi planlayan üniversite öğrencisi çiftlerden oluşmaktadır (n=16). Araştırmada iletişim becerisi "İletişim Becerileri Envanteri" (Ersanlı ve Balcı, 1998) çatışma durumundaki iletişim tarzları da "Çatışma İletişim Tarzları Ölçeği" (Uysal, 2002) ile ölçülmüştür. Deney grubunda yer alan deneklere dokuz oturumdan oluşan Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı uygulanmıştır. Araştırma sonucunda Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı'nın romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencisi çiftlerin iletişim becerileri üzerinde etkili olduğu, fakat programın çatışmaya ilişkin olumlu iletişim tarzlarını geliştirmede etkili olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlişki geliştirme, evlilik öncesi eğitim, çatışma çözme, iletişim becerisi.

Abstract

The Investigation of Effects of Premarital Relationships Enhancement Program on Conflict Communication Style and Communication Skills of University Students with Romantic Relationship

The purpose of this research is to investigate the effects of Premarital Relationships Enhancement Program on the communication skills and conflict communication style of couples who are planning marry. The participants are university students (n=16) who have been together for at least six months. Communication skills were measured by "the Communication Skills Inventory" (Ersanlı ve Balcı, 1998), conflict communication style was measured by "the Conflict Communication Styles Questionnaire" (Uysal, 2002). The Premarital Relationships Enhancement Program was implemented to the participants of the experimental group at 9 sessions. The results demonstrated that Premarital Relationships Enhancement Program is an effective program to increase communication skills of university students. But Premarital Relationships Enhancement Program did not have positive effect on conflict communication style of university students.

Key Words: Relationships enhancement, premarital education, conflict resolution, communication skills.

(*) Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalında Doç. Dr. Zeynep HAMAMCI'nın Danışmanlığında Yürütülen Yüksek Lisans Tezinin Bir Özeti'dir.

(**) Milli Eğitim Bakanlığı.

(***) Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, RPD Anabilim Dalı.

1. GİRİŞ

Bireyler yalnız yaşamaya değil, bir topluluk içinde diğer insanlarla ilişki içinde bulunmaya göre kurgulanmış varlıklardır. Karşı cinsle olan ilişkilerinde de diğer insanlarla olan ilişkilerinde olduğu gibi ihtiyaçları bulunmaktadır (Çaplı, 1992). Üniversite gençliği üzerinde yapılan araştırmalar, karşı cins arkadaşılığının eş seçimini büyük bir oranda etkilediği yönünde sonuç vermiştir. Bireyler karşı cins arkadaşılıkları sırasında ileride kuracakları ailede karşılaşabilecekleri olası problemlerin bir kısmını yaşamakta ve iki cins birbirlerini tanıma yönünde olumlu ve olumsuz deneyimler kazanmaktadır. Bunun sonucunda çiftler kazandığı deneyim ve geliştirdiği ölçütlere göre eş seçimi yapmaktadır. Eş seçiminden önceki arkadaşlık dönemi özenle sürdürülmesi ve iyi değerlendirilmesi gereken bir dönem olarak görülmektedir (Özabacı, 2004).

Ülkemizde 2009 yılı verilerine göre ortalama ilk evlenme yaşı erkekler için 26 kadınlar için 23'tür. Yapılan demografik tespitlerin de gösterdiği gibi evlilik yaşı özellikle de kadınlar için çok düşük seviyelerdedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2009). Üniversite öğrencilerine en uygun evlenme yaşının hangi yaş olduğuyla ilgili görüşlerinin sorulduğu bir araştırmada, katılımcıların yarısından fazlası (% 52,2) en uygun evlenme yaşını 26-29, yarıya yakını (% 37,1) ise 22-25 olarak belirtmişlerdir (Ondaş, 2007). Bu sonuçlar üniversite öğrencilerinin çok erken yaşlarda evlilik beklentisi içerisine girdiklerini ortaya koymaktadır. Genç yaşta bir evliliği başlatmak ve bir ilişkiye ait iletişim becerilerinin, rollerin, beklentilerin farkında olmadan sağlıksız bir ilişki kurmak evliliğin boşanmayla sonuçlanması veya kurulan ilişkilerin mutsuz devam etmesi olasılığını yükseltmektedir.

Ülkemizde evliliklerle ilgili yapılan araştırmalar evliliklerde eşler arasındaki iletişim yetersizliğinin

den kaynaklanan bazı sorunların çözüme ulaşmadan devam ettiği ve bu yüzden evli bireylerin yaklaşık % 96'sının sık sık tartıştıklarını göstermektedir (Özgüven ve Sayıl, 1999). Psikiyatri kliniklerine başvuran vakaların sorun alanları incelendiğinde, başvuranların genellikle evli bireyler olduğu (Öyekçin, 2008) ve evlilik ilişkileri ya da eşle yaşanan sorunlar nedeniyle yardım almak istedikleri anlaşılmaktadır (Özgüven ve Sayıl, 1999). Özellikle yeni evli çiftlerde görülen boşanma oranlarındaki artış (Türkiye İstatistik Kurumu, 2009) ülkemizde gençlerin evlilik öncesinde desteklenmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Evlilik öncesi eğitimlerin ülkemiz için uygunluğu ile ilgili ileri sürülebilecek kültürümüze özgü diğer nedenler ise kadınların eğitim düzeyinin düşük olmasıdır. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe evlenme yaşı yükselmekte, eş seçimine kendileri karar vermekte ve aile içindeki görevini farklı şekilde algılamakta, kadınların eşlerinin kararlarına katılma oranları yükselmektedir (Tunç, 2008). III. Aile Şurası kararları incelendiğinde ise "Aile eğitimi ve sağlığı konusunda yaygın eğitim ve temel sağlık hizmeti veren kurumlar ve çok amaçlı toplum merkezlerinin yaygınlaştırılması ve hizmet kapsamı artırılarak etkililiklerinin artırılması gerektiği belirtilmektedir. Aynı şurada özel konulara ilişkin öneriler olarak evliliklerin sorunsuz başlaması için, evliliğe uyum ve evlilikte iletişim gibi konularda gençlerin ve eş adaylarının, bilinçlendirilmesi, eğitim verilmesi, tüm bu çalışmalarda halkın katılımının sağlanması için değişik meslek gruplarının öncelikli harekete geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1998).

Son yıllarda evlilik ve aile danışmanlığı alanında evli çiftlerin ilişkilerini düzenlemekten veya parçalanmak üzere olan bir evliliğe yönelik klinik müdahalelerden daha çok erken dönemde evliliğin

korunmasını sağlayacak önleme hizmetleri üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle bireyler evlendikten sonra ortaya çıkacak olan evlilik sorunlarına yönelik müdahaleler geç kalınmış bir yardım olabilir. Ülkemizde gençlerin, daha sağlıklı bir aile yapısı kurabilmeleri, sorumluluklarını ve kendilerini neyin beklediğini bilmeleri, gelecekte evlilik ilişkisinin sağlıklı yürüyebilmesi için evlenmeden önce eğitim almaları oldukça önemlidir.

Yurt dışında nişanlı ya da duygusal ilişkiler yaşayan bireylerin ilişkilerini geliştirmeye ve onları evliliğe hazırlamaya yönelik pek çok program bulunmaktadır (Bagrozzi, Bagrozzi, Anderson, Pollane, 1984; Butler ve Wampler, 1999; Hendrix ve Hunt, 1999; L'abate, 1999; Miller ve Sherrard, 1999; Stanley, Blumberg, ve Markman, 1999) ve bu programlar oldukça yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Alan-yazın taraması bu programların çiftler üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Örneğin bu konuda yapılan bir çok çalışmada da bireylerin evlilik öncesi eğitim almaları sonucunda eşlerine kendilerini daha fazla açtıkları (Zoost, 1973), akılcı olmayan inançlarının azaldığı (Bagorozi, Anderson ve Pollane, 1984), ilişki doyularının arttığı, problem yoğunluklarının azaldığı (Markman, Floyd, Stanley ve Storaasli, 1988; Long, Angera, Carter, Nakamoto, Kalso, 1999) ve çatışma çözme becerilerinin geliştiği (Shumate, 1997) bulunmuştur.

Ülkemizde ilişki geliştirme programları daha çok evli çiftler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Ersanlı ve Kalkan, 2003; Ersanlı, 2007; Kalkan ve Ersanlı, 2008; Kalkan ve Ersanlı, 2009; Kalkan, 2002; Aydemir-Sevim, 1996). Evlilik öncesi ilişki geliştirmeye yönelik programlar oldukça sınırlı şekilde uygulanmaktadır. Bu nedenle ülkemizde gençleri evlilik öncesinde evliliğe hazırlayacak programlara ihtiyaç bulunmaktadır. Evlilik öncesinde eğitim almanın çiftler üzerindeki etkisi ise yalnızca Yılmaz

ve Kalkan (2010) tarafından yapılan bir çalışmada incelenmiştir. Araştırmacı toplam yedi oturumdan oluşan bir evlilik öncesi ilişkileri geliştirme programının çiftlerin ilişki doyumu düzeylerindeki etkisini incelemiş ve uygulanan programına katılmanın çiftlerin ilişki doyumu düzeylerinde anlamlı bir iyileşme sağladığını bulmuştur.

Sağlıklı bir ilişkinin yürütülmesi için çiftlerin olumlu iletişim becerilerine sahip olmaları oldukça önemlidir. Çiftlerin birbirlerine karşı gösterdikleri iletişimin niteliği ilişkinin kalitesini etkileyen önemli bir etmendir. Evlilik ilişkisinde de eşlerin duygu, düşünce ve isteklerini birbirlerine iletmedeki başarısızlıkları sorunlara sebep olurken, yeterlilikler ise dengeli ve uyumlu ilişkiler kurulmasına ve sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Evlilik anlaşmazlıkları ve çözümlerine yol açabilecek evlilik öncesi güçlükleri vurgulayan boylamsal çalışmalar da evlilik sorunlarının oluşmasında işlevsel olmayan iletişim tarzının etkili olduğunu ve bu iletişim tarzının gelecekteki uyumsuzluklara işaret etmektedir (Larsen ve Olson, 1989).

Bu araştırma kapsamında uygulanan Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı gençlerin halihazırda romantik ilişkilerinde ya da gelecek dönem kuracakları evlilik yaşantılarında kullanabilecekleri iletişim becerilerini edinmelerini amaçlamaktadır. Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı ilişkilerine özgü iletişim sorunlarını çiftlere gösterebilir ve bu sorunlarla başa çıkmada kullanacakları becerileri edinebilmelerini de sağlayabilir. Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı çiftlerin kendi ilişkilerinde bu becerileri kullanmalarını destekleyerek, becerilerin kalıcı olmasını ve böylece sağlıklı bir ilişki oluşturmada çiftlere yardımcı olabilir. Çiftlerin daha sağlıklı iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları kullanarak ilişkilerinde ortaya çıkabilecek kriz anlarından kolaylıkla uzaklaşabilmelerini sağlayabilir ve çatışma anında ilişkinin daha az zarar görmesiyle bera-

ber ilişkinin bozulmasını veya dağılmasını engelleyebilir. Aynı zamanda gençlik döneminde yaşanan romantik ilişkiler yoluyla elde edinilen deneyimler, çiftlerin gelecek dönem ilişkileri için bir çekirdek yapı oluşturur. Çiftlerin Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programına katıldıkları sırada yaşadıkları romantik ilişki, evlilikle sonuçlansın veya sonuçlanmasın; gelecek dönem ilişkilerinde çiftlerin ilişkilerini koruyabilecekleri ve geliştirebilecekleri kalıcı bir takım beceriler edinmelerine olanak sağlayarak erken dönemde önleyici bir hizmet sunulabilir.

Bu nedenle bu araştırmada Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programının evliliği planlayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerine etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı'nın romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerinde etkisini incelemeye yönelik deneysel bir araştırmadır. Araştırmada ön, son test ve izleme ölçümlü, deney ve kontrol gruplu 2x3'lük faktöryel (karışık) desen kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2006). Bu desende birinci faktör bağımsız işlem gruplarını (deney ve kontrol) gösterirken, diğer faktör bağımlı değişkene ilişkin tekrarlı ölçümleri (ön, son test ve izleme ölçümü) göstermektedir. Bu desene göre araştırmanın bir bağımsız, iki bağımlı değişkeni bulunmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı'dır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri ise romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzlarıdır.

2.2. Araştırma Grupları

Bu çalışmaya en az altı aydan beri birlikteliği bulunan ve evlenmeyi planlayan romantik ilişki ya-

şayan üniversite öğrencisi çiftler katılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının oluşturulması için; Gaziantep Üniversitesi'nde çeşitli fakültelere ve sosyal alanlara çalışma ile ilgili bilgiler içeren ilanlar asılmıştır. Araştırmaya romantik ilişki yaşayan üniversite öğrencisi 10 çift katılmak için başvuruda bulunmuştur. Çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen tüm çiftlerle farklı zamanlarda ön görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan ön görüşmelerde, programın içeriği ve amaçları hakkında bilgi verilmiştir. Başlangıçta araştırmaya katılmayı kabul eden iki çift, daha sonra, uygulamalara başlamadan oturumlara katılma konusunda isteksiz bir tutum sergilemiş ve araştırmaya katılmama kararı vermişlerdir.

Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen çiftler deney grubuna alınmıştır. Araştırmaya katılmak isteyen, ancak çeşitli nedenlerle oturumlara düzenli devam edemeyecek çiftler ise kontrol grubuna alınmıştır. Deney ve kontrol grubu dörder çiftten oluşturulmuştur.

Deney grubundaki çiftlerin yaş ortalaması 22,87 (SS=1,55) olup, ilişki sürelerinin ortalaması 14,25 (SS=6,49) aydır. Kontrol grubundaki çiftlerin yaş ortalaması 23,12 (SS=.83); ilişki sürelerinin ortalaması 21,50 (SS= 4,10) aydır.

2.3 İşlem

Araştırmada deney grubuna dokuz hafta süresince Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı bir buçuk ile iki saatlik oturumlar şeklinde uygulanmıştır. Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı geliştirilmeden önce literatürdeki ilişki geliştirme eğitim programları ve ilgili deneysel çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra yurt dışında yaygın olarak kullanılan ve etkisi bir çok araştırmada test edilmiş olan İlişki Geliştirme ve Önleme Programı'ndan (Preventive and Relationship Enhancement Program; PREP) (Markman, Stanley, Blumberg, Jenkins, Whiteley, 2004; Markman, Stanley, Blumberg,

1994) yararlanılarak, dokuz oturumdan oluşan bir program geliştirilmiştir. Aşağıda her bir oturumun amaçları ayrı ayrı sunulmaktadır.

1. Oturum

- 1- Eğitim programı hakkında bilgilenme
- 2- Eğitim programının önemini kavrama
- 3- Eğitim programına çift olarak katılmanın önemini fark etme
- 4- İlişkide değiştirilmesi gereken yanları fark etme

2. Oturum

- 1- Temel iletişim problemlerini ve engellerini öğrenme
- 2- İlişkilerindeki temel iletişim problemlerini ve engellerini fark etme

3. Oturum

- 1- İletişim problemleri ile baş etme yöntemleri geliştirebilme
- 2- İletişim engelleri ile nasıl baş edeceğini öğrenme

4. Oturum

- 1- Dinleyici-konuşma tekniğini öğrenme
- 2- İlişkilerde kuralların önemini anlama
- 3- İlişkilerindeki kuralların farkına varma

5. Oturum

- 1- İletişimi bozan gizli tehditleri fark etme
- 2- İletişimi bozan gizli tehditlerle başa çıkmada dinleyici-konuşmacı tekniğinin önemini kavrama

3- Olumsuz duyguları kontrol etme

4- Olumsuz içsel konuşmaların farkına varma

6. Oturum

- 1- Çatışma çözme yöntemlerinin çatışmalar üzerindeki önemini fark etme
- 2- Çatışma çözme yöntemlerini öğrenme

7. Oturum

- 1- İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların ilişkiler üzerindeki etkisini fark etme
- 2- İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların türlerini tanıma
- 3- Aile ve sosyal desteğin ilişkideki önemini anlama

8. Oturum

- 1- İlişkilerindeki bilişsel çarpıtmaları fark etme
- 2- İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların üstesinden gelebilme

9. Oturum

- 1- İlişkilerde affetmenin önemini anlama
- 2- Doğru bir affetmenin adımlarını öğrenme
- 3- Arkadaşlığın ilişkiye verdiği desteğin farkına varma
- 4- İlişkilerde eğlenmenin önemini anlama
- 5- Programdan kazanımları değerlendirebilme
- 6- İlişkileriyle ilgili gelecekte üzerinde çalışacakları problem alanlarını belirleme

Araştırmada kontrol grubunda bu süre içerisinde herhangi bir uygulama gerçekleştirilmemiştir. Uygulamaların başlamasından önce deney ve

kontrol gruplarına ön test olarak İletişim Becerileri Envanteri ve Çatışma İletişim Tarzları Ölçeği uygulanmıştır. Aynı ölçme araçlarını kullanarak uygulamaların bitiminden iki hafta sonra son-test ölçümü ve altı ay sonra ise izleme ölçümü gerçekleştirilmiştir. İzleme ölçümü üniversite dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşan katılımcıların son test ölçümünden kısa bir süre sonra mezun olacak durumdaki bulunmaları nedeniyle altı ayla sınırlı kalmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada. Deneklerin iletişim becerilerini ölçmek "İletişim Becerileri Envanteri", çatışma iletişim tarzlarını ölçmek amacıyla "Çatışma İletişim Tarzı Ölçeği" kullanılmıştır.

İletişim Becerileri Envanteri (İBE)

İletişim Becerileri Envanteri, Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek davranışsal, bilişsel ve duygusal olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek toplam 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipinde geliştirilmiştir. Ölçeğe verilen tepkiler Her zaman (5), Genellikle (4), Bazen (3), Nadiren (2), Hiçbir zaman (1) şeklinde düzenlemiştir. Ölçeğin genelinden alınabilecek en yüksek puan 225 ve en düşük puan ise 45'dir. Her alt boyut ayrı ayrı değerlendirileceği gibi ölçeğin toplam puanına bakılarak bireyin genel iletişim beceri düzeyi hakkında bilgi edinilebilir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, o bireyin iletişim beceri düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Ersanlı ve Balcı, 1998).

İletişim Becerileri Envanteri'nin toplam puanı ile her boyutun toplam puanları arasındaki korelasyon zihinsel alt boyutu için .85, duygusal alt boyutu için .73 ve davranışsal alt boyutu için .82 olarak bulunmuştur. Envanterin geçerlik çalışma-

sında İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği ile korelasyonu incelenmiştir. Yapılan geçerlik çalışmasında iki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı .70 bulunmuştur (Ersanlı ve Balcı, 1998).

Çatışma İletişim Tarzları Ölçeği (ÇİTÖ)

Goldstein (1999) tarafından geliştirilmiş olan Çatışma İletişim Tarzları Ölçeği, bireylerin çatışma sırasında kullandıkları beş temel iletişim tarzını 75 maddeyle ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek Uysal (2002) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Çatışma İletişim Tarzları Ölçeği'nin uyarlama çalışmasının sonucunda, Yaklaşma/Kaçınma ve Duyguları İfade Etme olmak üzere 43 maddelik bir yapı elde edilmiştir. Ölçek beş basamaklı (Kesinlikle katılmıyorum=1, Katılmıyorum=2, Kararsızım= 3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum=5) Likert tipi ölçektir. Yaklaşma/kaçınma alt boyutundan yüksek puan alan bireyler çatışmalara daha çok girenler ve çatışmacı iletişim tarzını kullanırken, düşük puanlar alanlar ise çatışma durumlarında çatışmadan kaçan, daha ılımlı iletişim tarzını kullanan bireylerdir. Duyguları ifade etme alt boyutundan yüksek puan alan bireyler, çatışma durumlarında kendilerini karşı tarafa açar, duygu ve düşüncelerini açıkça ifade eden bir iletişim kullanırlar; düşük puan alanlar ise, çatışmalarda duygu, fikir veya inançlarını açıklamaktan kaçınırlar. Yaklaşma/Kaçınma alt boyutunda alınabilecek en düşük puan 22 ve en yüksek puan 110, duyguları ifade etme alt boyutunda alınabilecek en düşük puan 21 ve en yüksek puan 105'dir (Uysal, 2002).

Ölçeğin Yaklaşma/Kaçınma alt boyutuna ilişkin Cronbach alfa katsayısı .85 ve Duygularını İfade Etmeye alt boyutuna ilişkin katsayı ise .81 olarak bulunmuştur. Araştırmada ölçeğin iki alt boyutu arasındaki ilişki .35 ($p<.01$) olarak bulunmuştur (Uysal, 2002).

2.5.Verilerin Analizi

Bu araştırmada denek sayısının azlığı, deney ve kontrol gruplarında katılımcıların tesadüfi olarak atanmamış olması ve deney ve kontrol gruplarının her iki ölçeğin ön-test ölçümünden aldıkları puanların dağılımının normal olmaması dikkate alınarak parametrik olmayan testlerin kullanılması tercih edilmiştir.

Deney ve kontrol gruplarının ön, son ve izleme testi ölçümlerinden elde ettikleri sıra ortalamaları arasındaki fark Mann-Whitney U Testi ile incelenmiştir. Her grubun kendi içinde ön, son ve izleme testi ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olma-

dığı Friedman Testi ile incelenmiştir. Belirlenen anlamlı farkın hangi ölçümler arasında olduğunu belirlemek için ise Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2006). Araştırmada istatistiksel olarak anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1 İletişim Becerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmada deney ve kontrol gruplarının ön, son test ve izleme ölçümlerinde İBE'den aldıkları puanların sıra ortalamaları, sıra toplamları ve Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Gruplarının İBE'nin Ön, Son Test ve İzleme Ölçümünden Aldıkları Puanların Sıra Ortalamaları, SıraToplamları ve Mann Whitney U Testi Sonuçları

ÖLÇÜMLER	DENEY GRUBU		KONTROL GRUBU		U	p
	Sıra Ort.	Sıra Top.	Sıra Ort.	Sıra Top.		
Ön test	8.56	68.50	8.44	67.50	31.500	.958
Son test	9.88	79.00	7.13	57.00	21.000	.247
İzleme ölçümü	12.50	100.00	4.50	36.00	.000	.001

Tablo 1'de elde edilen değerlere göre; Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programına katılan çiftlerle, böyle bir uygulamaya katılmayan çiftlerin uygulama öncesinde İBE'önin ön testinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında bir fark bulunmamaktadır ($U=31.500$, $p>.958$). Uygulama- dan sonra yapılan son test ölçümlerinde, deney ve kontrol grubunun İBE'nin elde ettikleri puanların

ortalamaları arasında da anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($U=21.000$, $p>.247$), ancak altı ay sonra yapılan izleme ölçümünde belirlenen fark anlamlıdır ($U=.000$, $p<.001$). İzleme ölçümünde deney grubunun elde ettiği puanların ortalamaları, kontrol grubunun elde ettiği puanların ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir.

Deney veya kontrol gruplarının kendi içinde ön, son test ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup

olmadığı Friedman Testi ile incelenmiş, bu analize ilişkin sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Grupları İBE'nin Ön, Son Test ve İzleme Ölçümlerinden Aldıkları Puanlara Uygulanan Friedman Testi Analizi Sonuçları

Gruplar	Ölçümler	Sıra Ort.	Sıra Top.	χ^2	p
Deney	Ön test	8.56	68.50	7.000	.030
	Son test	9.88	79.00		
	İzleme ölçümü	12.50	100.00		
Kontrol	Ön test	8.44	67.50	3.250	.197
	Son test	7.13	57.00		
	İzleme ölçümü	4.50	36.00		

Tablo 2’de sunulan Friedman Testi sonuçlarına göre; kontrol grubunun İBE ön, son test ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>.197$). Deney grubunun ön, son test ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<.030$). Deney grubunun İBE’nin ön, son test ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında farkın kaynağını bulmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır.

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucuna göre, deney grubunun İBE’nin ön ve son testlerinden

elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z= -.704, p>.482$). Bir başka ifade ile deney grubuna katılan çiftlerin İBE’nin ön ve son test ölçüm puanlarına göre iletişim becerileri düzeylerinde bir değişme gözlenmemiştir.

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucuna göre; deney grubunun İBE’nin ön test ve izleme ölçümünden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($Z= -2.383, p<.017$). Fark puanlarının sıra ortalaması dikkate alındığında, gözlenen farkın izleme ölçümü puanları yönünde olduğu görülmektedir.

Wilcoxon İşaretili Sıralar testi sonucuna göre deney grubunun İBE'nin son test ve izleme ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($Z = -2.380$, $p < .017$). Fark puanlarının sıra ortalaması dikkate alındığında, gözlenen farkın izleme ölçümü puanları yönünde olduğu görülmektedir.

3.2. Çatışma İletişim Tarzlarına İlişkin Bulgular

Yaklaşma/Kaçınma Alt Boyutu: Çalışmada deney ve kontrol gruplarının ÇİTÖ'nin Yaklaşma/Kaçınma alt boyutu ön, son test ve izleme ölçümlerinden aldıkları puanların sıra ortalamaları, sıra toplamları ve Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının ÇİTÖ'nin Yaklaşma/Kaçınma Alt Boyutundan Ön, Son Test ve İzleme Ölçümünde Aldıkları Puanların Sıra Ortalamaları, Sıra Toplamları ve Mann Whitney U Testi Sonuçları

ÖLÇÜMLER	DENEY GRUBU		KONTROL GRUBU		U	p
	Sıra Ort.	Sıra Top.	Sıra Ort.	Sıra Top.		
Ön test	7.75	62.00	9.25	74.00	26.000	.527
Son test	8.69	69.50	8.31	66.50	30.500	.875
İzleme ölçümü	9.38	75.00	7.63	61.00	25.000	.461

Tablo 3' ten elde edilen sonuçlara göre, Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programına katılan çiftlerle böyle bir uygulamaya katılmayan çiftlerin uygulama öncesinde, ÇİTÖ'nin Yaklaşma/Kaçınma alt boyutundan elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 26.000$, $p > .527$). Hem uygulamadan bir hafta sonra yapılan son test ölçümlerinde ($U = 30.500$, $p > .875$) hem de altı ay sonra yapılan izleme ölçümlerinin-

de ($U = 25.000$, $p > .461$) deney ve kontrol grubunun çatışmalara yaklaşma tarzlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Duyguları İfade Etme Alt Boyutu: Çalışmada deney ve kontrol gruplarının ön, son test ve izleme testi ölçümlerinde ÇİTÖ'nin Duyguları İfade Etme alt boyutundan aldıkları puanların sıra ortalamaları, sıra toplamları ve Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarının ÇİTÖ'nin Duyguları İfade Etme Alt Boyutundan Ön, Son Test ve İzleme Ölçümünde Aldıkları Puanların Sıra Ortalamaları, SıraToplamları ve Mann Whitney U Testi Sonuçları

ÖLÇÜMLER	DENEY GRUBU		KONTROL GRUBU		U	p
	Sıra Ort.	Sıra Top.	Sıra Ort.	Sıra Top.		
Ön test	8.88	71.00	8.13	65.00	29.000	.752
Son test	8.94	71.50	8.06	64.50	28.500	.711
İzleme ölçümü	9.63	77.00	7.38	59.00	23.000	.336

Tablo 4' te Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programına katılan çiftlerle böyle bir uygulamaya katılmayan çiftlerin uygulama öncesinde ÇİTÖ'nin Duyguları İfade Etme alt boyutundan elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=29.000$, $p>.752$). Uygulamadan bir hafta sonra yapılan son test ölçümlerinde ($U=28.500$, $p>.711$) ve altı ay sonra yapılan izleme ölçümünde de fark anlamlı değildir ($U=23.000$, $p>.336$).

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı romantik ilişki yaşayan üniversite öğrencisi çiftlerin iletişim becerileri ve çatışma iletişim tarzları üzerine etkili olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırmada Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı romantik ilişki yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerini artırmada etkili bir önleme programı olduğu bulunmuştur. Programa katılan çiftlerin iletişim becerilerinin son test ölçümlerinde değişmediği ancak izleme ölçümlerinde olumlu yönde geliştiği bulunmuştur. Deney

grubunda iletişim becerilerinin izleme ölçümünde artış göstermesi, davranışa yönelik bu tür becerilerin gelişiminin gözlenebilmesi için belirli bir zaman aralığına ihtiyaç duyulduğunu düşündürmektedir. Bu araştırmada öngörülen altı aylık izleme çalışması iletişim becerilerinin ortaya çıkmasını gözlemlemek için yeterli bir zaman aralığı gibi görülmektedir.

Bu araştırmada Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programının deneklerin iletişim becerileri düzeyini artırmada etkili bulunması, literatürde Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme programlarının iletişim becerileri üzerinde etkisini inceleyen diğer araştırmaların sonuçlarını destekler niteliktedir (Zoost, 1973; Ridley ve Sladeczek, 1992; Markman ve Hahlweg, 1993; Shumate, 1997; Halford, Sanders, Behrens, 2001). Bununla birlikte literatürde bu araştırmanın bulgularının tersi yönünde sonuçlar elde eden bir araştırmaya da rastlanılmaktadır (Davis, 1995).

Araştırmada Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programının romantik ilişkiler yaşayan çiftlerin çatışma durumlarında olumlu iletişim tarzını kullanmalarını ve duygularını ifade etmelerini gelişt-

tirmede etkili olmadığını ortaya koymuştur. Çiftler iletişim becerilerini kişilerarası ve romantik ilişkilerde kullanılabilseler de çatışma gibi yoğun duyguların yaşandığı kriz anlarında olumlu iletişim tarzını kullanmakta zorlanabilirler. Dolayısıyla iletişim becerilerine göre; çiftlerin çatışma sırasında olumlu iletişim tarzının kullanılabilmesi ve duyguların ifade edilebilmesi için bu konuda daha uzun süre eğitim almaları ya da öfke kontrolü gibi ek eğitimleri gerekebilir. Bu araştırmada uygulanan programın içeriği incelendiğinde ise deneklere dört oturumda genel iletişim becerileri öğretilirken, çatışma sırasında kullanılan olumsuz iletişim örneklerinin de açıklandığı görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulardan çiftlerin çatışmaya yönelik olumlu iletişim becerilerinin geliştirilmesinde uygulanan programın bu açıdan yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmada Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı'nın çiftlerin çatışmaya ilişkin olumlu iletişim tarzını kullanma ve duygularını ifade etme becerilerini geliştirmede etkili olmadığını bulunması, literatürde bu konuda yapılan araştırmaların sonuçlarını desteklememektedir (Markman vd., 1988; Markman vd., 1993; Davis, 1995; Shumate, 1997; Chun, 2003; Adler-Baeder vd., 2007). Bununla beraber literatürde, bu araştırmanın bulgularını destekleyen bir araştırma bulunmaktadır (Markman ve Hahlweg, 1993).

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı katılımcıların tesadüfi olarak gruplara atanmamalarıdır. Belki de zaman bulamadıkları için programa katılmayan çiftler motivasyonları ve ilişkileri güçlü değildir. Bu nedenle de katılımcılar zamanları olmadığını

belirtmiş olabilirler. Araştırmanın ikinci sınırlılığı ise katılımcı çift sayısının çok az olmasıdır.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında alanda yapılacak diğer araştırmalar için yararlı olabileceği düşünülen bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler aşağıda sunulmuştur.

1. Bu araştırma üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Farklı sosyo-ekonomik düzeyde yer alan ve farklı yaş grubundaki deneklerde araştırma tekrarlanabilir.
2. Bu araştırmada, izleme ölçümleri deneysel işlemin bitiminden 6 ay sonra gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalar deneysel işlemin etkisinin kalıcılığını daha net olarak ortaya koymak için, daha uzun dönemde incelenebilir.
3. İleride yapılacak deneysel çalışmalarda katılımcı sayısı artırılıp çiftlerin tesadüfi olarak gruplara atanması sağlanarak çalışma yeniden tekrarlanabilir.
4. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalarda izleme verileri elde edildikten sonra deney grubuna uygulanan çalışmanın benzeri kontrol gruba uygulanabilir.
5. Evlilik Öncesi İlişki Geliştirme Programı'nın farklı psikolojik değişkenler üzerindeki etkisi (ilişkide akılcı olmayan inançlar, evlilik kararını tekrar değerlendirme, ilişkiye yönelik algılar, ilişkinin geleceği hakkında beklentiler vb.) yeni araştırmalarla incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Adler-Baeder, F., Kerpelman, J.L., Schramm, D.G., Higginbotham, B., & Paulk. (2007). The Impact of Relationship Education on Adolescents of Diverse Backgrounds. *Family Relations*, 56(3):291-303
- Bagrozzi, D. A., Bagrozzi, J. I., Anderson, S. A., & Pol-lane, L. (1984). Premarital Education Training Sequence (PETS): A 3-year Follow-up of Experimental Study. *Journal of Counseling and Development*, 63:91-100.
- Butler, M. H., & Wampler, K. S. (1999). A Meta Analytic Update of Research on the Couple Communication Program. *American Journal of Family Therapy*, 27:223-237.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Verilerin Analizi El Kitabı*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Çaplı, O. (1992). *Evlenmeye Hazır mısınız? Bilgi Yayınevi*, Ankara.
- Chun, S. H. (2003). *Assessing A Pre-Marital Education Program*, School of Theology and Mission. Doctor of Dissertation, Oral Roberts University.
- Davis, M. W. (1995). *An Experimental Study of the 'Growing Together' Marriage Preparation Program*. Doctor of Dissertation, Purdue University.
- Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (1998). III. Aile Şurası.
- Ersanlı, E. (2007). *Evlilik İlişkilerinde Eşlerin Akılcı Olamayan İnançlarıyla Baş etmelerinde Bilişsel Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Evlilik İlişisini Geliştirme Programının Etkisi*. Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ersanlı, K., & Balcı, S. (1998). *İletişim Becerileri Envanteri Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(10):7-12.
- Ersanlı, K., & Kalkan, M., (2003). *Evlilik İlişisini Geliştirme Programının Evli Çiftlerin Evlilik İlişkilerini Değerlendirmelerine Etkisi*, *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 11(3): 219-226.
- Halford, W. K., Sanders, M.R., & Behrens, B.C. (2001). *Can Skills Training Prevent Relationship Problems in At-Risk Couples? Four-Year Effects of a Behavioral Relationship Education Program*. *Journal of Family Psychology*, 15(4):750-768.
- Hendrix, H., & Hunt, H. (1999). *Imago Relationship Therapy: Creating a Conscious Marriage or Relationship*. *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R., and Hannah M. T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, pp.169-196.
- Kalkan, M. (2002). *Evlilik İlişisini Geliştirme Programının, Evlilerin Evlilik Uyum Düzeyine Etkisi*. Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kalkan, M., Ersanlı, E. (2008). *Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Evlilik İlişisini Geliştirme Programının Evli Bireylerin Evlilik Uyumuna Etkisi*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3):963-986.
- Kalkan, M., Ersanlı, E. (2009). *The Effects of the Cognitive-Behavioral Marriage Enrichment Program on the Dysfunctional Attitudes of Couples*. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36
- L'abate, L. (1999). *Structured Enrichment and Distance Writing for Couple*. *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R. and Hannah, M. T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, pp. 106-124.
- Larsen, A.S., & Olson, D.H. (1989). *Predicting Marital Satisfaction Using Prepare: A Replication Study*. *Journal of Marital and Family Therapy*, 15(3):311-322.
- Markman, H. J., Floyd, F. J., Stanley, S. M., & Storaasli, R. D. (1988). *Prevention of Marital Distress: A Longitudinal Investigation*. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 56(2): 210-217.
- Markman, H. J., & Hahlweg, K. (1993). *The Prediction and Prevention of Marital Distress: An International*

- nal Perspective. *Clinical Psychology Review*, 13: 29-43.
- Markman, H.J., Stanley, S., & Blumberg, S.L. (1994). *Fighting for Your Marriage: Positive Steps for Preventing Divorce and Preserving a Lasting Love*. John Wiley & Sons by Jossey-Bass, San Francisco.
- Ondaş, B. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Eş Seçimi ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öyekçin, D.G. (2008). Bir Devlet Hastanesi Psikiyatri Kliniğine Bir Yıl İçinde Başvuran Olguların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Psikiyatrik Tanı Dağılımı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9:39-43.
- Özabacı, N. (2004). Evlilik Öncesi ilişkiler. Evlilik Okulu, Yavuzer H. (Ed.), Remzi Yayınevi, İstanbul, ss. 39-53.
- Özgüven, H.D., & Sayıl, I. (1999). Ankara Üniversitesi Kriz Merkezine Bir Yıl Süresince Başvuran Yeni Vakaların Sorun Alanları ve Tanılarına Göre Değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 7: 7-13.
- Ridely, C. A., & Sladeczek, I. E. (1992). Premarital Relationship Enhancement: Its Effects on Needs to Relate to Others. *Family Relations*, 41(2):148-153.
- Shumate, S. G. (1997). The Effect of A Committed Relationship Training on Marital Expectation and Communication Styles of Young Adults. Doctor of Dissertation, The University of North Carolina, Greensboro.
- Stanley, S. M., Blumberg, S. L. ve Markman, H. J. (1999). *Helping Couples Fight for Their Marriages: The PREP Approach, Preventive Approaches in Couples Therapy*. Preventive Approaches in Couples Therapy, Berger, R. and Hannah, M. T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, pp. 279-303.
- Sevim-Aydemir, S. (1996). Transaksiyonel Analize Dayalı Bir Eğitim Programının Evli Çiftlerin Ego Durumları ve Evlilik Yaşamlarına İlişkin Bazı Değişkenlere Etkisi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. TÜİK Haber Bülteni, Sayı:108, <http://www.tuik.gov.tr> (25.06.2009).
- Uysal, D. (2002). Örgütlerde Kişilerarası Adil Davranış Algısı ile Çatışma İletişim Tarzları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Tunç, İ.A.(2008). Van'da kadın sorunları ve eğitim.Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, <http://edergi.yyu.edu.tr> adresinden 1.08.2008 tarihinde alınmıştır
- Yılmaz, T. ve Kalkan,M. (2010) The Effects of the Premarital Relationship Enrichment Program on the Relationship Satisfaction of Couples”, *Educational Sciences: Theory & Practices*, 10, 3, 1893-1920.
- Zoost, B.V. (1973). Premarital Communication Skills Education with University Students. *Family Coordinator*, 22(2):187-191.

Yayın Kuralları

Yayın Kuralları

1. Aile ve Toplum dergisi, Başbakanlık, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından Ocak-Şubat-Mart, Nisan-Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos-Eylül ve Ekim-Kasım-Aralık aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanmakta olan hakemli bir dergidir.
2. Dergide, Genel Müdürlüğümüzün kuruluş amacı (Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılması için gerekli araştırmaları yapmak ve projeler geliştirmek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak, aile ile ilgili milli bir politikanın oluşmasına yardımcı olmak) doğrultusunda aile odaklı telif ve tercüme makaleler, araştırma makaleleri, bildirimler, yayın değerlendirme tartışma yazıları Türkçe ya da bir yabancı dilde yayınlanmaktadır.
3. Dergi, "hakemli" bir yayındır. Dergiye gönderilen yazı, yayın kurulu tarafından incelendikten sonra konusu ile ilgili hakeme gönderilir. Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakem raporları gizlidir. Hakemlerden olumlu rapor alamayan makaleler yayınlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli sorumluluk kabul edilmez. Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar ise gerekli değişiklikler için yazar(lar)na geri gönderilir. Düzeltilmiş metni belirtilen süre içerisinde dergiye ulaştırmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır.
4. Dergiye gönderilen yazıların daha önce başka bir dergide yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemesi gereklidir. Herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış yazılarda, toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
5. Dergide yayımlanacak olan eserler daha önce bir başka dergide yayınlanmamış, yayınlanmak üzere gönderilmemiş ya da yayın için kabul edilmemiş olmalıdır.
6. Çalışma, Genel Müdürlük adresine ikisi isimsiz olmak üzere üç nüsha basılı ve bir de CD'de kayıtlı (bir isimli, bir isimsiz) olarak posta ile ya da editöre bir isimli bir isimsiz iki nüsha halinde elektronik posta adresine mail ile gönderilebilir.
7. Gönderilen Yazıların Yayınlanma zorunluluğu yoktur. Dergiye gelen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın geri iade edilmez.
8. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazara aittir.
9. Eserin yayınlanmasına karar verilmesi durumunda yazarlar yayın haklarını Aile ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne devretmiş olurlar.

Yazım Kuralları

1. Çalışmanın başlığı büyük harfle ve sayfanın ortasına gelecek şekilde "Times New Roman" yazı karakteriyle 14 punto ve bir aralıkla "koyu" olarak yazılmalıdır. Ana başlık yazısının sol alt tarafına yazar veya yazarların adları, akademik ünvanlarıyla birlikte yazılmalı ve çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm) adları ise (*) işaretiyle dipnot şeklinde sayfanın alt kısmında verilmelidir. Yapılan çalışma herhangi bir kurum tarafından destek görmüşse, makalenin ana başlığının son kelimesi üzerine (*) konularak destek veren kurumun adı aynı sayfada dipnot olarak verilmelidir.
2. Dergiye gönderilecek çalışmalar, Apple Mac Word 5.1 veya Ms Word Windows 95 ve üstü programla yazılmalıdır.

3. Makalenin yazarı, adını, soyadını, görev yaptığı kurumu ve akademik unvanını tam ve açık olarak belirtmeli; kendisiyle doğrudan iletişim kurulabilecek açık adres, telefon numarası ve elektronik posta adresini vermelidir.
4. Aday makalede, başlıktan sonra bir aralık ve 12 puntuyla her biri 80-100 kelimeyi geçmeyen ve beş ana alt başlıktan oluşan Türkçe ve İngilizce yapılandırılmış özetler bulunmalıdır. Makalenin başlığının İngilizce karşılığı ilgili özün başlığı olarak koyu ve küçük harflerle yer almalıdır. Yapılandırılmış özetler: görgül araştırmalar için; Problem Durumu, Araştırmanın Amacı, Yöntem, Bulgular ve Sonuçlar, Öneriler; diğer çalışmalar için; Araştırmanın Temelleri, Araştırmanın Amacı, Veri Kaynakları, Ana Tartışma ve Sonuçlar başlıklarını içermelidir.

Yapılandırılmış özün altında 1 satır boşluk bırakılarak en az 3 anahtar kelime verilmelidir. Anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır.

5. Metin yazımı, A4 boyutundaki kağıda Times New Roman karakteriyle 1.5 aralıklı olarak 12 puntuyla ve 2.5 cm. kenar boşluklarıyla yazılmalıdır. Çalışma, giriş bölümüyle başlamalı, burada yazının hipotezi belirtilmeli, Gelişme bölümü (ana ve alt başlıklarla desteklenebilir) veri, gözlem, görüş, yorum ve tartışmalardan oluşmalı, sonuç bölümünde de varılan sonuçlar, önerilerle desteklenerek açıklanmalıdır.
6. Bölüm başlıkları büyük harfle, alt başlıklar küçük harfle ve koyu olarak yazılmalıdır. Numaralandırma 1, 1.1, 1.2, 1.3 şeklinde olmalıdır.

Örnek:

3. YÖNTEM

3.1 Veri Toplama Teknikleri

7. Çizelge, grafik, resim vb. derginin sayfa boyutları dışına taşmamalı ve bunların hazırlanmasında Times New Roman 8 puntodan küçük yazı kullanılmamalıdır. Çizelge, grafik, resim vb.lerine sıra ile numara ve başlık verilmelidir. Kaynak ve gerekli durumlarda açıklayıcı dipnotlar ve kısaltmalar, şekil ve çizelgelerin hemen altında gösterilmelidir.
8. Dergiye gönderilecek çalışmalar otuz sayfayı aşmamalıdır.
9. Kaynaklar APA (American Sociological Association) standartlarına uygun olarak verilmelidir.

• Göndermeler

Tek Yazarlı

- Yazarın adı ifadenin bir parçası değilse cümlede sonunda yer alır.

Örnek: Bilgisayar okuryazarlığı, bir dildeki okuryazarlıkla eş anlamlı olarak, bir dili kullanma, okuma ve yazma yeteneği olarak tanımlanabilir (Kınık, 1991).

- Yazarın adı ifadede geçiyorsa ismin hemen yanında yer alır.

Örnek: İğdir (1991), bilgisayar okuryazarlığını, bir dildeki okuryazarlıkla eş anlamlı olarak, bir dil kullanma, okuma ve yazma yeteneği olarak tanımlar.

İki Yazarlı

- Yazarların adı ifadenin bir parçası değilse cümlede sonunda, ifadede geçiyorsa hemen yanında yer alır.

Örnek: Yapılan bazı çalışmalar bu veriyi doğrular niteliktedir (Berk ve Altun, 1992).

Üç-Beş Yazarlı

- İlk göndermede yazar soyadları eserdeki sıraya göre verilir.

Örnek: Bu alanda yapılan araştırmalar (Sarikoç, Türkarlan, Demirkan ve Ergun, 2011) göstermiştir ki...

Aynı eserde ikinci ve daha fazla kez gönderme yapmak gerekirse, sadece ilk yazarın soyadı yazılır; diğerleri için Türkçe makalelerde “vd.”, İngilizce makalelerde “et al.” kısaltması kullanılır.

Örnek: (Yıldırım vd., 1999)

(Hall et al., 1992)

6 ve Daha Fazla Yazarlı

- Sadece ilk yazarın soyadı ile “vd./et al.” kısaltması kullanılır. Kaynaklarda kısaltma kullanmaksızın tüm yazarların isimleri yazılır.

Örnek: (Ayyıldız vd., 1997). (Henry et al., 1993).

Kurum Yazarlı

- İlk göndermede kurumun açık adı, yanında kısaltması ve tarih verilir.

Örnek: (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [ASAGEM], 2003)(Further Reduction Unit [FEU], 1998).

- İkinci ve daha sonraki göndermelerde sadece kısaltma ve tarih verilir.

Örnek: (TSE, 1999). (FEU, 1998).

Yazarı Olmayan Eser

- Yazarı olmayan yayınlara, eser adıyla gönderme yapılır.

Örnek: (“Computer Literacy Handbook”, 1997).

Aynı Soyadını Taşıyan Birden Fazla Yazar

- Aynı soyadını taşıyan yazarları birbirinden ayırmak için adlarının baş harfleri de kullanılır.

Örnek: G.Underwood (1998) ve J.D. Underwood (1999) araştırmalarında bu konuya değinmiştir.

Aynı Yazarın Aynı Tarihli Birden Fazla Eseri

- Yayın tarihine bir harf eklenerek ayırım sağlanır.

Örnek: (Underwood, 1998a)

(Underwood, 1998b)

Birden Fazla Yayına Aynı Anda Gönderme

- Yazar soyadına göre alfabetik sıra izlenir.

Örnek: Bu konuda yapılan araştırmalar (Aşkar, 1997; Erden, 1996; Sanemoğlu, 1996) göstermiştir ki...

• Alıntılar

- Alıntılar çeşitli biçimlerde olabilir. Aşağıda bazı alıntı şekillerine örnek verilmiştir. Eğer alıntı yapılan metinde bazı sözcükler atlanıyorsa bu durum üç nokta (...) kullanılarak belirtilir.

Örnek: Eğitimi çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Örneğin, Ertürk (1998) eğitimi, “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklikler meydana getirme süreci” olarak tanımlamaktadır (s.12).

Örnek: “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklik meydana getirme sürecidir. Kültürlemenin belli bir çeşidi olduğunu söylediğimiz eğitim, yani kasıtlı kültürleme ile kasıtsız kültürleme bir arada ve birbirini etkileyerek vuku bulmaktadır” (Ertürk, 1998).

• Kaynakların Düzenlenmesi

- Kitap

Bulunması gereken bilgi:

- Yazarın adı (soyadı, adının baş harfi)
- Yayın tarihi (ayraç içinde)
- Eser adı (kelimelerin ilk harfleri büyük harf)
- Basım kaydı (ayraç içinde; birinci basımlar belirtilmez)
- Yayın yeri
- Yayınevi

Çeşitli Örnekler

Tek Yazarlı:

Güvenç, B. (1979). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnan, F. (1997). Uzman Sistemler. (3.Basım). İstanbul: Kök Yayınevi.

Çok Yazarlı:

Fidan, N. ve Erden, M. (1986). Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

Editörü Olan Kitap:

Hackman, J.R. (1992). Group Influences on Individuals in Organizations. In M. D. Dunnette & L. M. Hough (Eds.), Handbook of Industrial and Organizational Psychology (2nd ed., Vol. 3, pp. 199-267). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.

Kurum Yazarlığı Olan Kitap:

Türk Standartlar Enstitüsü. (1992). Toplam Kalite. Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü.

• Makale

Bulunması gereken bilgi:

- Yazar adı (soyadı, adının baş harfi)
- Yayın tarihi (ayraç içinde)
- Makale adı (tırnak içinde)
- Dergi adı (altı çizilerek)

- Cilt numarası
- Sayısı
- Sayfa Numaraları

Çeşitli Örnekler

Dergi:

Akman Y. ve Korkut, F. (1993). "Umut Ölçeği Üzerine Bir Araştırma". Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (2), 193-203.

Acun, R. (2000). "İnternet ve Telif Hakları". Bilgi Dünyası, 6 (3), 56-73.

Gazete:

Aydın, C. (13 ocak 1999). "Bilgisayarlar ve İletişim". Radikal. s.4.

• Diğer Basılı Kaynaklar

Ansiklopedi:

Donanım. (1998). Bilgi Dünyasına Yolculuk (2.Basım, Cilt 15, ss. 413-418). Ankara: 3B Yayıncılık.

Rapor:

Draude, B. ve Brace, S. (1998) Assessing The Impact of technology on Teaching and Learning: Student Perspectives. (HMMS Report. No.81). Washington, DC: U.S. Department of Education .

Tezler:

Wilfley, D.E. (1989). Interpersonal Analysis of Bulimia. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Missouri, Colombia.

Yağcı, E. (1997). Sınıf İçi Demokratik Öğretimin Öğrenci Erişisi ve Akademik Benlik Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

Elektronik Kaynaklar: Web Sitesi:

Bulunması Gereken Bilgi:

- Yazar adı (soyadı, adı)
- Yayın tarihi veya son gözden geçirilme tarihi (ayraç içinde)
- Belgenin adı
- URL (Üçgen ve ayraç içinde)
- Erişim tarihi (bizim bu sayfaya eriştiğimiz tarih, ayraç içinde).

Kişisel Web Sitesi:

Öztürk, S. (24 Ekim 1999). Homepage. <<http://www.english.eku.edu/PELLEGR/personal.htm>> (1997 November 12).

Genel Web Sitesi:

Shade, L. R. (1994, February 14). Gender Issuesin Computer Networking. <<http://www.mit.edu:8001/people/sorakin/women/lrs.html>> (1997, November 26)

Elektronik Kitap:

Darwin, C. (1845; 1997, June). The Voyage of the Beagle. Project Gutenberg. <ftp://uiarchieve.cso.uiuc.edu/pub/etext/Gutenberg/etext97/vbgle10.txt> (1997, November 26).

Elektronik Mesaj:

Franke, N. <franke@ltnl.gov> (1996, April 9). SoundApp 2.0.2 [Personal mail]. (1996, May 3).

V. Dipnotlar

Araştırmayı destekleyen kuruluşlarla ilgili olarak ya da yazarın özel bilgiler verebilmesi amacıyla kullanılır. Yazılarda dipnotlarına yer vermekten olabildiğince kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içinde özümlemesi tercih edilmelidir. Ancak zorunlu olarak dipnot verilmesi gereken yerlerde üstte küçük punto rakam kullanılmalı, aynı sayfanın sonunda ana metinden sonra bir çizgiyle ayrılmış olarak yazılmalıdır.

VI. Şekiller

Diyagram ve grafikler beyaz bir kağıt üzerine basılabilecek nitelikte 13*18 cm'den büyük olmayacak şekilde çizilmiş olmalı; mikograflar, radiograflar ve fotoğraflar siyah beyaz parlak kağıda basılmış olmalıdır. Bütün şekillerin bir numarası ve alt yazısı olmalı; kaynak kullanılmış ise parantez içinde şekil altına yazılmalıdır.

VII. Tablolar

Tablo yazısı üstte solda numara gelecek şekilde yazılmalı ve içeriği tablo numarasından sonra : konularak başlık olarak açıklanmalı ve koyu renk yazılmalıdır. Tablolar metin içinde tablo numarasıyla (ör. Tablo 3.1'de görüldüğü gibi...) verilmelidir.

